

HoltInternational

ПРОГРАМА «РОДИНА ДЛЯ ДИТИНИ» В УКРАЇНІ

USAID

ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

УСИНОВЛЕННЯ: РЕАЛІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Київ
2009**

УДК 364.4-053.2
ББК 65.272
С75

УСИНОВЛЕННЯ: РЕАЛІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ СІМЕЙ–УСИНОВИТЕЛІВ В УКРАЇНІ (частина 1)

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

ДИТИНИ–СИРОТИ ТА ДИТИНИ, ПОЗБАВЛЕНОЇ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ,

НА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ» (частина 2)

АВТОРИ ТА УКЛАДАЧІ УКРАЇНСЬКОГО ВИДАННЯ:

Людмила Волинець, кандидат політичних наук, **Людмила Балим**, заслужений працівник освіти України

КООРДИНАТОРИ ПРОЕКТУ:

Олена Герасимова, директор Програми «Родина для дитини»,
Холт Інтернешнл

Лариса Курашина, менеджер Програми «Родина для дитини»,
Холт Інтернешнл

Публікація складається з результатів двох соціологічних досліджень, проведених за технічної підтримки Програми USAID «Родина для дитини».

До першої частини під назвою «Аналітичний звіт за результатами опитування сімей–усиновителів в Україні» увійшли результати дослідження, проведеного Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді в лютому 2006 – січні 2007 року. Метою дослідження було визначення мотивів, що спонукають громадян України всиновлювати дітей, вивчення проблем, з якими стикаються сім'ї у процесі всиновлення дітей та визначення шляхів покращення ситуації щодо розвитку національного усиновлення.

Друга частина видання під назвою «Вивчення громадської думки щодо реалізації права дитини–сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, на сімейне виховання» являє собою аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження, проведеного у листопаді 2008 року компанією «Іпсос Україна» на замовлення Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини. Дослідження було спрямоване на вивчення готовності населення України до усиновлення та соціально–демографічних особливостей потенційних усиновителів, визначення рівня поінформованості та виявлення інформаційних потреб населення щодо вищезазначених питань.

Видання стане корисним як тим, хто приймає рішення з питань усиновлення, так і спеціалістам, які безпосередньо працюють з сім'ями, а також широкому колу фахівців галузі захисту прав дитини.

Будь-яка частина цієї публікації може бути відтворена за умови відповідного посилання.

Проведення досліджень, підготовка та видання цієї публікації стали можливими завдяки підтримці американського народу, що була надана через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Родина для дитини».

Погляди, що презентовано у даній публікації, не обов'язково відображають позицію USAID чи уряду Сполучених Штатів Америки.

ПЕРЕДМОВА

Основна цінність системи охорони дитинства полягає у визнанні того, що всі діти мають право на виховання в постійній безпечній родині. Саме на цьому принципі побудована Програма Агентства США з Міжнародного Розвитку «Родина для дитини», яку реалізує в Україні організація Холт Інтернешнл Чілдренз Сервісез .

Програма «Родина для дитини» розпочала роботу в жовтні 2004 року з метою створення комплексної системи сімейних форм виховання для дітей, позбавлених сімейної опіки, та дітей, для яких існує ризик втрати сім'ї. Невід'ємною частиною програми є підтримка дітей та сімей, яких торкнулась проблема ВІЛ/СНІДу.

Програма «Родина для дитини» працює в семи територіях п'яти областей України: Дніпропетровської (м. Дніпропетровськ і Новомосковський район), Київської (Броварський район), Черкаської (м. Умань та Уманський район), Донецької (м. Горлівка) та Одеської (Білгород-Дністровський район). Впровадження Програми здійснюється з урахуванням особливостей кожної території з метою забезпечення потреб громади саме цієї території.

Робота Програми «Родина для дитини» спрямована на розвиток послуг у трьох сферах, а саме: збереження родини, національне усиновлення, розширення альтернативних сімейних форм виховання – прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

Найкращим способом захисту прав дитини є збереження та зміцнення її біологічної родини, адже сім'ї здатні змінюватися та розвиватися, і більшість із них не хочуть завдати шкоди своїм дітям, а за необхідної підтримки та навчання можуть розвинути батьківських навичок, навчитися належним чином піклуватися та доглядати за своїми дітьми.

На жаль, трапляються випадки, коли рівень кризи в сім'ї загрожує безпеці дитини, і тоді постає питання про її вилучення із сім'ї та влаштування до альтернативних форм сімейного виховання. Міжнародний досвід доводить, що усиновлення є найкращою формою сімейного влаштування дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. Саме усиновлення дає можливість дитині виховуватися в постійній сім'ї. Відчуття постійності відіграє основну роль у формуванні почуття прив'язаності, яке є вирішальним у розвитку мовних та комунікативних навичок дитини, усвідомленні нею власної цінності та гідності, почуття безпеки та стабільності.

Усвідомлюючи важливість розбудови сталої системи національного усиновлення, Програма «Родина для дитини» приділила особливу увагу питанням надання технічної допомоги саме у цій сфері.

Завдяки Програмі «Родина для дитини» українські фахівці та державні службовці мали можливість ознайомитись з успішним міжнародним досвідом, найкращими практиками розвитку та підтримки національного усиновлення.

В ході різноманітних тренінгів були підготовлені спеціалісти по роботі з усиновителями.

Зусилля Програми були також зосереджені на створенні рекламної продукції, направленої на пропагування та просування ідеї національного усиновлення. В рамках Програми спільно з Магнолією ТВ та Українським Освітнім Центром.

Реформ створено низку відеороликів, що висвітлили реальні історії дітей, які знайшли свої сім'ї, або потребують влаштування.

В рамках грантової складової Програми «Родина для дитини» було розроблено та надруковано посібник на допомогу потенційним батькам-усиновителям під назвою «Усиновлення. Крок за кроком» та тренінговий модуль для спеціалістів, котрі готують потенційних усиновителів, під назвою «Стаємо батьками». Підготовлено групу тренерів, які зможуть навчати спеціалістів для безпосередньої роботи з батьками.

Крім того, за сприяння Програми «Родина для дитини» було проведено три дослідження у сфері усиновлення.

Восени 2006 року за підтримки Програми «Родина для дитини» спільно з Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді проведено **пілотне дослідження сімей усиновителів** в Україні. В ході дослідження було опитано 29 сімей-усиновителів з Івано-Франківської, Рівненської, Харківської, Одеської, Черкаської областей та м. Києва, в яких виховуються 32 усиновлені діти. Дослідження мало на меті дві складові – пілотну та змістову. Завданнями пілотної складової була перевірка інструментарію для проведення основного масового опитування усиновителів в Україні та виявлення, чи спрацювають в Україні прийняті в міжнародній дослідницькій практиці методи їх опитування.

Завданнями змістової складової дослідження було визначення мотивів, що спонукають громадян України до всиновлювання дітей, та вивчення стимулів і перепон, з якими може зіткнутися сім'я у цьому процесі, визначення шляхів покращання ситуації.

На основі пілотного дослідження **весною 2007 року** спільно з Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді проведено перше масштабне **національне опитування сімей усиновителів**. Основною метою цього дослідження було визначення мотивів, що спонукають громадян України до усиновлення дітей; вивчення проблем, з якими стикаються сім'ї у процесі усиновлення, та визначення шляхів покращання ситуації у розвитку національного усиновлення. Опитування проводилось у 18 областях України. Всього було опитано 365 сімей усиновителів.

В листопаді 2008 року в усіх областях України на замовлення Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини компанією «Іпсос Україна» за технічної підтримки Програми «Родина для дитини» проведено **національне репрезентативне дослідження «Вивчення громадської думки щодо реалізації права дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, на сімейне виховання»**. Всього було опитано 2011 респондентів. Опитування було спрямоване на вивчення громадської думки стосовно проблем усиновлення та інших форм сімейного влаштування дітей, а також готовності населення до усиновлення, соціально-демографічних особливостей потенційних усиновителів, визначення рівня поінформованості та виявлення інформаційних потреб населення у вищезазначених питаннях.

Дана збірка пропонує читачам звіти за результатами досліджень, проведених за технічної підтримки Програми «Родина для дитини» спільно з Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту.

**АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ
СІМЕЙ–УСИНОВИТЕЛІВ В УКРАЇНІ**

ЗМІСТ

Вступ	8
1. Соціально-демографічні характеристики батьків-усиновителів та родин-усиновителів	10
1.1. Кількість усиновлених дітей у сім'ї	10
1.2. Сімейний стан батьків та склад родин	10
1.3. Вік батьків	11
1.4. Освіта батьків-усиновителів	12
1.5. Матеріальне становище сімей-усиновителів	12
1.6. Зайнятість членів родини батьків-усиновителів	13
1.7. Соціальний статус батьків-усиновителів	13
2. Характеристика дітей, які були усиновлені	15
2.1. Бажана стать дитини.....	15
2.2. Причини сирітства усиновлених дітей	16
2.3. Стан здоров'я дітей, що були усиновлені	17
2.4. Кровні родичі усиновленої дитини: обізнаність та ставлення до них усиновителів і самих дітей	19
3. Прийняття рішення про усиновлення	21
3.1. Мотиви усиновлення	21
3.2. Ініціатори усиновлення	21
3.3. Обмірковування та обговорення рішення про усиновлення	22
3.4. Спілкування з посадовими особами та його вплив на рішення щодо усиновлення.....	23

4. Процедура знайомства з дитиною	25
4.1. Прийняття рішення про усиновлення конкретної дитини	25
4.2. Остаточне рішення щодо усиновлення дитини та можливість усиновлення вже обраної дитини	26
4.3. Перше знайомство з дитиною: відчуття батьків та дітей	28
4.4. Процедура підбору дитини: враження батьків.....	31
4.5. Яким повинне бути перше знайомство з дитиною: думка батьків–усиновителів	33
4.6. Інформація, що впливає на визначеність батьків щодо усиновлення дитини	35
4.7. Значимість інформації щодо конкретних аспектів життя дитини, яку обрано для усиновлення	38
5. Юридичне оформлення усиновлення	40
6. Зміна сімейних стосунків	44
7. Таємниця усиновлення.....	46
8. Відвідування освітніх закладів	48
9. Проблеми, які сьогодні існують у дітей, що були усиновлені	49
10. Оцінка батьками доцільності усиновлення дітей.....	52
Висновки	54

ВСТУП

Питання виховання і захисту підростаючого покоління завжди є й будуть актуальними для будь-якої країни, адже діти – гарант самозбереження і поступу нації. Вкладаючи ресурси в дитинство, держава зміцнює майбутні продуктивні сили, забезпечує стабільність, готує майбутніх активних громадян, здатних перебрати на себе управління державними і суспільними справами, впевнено йти курсом розвитку, орієнтуючись на високі виважені рішення, переймати духовні пріоритети.

В останні роки значна увага громадськості України приділяється вирішенню проблеми дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, яких у країні більш 96 тисяч.

На даний момент значна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, знаходиться в інтернатах і дитячих будинках, у яких діти не отримують повною мірою того, що їм потрібно для повноцінного розвитку, а саме – сімейного виховання.

На сьогодні в Україні проводиться велика робота щодо реформування системи опіки: вдосконалюється нормативно-законодавча база захисту прав дитини, проводиться робота з розвитку сімейних форм опіки (прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу), розробляється механізм фінансування, який забезпечить рівне фінансування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, незалежно від місця влаштування дитини та інше.

Усе це спрямовано на поліпшення становища дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Але існує форма влаштування дитини, яка кардинально змінює сирітську долю – це усиновлення. Усиновлення є найбільш прийнятною і сприятливою формою влаштування, за якої дитина приймається в сім'ю усиновителів на правах рідної дитини.

Усиновлення в Україні – явище мало досліджене. Це пов'язане, в першу чергу, з таємницею усиновлення.

В лютому 2006 – січні 2007 року Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді за технічної підтримки “Holt International” проведено перше національне опитування сімей усиновителів.

Для проведення дослідження було обрано метод напівструктурованого інтерв'ю з сім'ями-усиновителями. Опитування проводилось за місцем їх проживання. Вибірка сімей побудована за методом “снігової кулі”: враховуючи вимоги законодавства щодо збереження таємниці усиновлення, інтерв'юери проводили пошук респондентів, використовуючи особисті контакти та зв'язки.

Основною метою цього дослідження є визначення мотивів, що спонукають громадян України всиновлювати дітей; вивчення проблем, з якими стикаються сім'ї у процесі всиновлення дітей та визначення шляхів покращення ситуації щодо розвитку національного усиновлення.

Об'єкт дослідження – українські сім'ї (мати, батько, обоє батьків), які усиновили дитину. На момент опитування усиновленій дитині мало бути від 0 до 17 років.

Опитування проводилось у 18 областях: Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської та м. Київ.

Всього було опитано 365 сімей усиновителів.

Аналіз опитувальників здійснювався методом контент-аналізу та за допомогою статистичного пакету SPSS PS+.

1. Соціально-демографічні характеристики батьків-усиновителів та родин-усиновителів

1.1. Кількість усиновлених дітей у сім'ї

У переважній більшості родин (80%) усиновлено одну дитину. Дві дитини усиновили 16% опитаних сімей. Троє дітей було усиновлено однією сім'єю. Більше трьох – 3% (див. рис. 1.1).

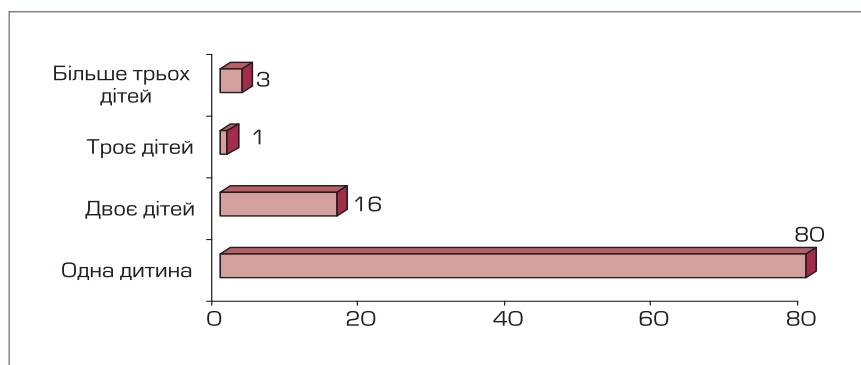

Рис. 1.1. Відповіді респондентів на запитання: «Скільки в сім'ї усиновлених дітей?», %

1.2. Сімейний стан батьків та склад родин

Щодо сімейного стану на момент усиновлення, то переважна більшість батьків-усиновителів – 77% перебували у зареєстрованому шлюбі, який для них є першим; у 12% це був другий шлюб, 5% – неодружені, 3% – розлучені, 1% – вдови, перебували у цивільному шлюбі – 1% (див. рис. 1.2).

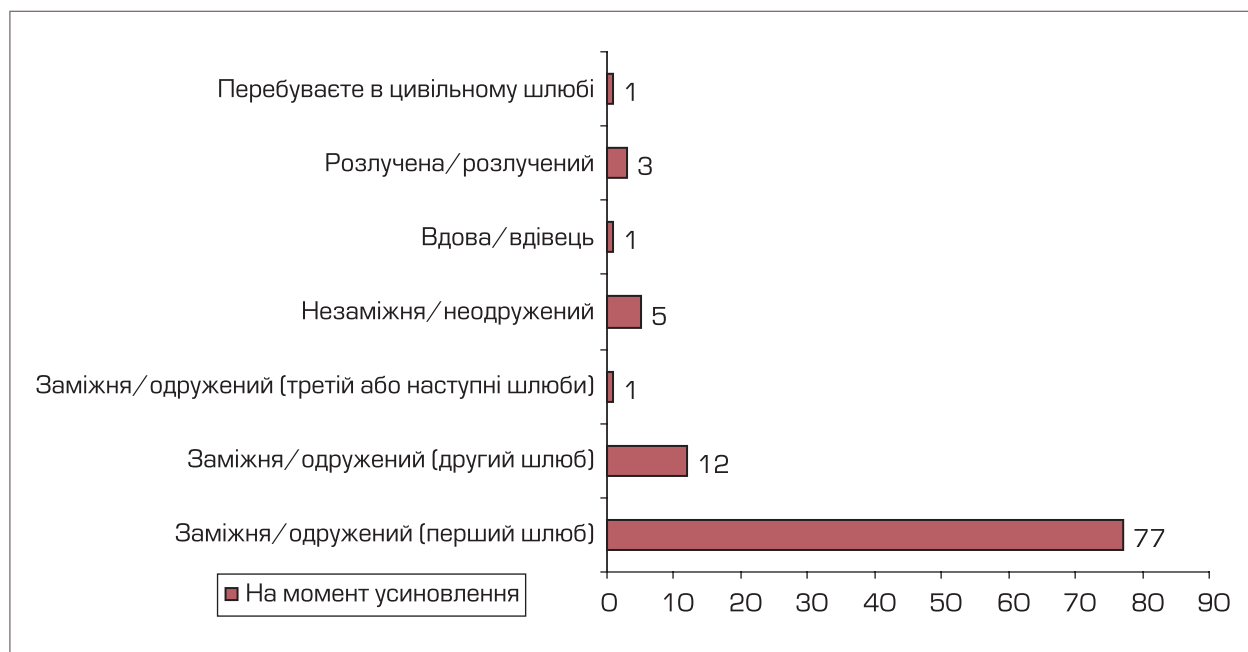

Рис. 1.2. Відповіді респондентів на запитання: «Ваш сімейний стан?», %

Щодо складу родини, переважна більшість опитаних проживає з чоловіком/дружиною – 83%, з власними (біологічними) дітьми проживає 28% респондентів, батьками чоловіка/дружини проживає 18% опитаних, з іншими особами – 7% (див. рис. 1.3).

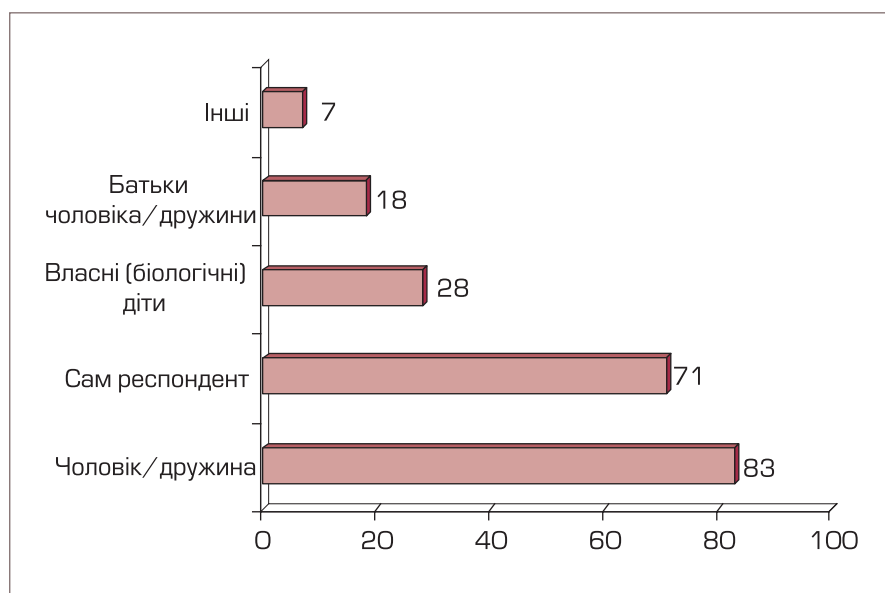

Рис. 1.3. Відповіді респондентів на запитання «З кого складається Ваша сім'я? (Хто проживає разом з Вами в даний час?)», % (сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вказати декілька варіантів відповіді)

1.3. Вік батьків

На момент усиновлення середній вік жінок становив 32 роки, чоловіків – 35 років. Згідно з результатами дослідження найчастіше вік батьків на момент усиновлення складає 31 – 39 років (див. рис. 1.4).

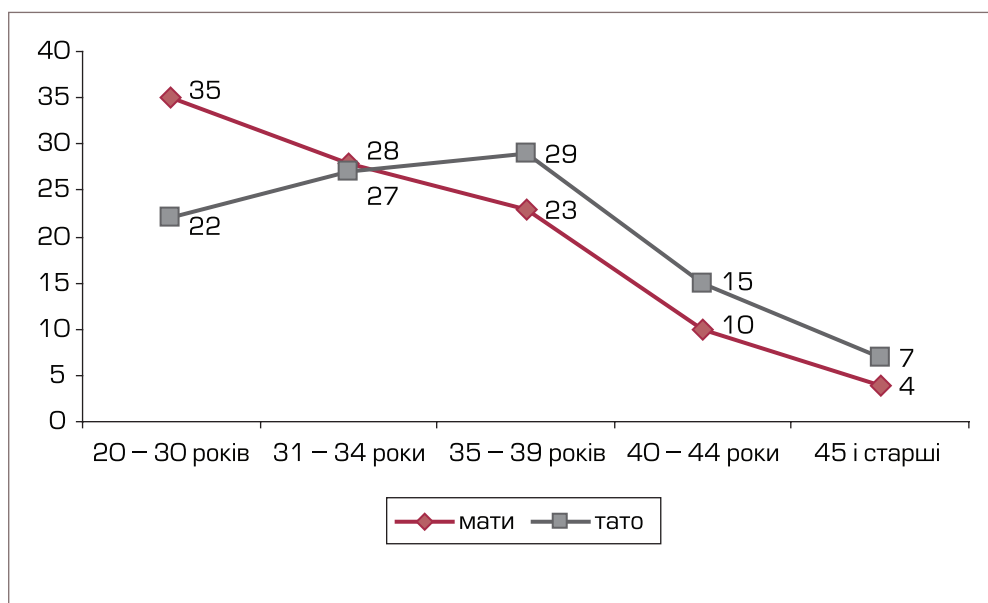

Рис. 1.4. Вік батьків на момент усиновлення, у роках

1.4. Освіта батьків-усиновителів

На момент усиновлення 43% матерів і 39% батьків мали повну вищу освіту. 27% матерів і 27% батьків мали базову вищу освіту, 27% матерів і 32% батьків - повну загальну середню, неповну середню освіту мали 2% респонденток і 1% опитаних респондентів. Початкову освіту мали 1% опитаних матерів та 1% опитаних батьків.

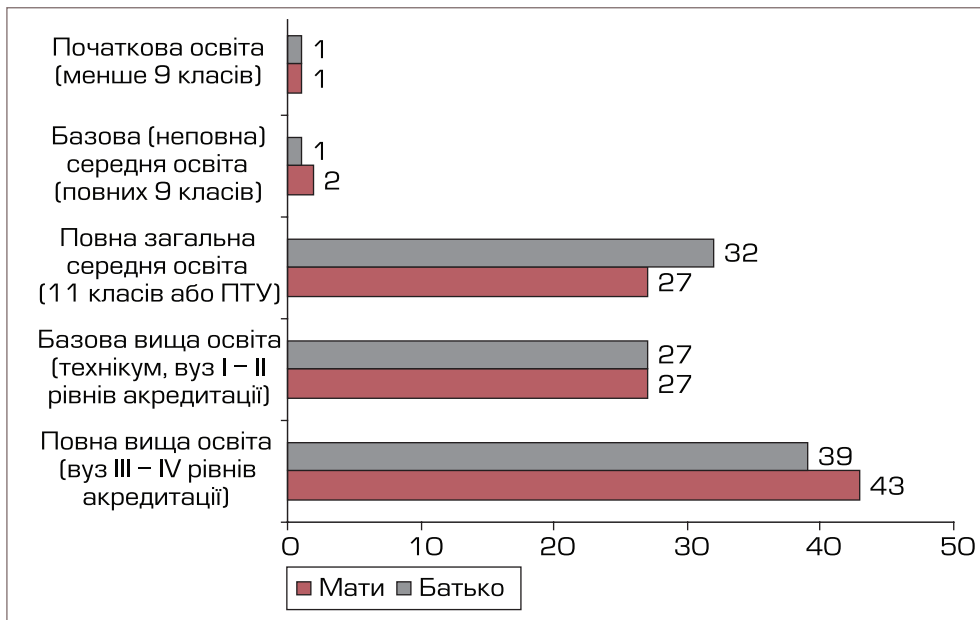

Рис. 1.5. Відповіді респондентів на запитання «Скажіть, будь ласка, яка освіта у батьків була на момент усиновлення дитини/дітей?», %

1.5. Матеріальне становище сімей-усиновителів

Щодо матеріального становища, то переважна більшість опитаних сімей-усиновителів (56%) самоідентифікують своє матеріальне становище як «середнє». «Вище середнього» вважають своє матеріальне становище 26% сімей.

Самоідентифікація матеріального становища родин наведена на рис. 1.6.

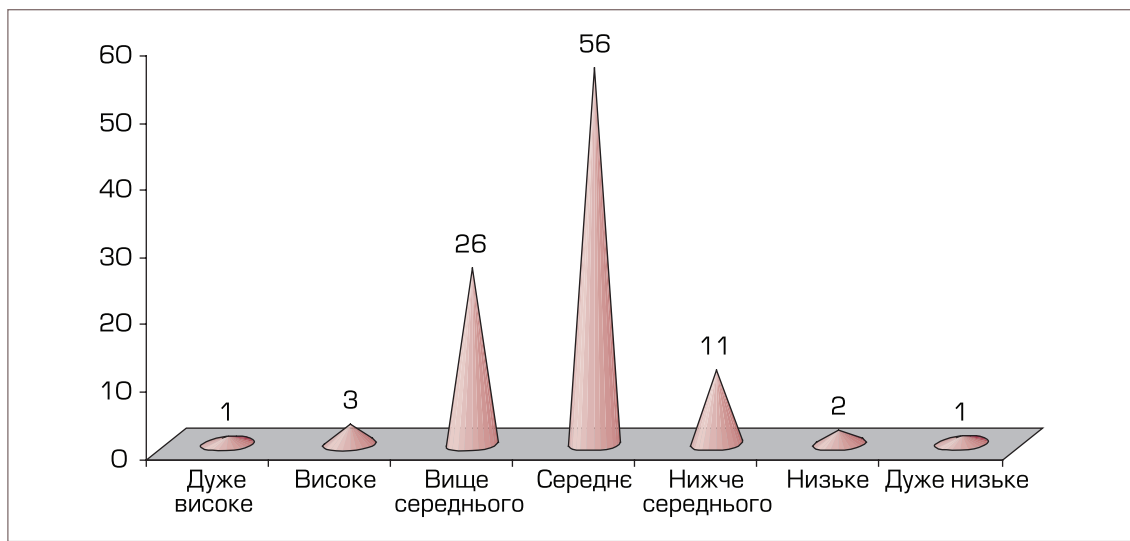

Рис. 1.6. Самоідентифікація матеріального стану сімей-усиновителів, %

1.6. Зайнятість членів родини батьків-усиновителів

Переважна більшість батьків-усиновителів (71%) і половина матерів-усиновителів (52%) працюють повний робочий день.

44% усиновлених дітей навчаються.

Зайнятість батьків-усиновителів та членів їх родини можна побачити в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Вкажіть, будь ласка, яка зайнятість членів Вашої сім'ї», %

Дорослі члени сім'ї:	Повний робочий день	Неповний робочий день	Сезонні роботи	Не працює	Немає відповіді	Учень/студент (9 – діти дошкільного віку)
Чоловік	71	4	7	5	13	
Дружина	52	17	1	27	3	
Батько чоловіка/дружини	3	1	–	9	87	
Мати чоловіка/дружини	2	3	1	11	83	
Власні (біологічні) діти старші 17 років	3	–	–	1	90	6
Усиновлені діти старші 17 років	1	–	–	–	96	3
Власні (біологічні) діти шкільного віку	–	–	–	–	82	18
Усиновлені діти шкільного віку	–	1	–	–	55	44
Власні (біологічні) діти дошкільного віку					96	4
Усиновлені діти дошкільного віку					63	37
Інші (прийомні діти, бабуся, онук)	–	–	–	1	96	3

1.7. Соціальний статус батьків-усиновителів

Кожен 9-й (11%) батько-усиновитель та 5% матерів-усиновителів працюють керівниками підприємства, установи чи підрозділу.

14% батьків і 9% матерів-усиновителів є підприємцями.

27% батьків і 47% матерів-усиновителів є спеціалістами з вищою або середньою спеціальною освітою.

29% батьків і 10% матерів усиновителів є кваліфікованими робітниками.

Тільки 8% батьків і 5% матерів є некваліфікованими робітниками.

Тобто можна зробити висновок, що батьки-усиновителі мають достатньо високий соціальний статус.

Соціальний статус батьків-усиновителів на момент усиновлення можна побачити в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Який соціальний статус батьків був на момент усиновлення дитини/дітей?», %

	Мати	Батько
Керівник підприємства, установи	3	5
Керівник підрозділу підприємства	2	6
Підприємець	8	14
Спеціаліст технічного профілю з вищою або середньою спеціальною освітою	8	17
Спеціаліст гуманітарного профілю (у тому числі економісти, юристи, спеціалісти у сфері науки, освіти, мистецтва, охорони здоров'я, соціальні працівники і т. п.) з вищою або середньою спеціальною освітою	39	10
Військовослужбовець, службовець СБУ, МВС	1	5
Кваліфікований робітник (водій, маляр, слюсар і т. п.)	9	24
Службовець	9	4
Некваліфікований робітник (різноробочий, вантажник, кур'єр і т. п.)	2	5
Кваліфікований робітник сільського господарства (зоотехнік, механізатор, тваринник і т. п.)	1	5
Некваліфікований робітник сільського господарства (пастух, доярка, різноробочий і т. п.)	3	3
Фермер, орендатор	–	1
Домогосподарка	14	–
Пенсіонер	1	1

2. Характеристика дітей, які були усиновлені

2.1. Бажана стать дитини

Як виявило соціологічне дослідження, для майбутніх батьків неабияке значення має стать дитини, яку вони бажають усиновити. Результати опитування усиновителів свідчать про те, що вони надають перевагу дівчаткам, усиновлюючи їх дещо частіше, ніж хлопчиків (див. рис. 2.1).

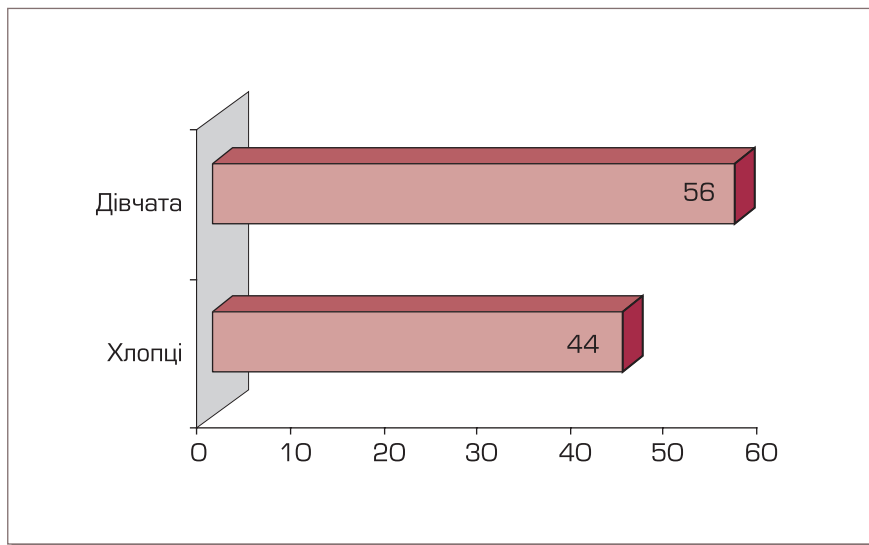

Рис. 2.1. Розподіл дітей, які були усиновлені українськими сім'ями, за статтю, %

За даними опитування, найчастіше прийомні батьки беруть на виховання немовлят від моменту народження до 1 року та дітей до 5 років. І значно рідше усиновлюють дітей більш старшого віку (див. рис. 2.2).

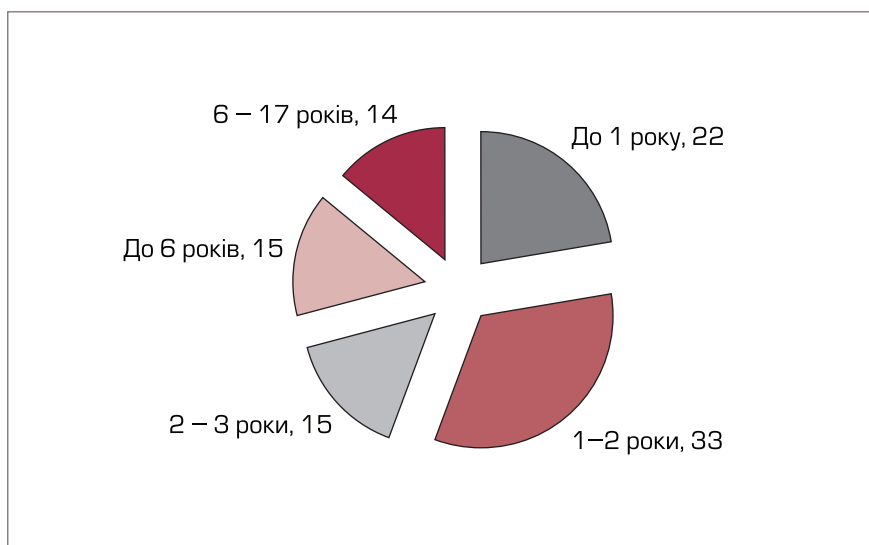

Рис.2.2. Віковий розподіл дітей, які були усиновлені українськими сім'ями, %

2.2. Причини сирітства усиновлених дітей

Аналіз причин, через які діти, які були усиновлені, стали сиротами, показав наступне: основною причиною того, що дитина стала сиротою, є відмова біологічної матері від дитини ще в пологовому будинку (це зазначили 50% серед усіх опитаних усиновителів) (див. рис. 2.3).

Другою найпоширенішою причиною, через яку діти стають сиротами, є позбавлення біологічних батьків батьківських прав (29%).

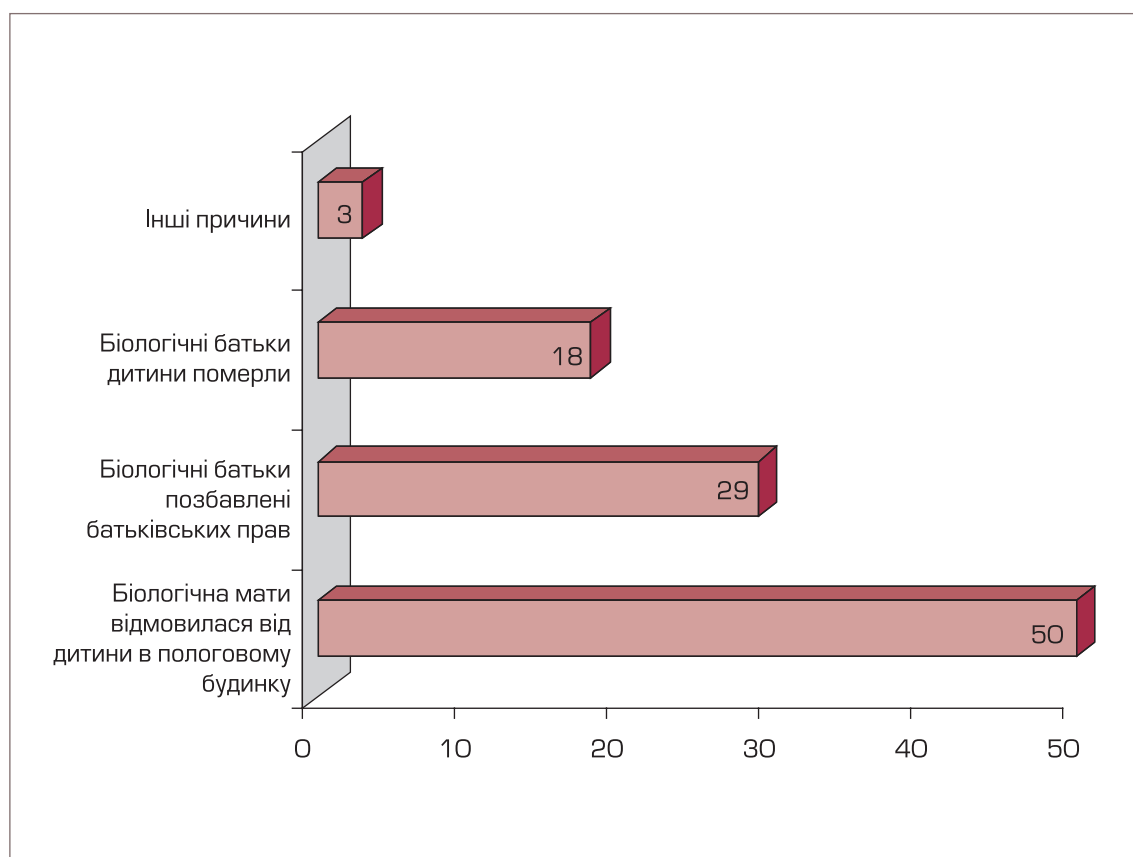

Рис. 2.3. Причини, через які діти стали сиротами, %

Ще однією причиною дитячого сирітства, безумовно, є смерть біологічних батьків дитини (це зазначили 18% опитаних усиновителів).

Соціологічне дослідження виявило, що більшість майбутніх батьків при прийнятті рішення щодо усиновлення вважають за необхідне отримати інформацію про причини виходу дитини з біологічної сім'ї, тобто дізнатися історію життя дитини. Так 33% серед усіх респондентів зазначили, що для них на момент усиновлення це була “дуже важлива” інформація. Переважна більшість (72%) її отримала.

Як правило, майбутні батьки дізнаються про історію життя дитини від співробітників тих дитячих установ, де перебуває дитина до усиновлення (див. рис. 2.4). Так, наприклад, 46% опитаних усиновителів зазначили, що їх ознайомив з історією дитини співробітник дитячого будинку. Ще 22% респондентів дізналися про історію дитини від співробітників пологового будинку або дитячого відділення лікарні, куди вони звернулися з метою усиновити дитину.

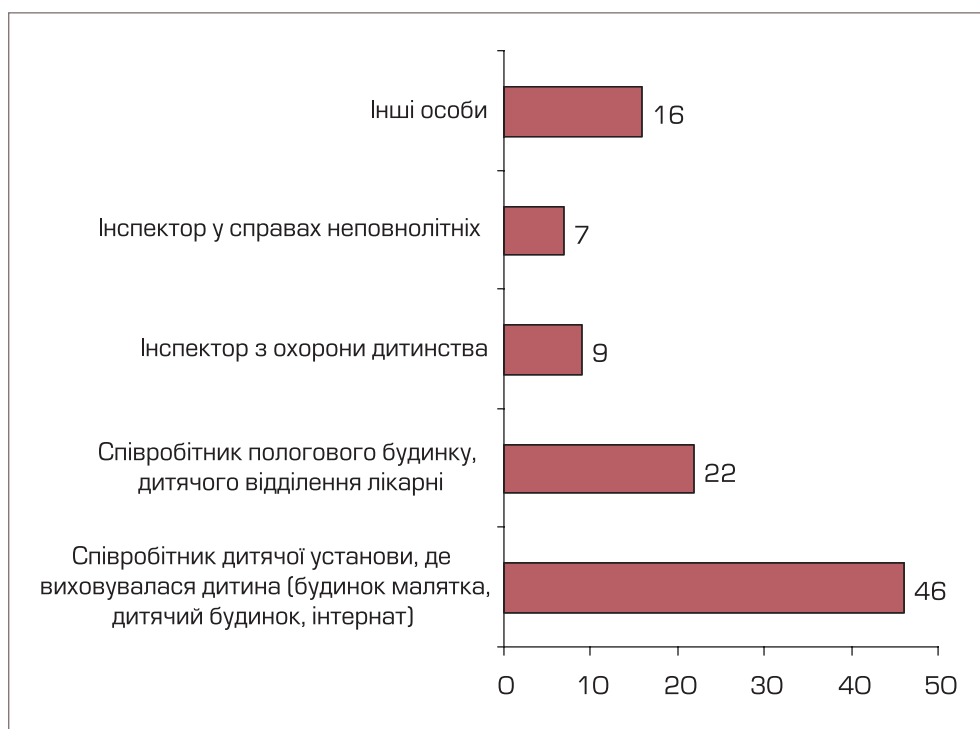

Рис. 2.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Хто Вас ознайомив з історією дитини?», %

Цікавим виявився той факт, що 16% респондентів зазначили, що дізналися про історію дитини від інших осіб, 2% опитаних особисто знали дитину раніше, а відтак знали і про те, як вона стала сиротою. Ще 3% дізналися про дитину від соціального працівника і по 2% респондентів - від своїх сусідів, родичів. Навіть від біологічної матері дитини – 3% опитаних.

Разом з тим, дослідження засвідчило, що причини виходу дитини з біологічної сім'ї не суттєво впливають на рішення усиновити саме цю дитину. Більшість опитаних усиновителів зазначили, що приймаючи рішення усиновити конкретну дитину вони поклалися на свої особисті емоції та почуття. Так, наприклад, 37% респондентів зазначили, що вирішили усиновити конкретну дитину саме через те, що вона їм сподобалася (сподобалася її зовнішність). Тоді як 26% респондентів узагалі не обирали, а усиновили ту дитину, яку їм показали. Ще 13% опитаних зазначили, що знали дитину раніше, тому і вирішили усиновити саме її.

2.3. Стан здоров'я дітей, що були усиновлені

Окрім особистої симпатії при виборі дитини для усиновлення не останнім фактором є стан її здоров'я.

Треба зазначити, що більшість опитаних усиновителів вважають інформацію про стан психічного та фізичного здоров'я дитини до моменту усиновлення «дуже важливою» (51 та 56% відповідно) і ще третина – «важливою» (31% та 29% відповідно).

Але, за даними опитування виявилось, що не всі усиновителі змогли отримати таку інформацію. Так, про стан психічного здоров'я дитини на момент усиновлен-

ня змогли дізнатися лише 53% респондентів. Тоді як майже третина усиновителів (30%) отримали тільки часткову інформацію.

Трохи краща ситуація з отриманням інформації щодо стану фізичного здоров'я дитини. За даними опитування, 69% респондентів повністю отримали таку інформацію на момент усиновлення і ще 22% - частково.

За словами усиновителів приблизно кожна друга дитина (51%) на момент усиновлення була здорова.

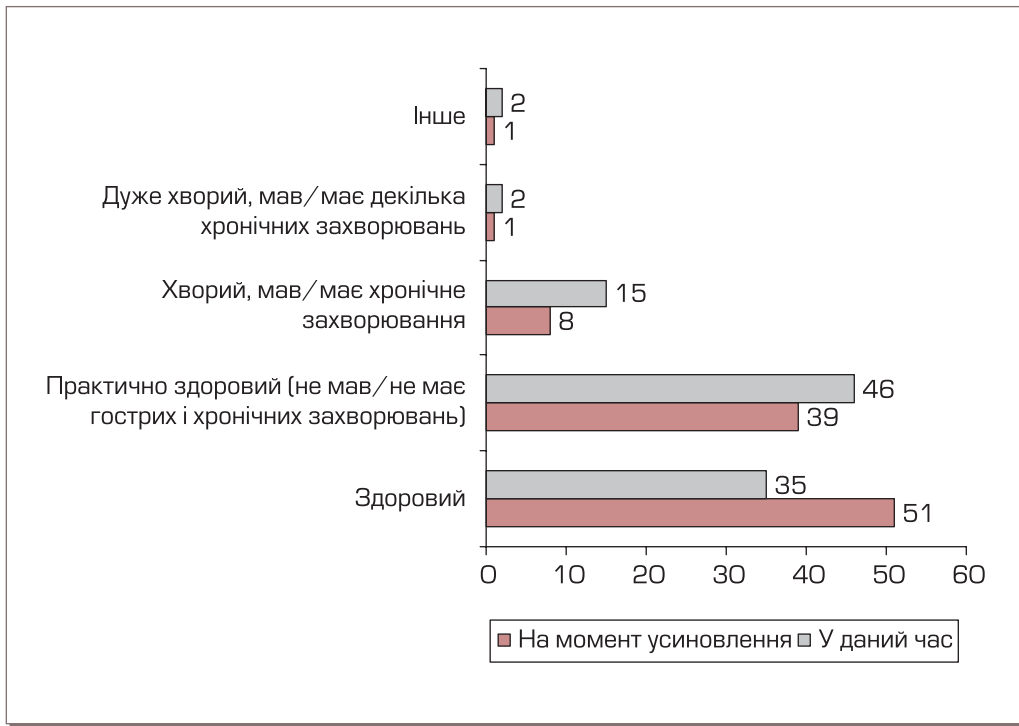

Рис. 2.5. Відповіді батьків про стан здоров'я дитини на момент усиновлення і на час опитування, %

Кожен четвертий респондент (22% серед усіх опитаних) зазначив, що перед тим, як прийняти рішення про усиновлення дитини, вони провели додатково її медичне обстеження (з них 18% – у державній клініці/поліклініці і ще 4% – у приватній клініці).

Аби поліпшити стан здоров'я усиновленої дитини, 25% серед усіх опитаних усиновителів провели планові курси лікування дитини. За словами кожного третього респондента (30% серед усіх опитаних), із цією ж метою дитина перебувала під наглядом спеціалістів.

Дані опитування, наведені у рис. 2.5, свідчать про те, що частка практично здорових дітей з моменту усиновлення збільшилася на 16%.

Однак частка дітей, які мають хронічне захворювання, зросла вдвічі.

Така ситуація може пояснюватися передусім тим, що, по-перше, 76% опитаних перед тим, як прийняти рішення про усиновлення, не проводили додаткового медичного обстеження дитини, вважаючи отриману інформацію про стан здоров'я дитини цілком достатньою. А по-друге, 36% усиновителів узагалі нічого не робили, аби поліпшити стан здоров'я усиновленої дитини.

2.4. Кровні родичі усиновленої дитини: обізнаність та ставлення до них усиновителів і самих дітей

Як виявилось в ході дослідження, про існування біологічних батьків усиновленої дитини нічого не знає майже кожен третій респондент (38% усіх опитаних), тоді як про братів/сестер та інших кровних родичів не знає практично кожен другий усиновитель (68% та 73% відповідно) (див. табл. 2.1 та рис. 2.6).

Разом з тим 38% усіх опитаних усиновителів знають про існування біологічних батьків усиновленої дитини, але не бажають з ними знайомитися та спілкуватися. І це цілком зрозуміло, оскільки більше половини опитаних усиновителів (56%) зберігають таємницю усиновлення.

Саме через таємницю усиновлення переважна більшість усиновлених дітей нічого не знають про своїх кровних родичів (див. табл. 2.1 та рис. 2.6).

Таблиця 2.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Чи знаєте Ви що-небудь про кровних родичів усиновленої дитини?», %

	Про батьків		Про братів/сестер		Про інших кровних родичів	
	Усиновитель	Дитина	Усиновитель	Дитина	Усиновитель	Дитина
Нічого не знаєте	38	73	68	82	73	82
Знаєте, що вони є, але не бажаєте з ними знайомитися	38	5	14	1	12	3
Знайомі з ними, але не спілкуєтесь	7	7	3	3	4	4
Знайомі з ними і спілкуєтесь	2	3	6	6	9	9
Знаєте, що вони є, і бажаєте їх розшукати, щоб познайомитися	1	1	1	1	–	1
Інше	14	11	8	8	2	2
Померли	12	–	4	3	1	–
Все знаю	1	–	1	2	1	–
Живе з ними	–	–	2	3	–	–
Знаємо, що вони були	1	–	1	–	–	–
Немає відповіді	–	11	–	–	–	–

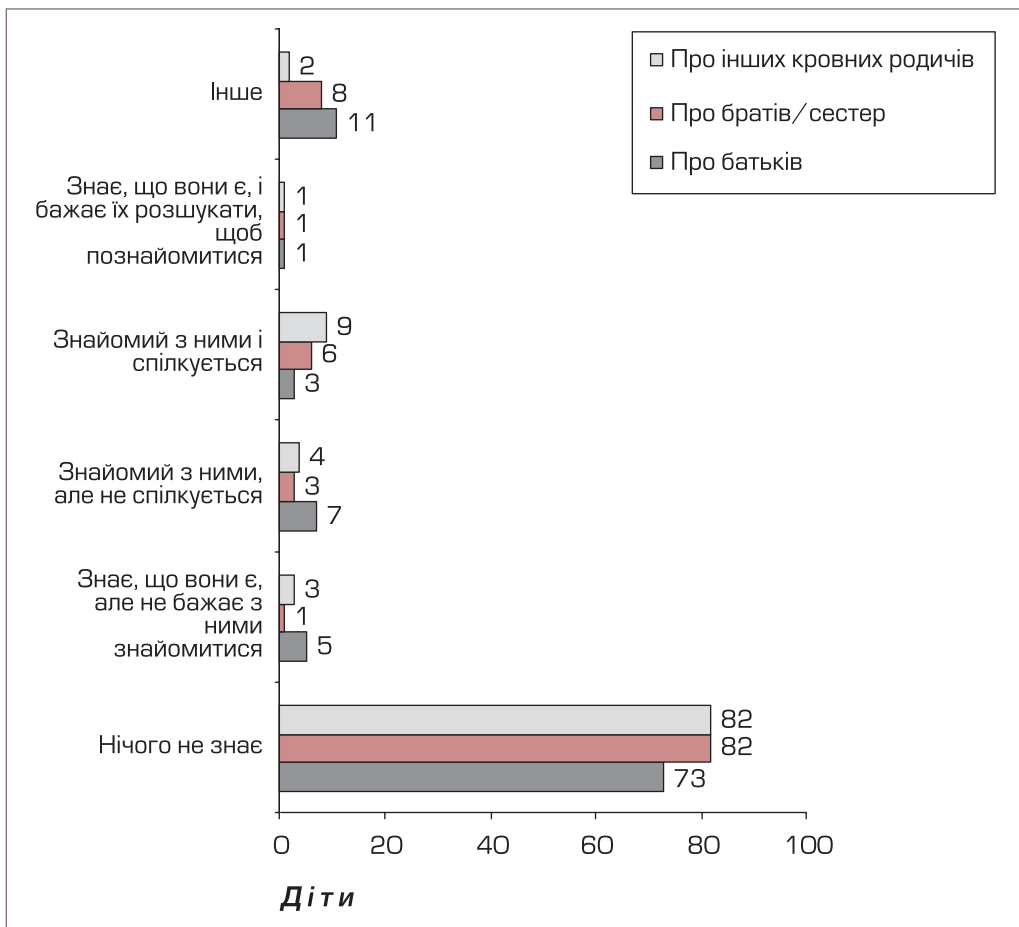
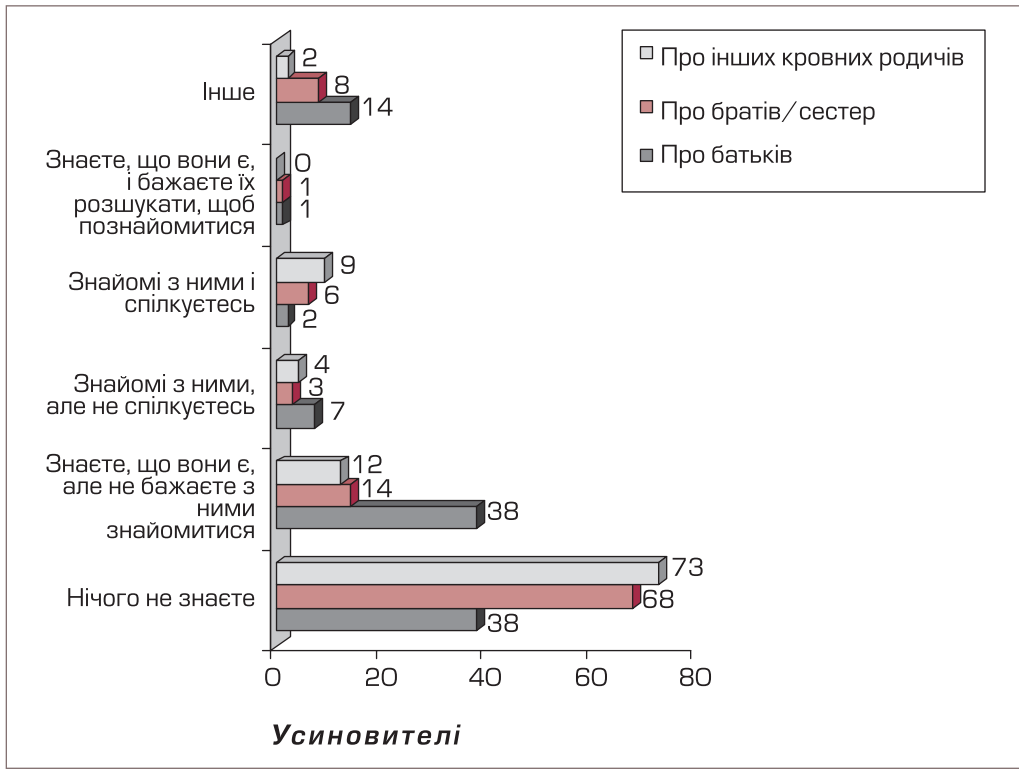

Рис. 2.6. Відповіді респондентів на запитання «Чи знаєте Ви що-небудь про кровних родичів усиновленої дитини?», %

3. Прийняття рішення про усиновлення

3.1. Мотиви усиновлення

З метою визначення основних мотивів, якими керувалися респонденти, вирішуючи усиновити дитину, їм було запропоновано відповісти на запитання стосовно причин свого рішення (див. рис. 3.1).

Аналіз названих причин усиновлення дозволяє виділити три основних мотиви, які впливають на прийняття такого рішення: у першу чергу – це єдина можливість родини мати дітей (61% усіх опитаних), по-друге – це прояв гуманізму, бажання допомогти дитині (44%), у тому числі й за велінням Бога і покликанням душі (14%).

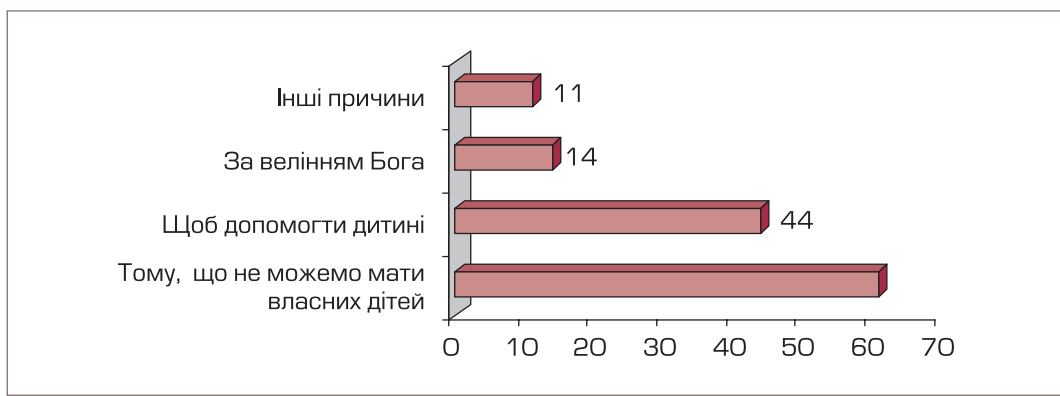

Рис. 3.1. Мотиви, якими керуються українські сім'ї, коли вирішують усиновити дитину/дітей, % (сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вказати декілька варіантів відповіді)

3.2. Ініціатори усиновлення

Отримані дані дають підставу стверджувати, що жінки майже втричі частіше за чоловіків виступають ініціаторами усиновлення (35% та 12% відповідно). Однак рішення про усиновлення дитини у більшості випадків приймають обоє батьків (ствердну відповідь дали 52% усіх опитаних) (див. рис. 3.2).

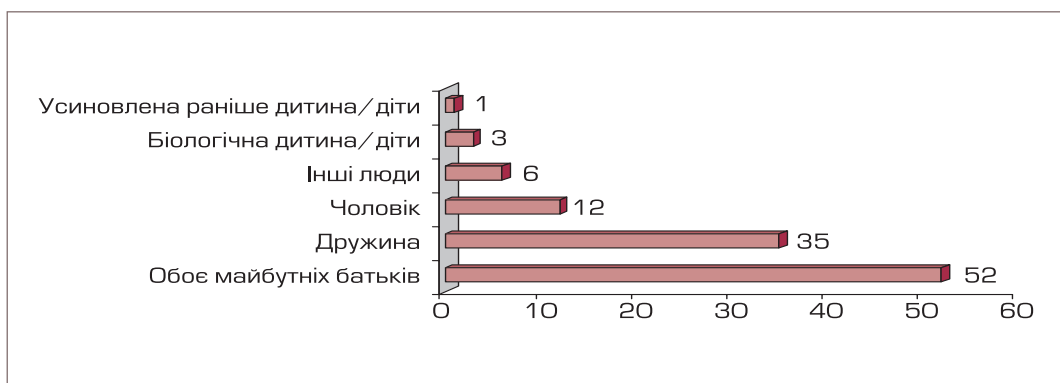

Рис. 3.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Хто був ініціатором усиновлення?», % (сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вказати декілька варіантів відповіді)

3.3. Обмірковування та обговорення рішення про усиновлення

Рішення про усиновлення у більшості випадків робилося виважено. Кожна друга родина (41% усіх опитаних) обмірковувала рішення про усиновлення декілька років. Найбільшу частку з них складають респонденти, які обмірковували своє рішення 1 – 2 роки (26%) та 3-5 років (12%), більше 5 років обмірковували своє рішення 3% опитаних.

Приблизно така ж частка усиновителів (40% серед усіх опитаних) думали декілька місяців. Причому найбільшу частку з них складають респонденти, які обмірковували своє рішення про усиновлення від 1 до 3-х місяців (22%) та 6 місяців (5%).

15% усіх опитаних респондентів визначалися з питанням усиновлення за декілька днів.

Взагалі прийняття рішення про усиновлення – це дуже непросте рішення, яке неможливе без взаєморозуміння та підтримки близьких, друзів. Тому не дивно, що майже кожен опитаний усиновитель (82%) обговорювали це питання з чоловіком або дружиною, 47% – з батьками дружини або чоловіка, 17% - радилися з друзями (див. рис. 3.3).

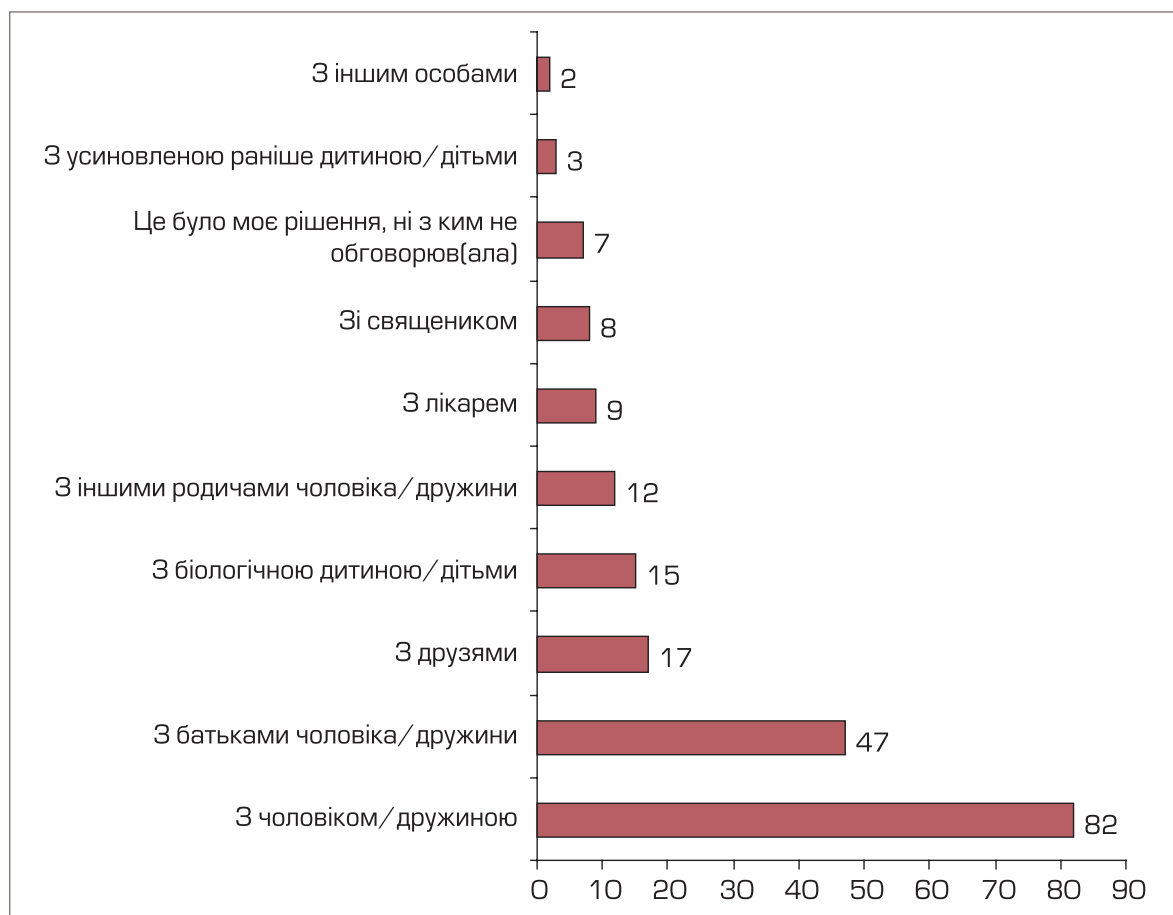

Рис. 3.3. Розподіл відповідей сімей-усиновителів на запитання «З ким ви обговорювали бажання усиновити дитину до першого офіційного звернення до державних органів?», %

(сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вказати декілька варіантів відповіді)

Разом з тим 7% опитаних усиновителів зазначили, що рішення приймали самостійно, ні з ким його не обговорюючи.

В основному ті, до кого опитані зверталися за порадою, підтримали їхнє рішення усиновити дитину, і це ще більше додало їм упевненості щодо свого кроку (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Чи схвалили ці люди Ваше рішення усиновити дитину?», %

	Так, повністю схвалили	Не були проти, але й не схвалили	Ні, не схвалили	Не обговорювали рішення усиновити дитину	Питання не ставилось
Чоловік/дружина	83	2	–	8	7
Батьки чоловіка/дружини	45	11	2	35	7
Інші родичі чоловіка/дружини (бабуся/дідусь, дядько/тітка)	19	9	2	63	7
Біологічна дитина/діти	15	1	–	77	7
Усиновлена раніше дитина/діти	5	–	–	88	7
Друзі	20	8	1	64	7
Священик	13	–	–	80	7
Лікар	11	1	–	81	7
Інші	2	–	–	91	7
Рідний брат усиновленої дитини	1				
Кума	0,3				
Соціальний працівник	0,3				

3.4. Спілкування з посадовими особами та його вплив на рішення щодо усиновлення

Але окрім позицій родичів, друзів та знайомих на рішення усиновити дитину можуть впливати й інші фактори, зокрема – звернення до державних органів стосовно усиновлення дитини. Із цією метою респондентам було запропоновано відповісти на блок запитань, що дало змогу дізнатися від усиновителів, до кого в першу чергу звертаються люди, які бажають усиновити дитину. А по-друге, – яким чином вплинуло на рішення усиновителів спілкування з посадовими особами.

Аналіз даних дозволяє стверджувати, що найчастіше люди, які мають наміри усиновити дитину, звертаються до таких посадових осіб, як:

- інспектор або методист з охорони дитинства – 14%;
- спеціаліст служби у справах неповнолітніх – 12%;
- інспектор опікунської ради – 12%;
- директор дитячого будинку або будинку малюка – 10%;
- начальник або інспектор відділу освіти – 9%;
- директор або спеціаліст ЦСССДМ – 7%.

Треба зазначити, що для переважної більшості опитаних усиновителів (74% відповідей «дуже добре» та «позитивне») перше звернення до посадових осіб стосовно усиновлення було позитивним. Респонденти зокрема зазначали, що посадові особи одразу поставилися з розумінням до них, доброзичливо спілкувались і відреагували належним чином, тобто допомогли, пояснили, надали потрібну інформацію, підтримали.

Однак серед опитаних були й негативні враження від спілкування з посадовими особами. Зокрема, 7% опитаних усиновителів зазначили, що після першого звернення до офіційної особи у них залишилося негативне враження, оскільки, з одного боку, неприємно було спілкуватися, відчувалась їх байдужість, деякі з них вимагали хабара. З іншого боку – не всі респонденти усвідомлювали всю складність процедури усиновлення. Та як виявилось в ході бесіди з посадовими особами, усиновлення – це складна процедура і на шляху до мети виникає багато труднощів (багато часу на оформлення документів, довго чекати тощо), що певним чином засмутило цю частку респондентів.

Лише для 1% респондентів офіційне звернення до посадових осіб стосовно усиновлення виявилось суцільним жахом, оскільки, за словами опитаних, їм відмовили в усиновленні в різкій формі.

Однак попри негативні враження все ж таки більшість опитаних із вдячністю згадують свій перший візит до офіційних представників з питань усиновлення і вважають, що в цілому все залежить від людей, які працюють у цих установах.

4. Процедура знайомства з дитиною

4.1. Прийняття рішення про усиновлення конкретної дитини

Визначенню конкретної дитини, яка влаштовується на виховання в сім'ю, передує звернення батьків до посадовців різних установ — як спеціалістів служб, які займаються проблемами усиновлення, так і безпосередньо до закладів, у яких перебувають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Лише 14% усиновителів були попередньо знайомі з дитиною, яку мали намір усиновити. Окремі випадки попереднього знайомства дитини й батьків, які відбулися без попереднього спілкування зі спеціалістами різних служб, описуються усиновителями таким чином: «я сама його побачила», «сестра принесла його до нас».

Проте переважна більшість усиновителів не були знайомі з дітьми і визначенню щодо дитини передувало спілкування зі спеціалістами різних інстанцій. Дві третини опитаних (66%) у першу чергу звернулися до установ, у яких перебувають діти, котрих потрібно влаштувати в сім'ю, а саме:

- до дитячих установ (будинки малюка, дитячий будинок, інтернат) звернулися 36%;
- до дитячого відділення лікарні, де перебувають покинуті діти — 17%
- до пологового будинку — 13%.

Третина усиновителів перед знайомством з дитиною спілкувалися зі спеціалістами, які займаються питаннями усиновлення: з інспекторами з охорони дитинства — 30%, спеціалістами служби у справах неповнолітніх (структура, яка займається питаннями усиновлення з 2006 р.) — 15%.

Рис. 4.1. Відповіді респондентів на запитання «Скажіть, будь ласка, куди Ви звертались для того, щоб підібрати дитину для усиновлення?», % (сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вказати декілька варіантів відповіді)

Окремі звернення були до секретаря опікунської ради (як правило, ці функції виконувалися інспекторами з охорони дитинства) та до спеціалістів відділів освіти – інспектора, завідувача відділу, начальника відділу. Були названі окремі випадки попередніх звернень до спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (проте, слід зазначити, що ці установи безпосередньо не займаються питаннями усиновлення).

Процедура вибору дитини на усиновлення нормативно не визначена. Рішення щодо усиновлення дитини приймається самим усиновителем за результатами «перегляду» дітей. Безперечно, адміністрація закладів, у яких перебувають діти, спрямовує майбутніх батьків, проте процедура перегляду кількох кандидатур на усиновлення є досить поширеною.

За даними опитування, половина сімей, які усиновили дитину, не розглядали варіанти щодо майбутнього члена родини. Так 26% з них знали, яку саме дитину усиновлять, 33% усиновителів прийняли остаточне рішення, коли у закладі їм показали тільки одну дитину.

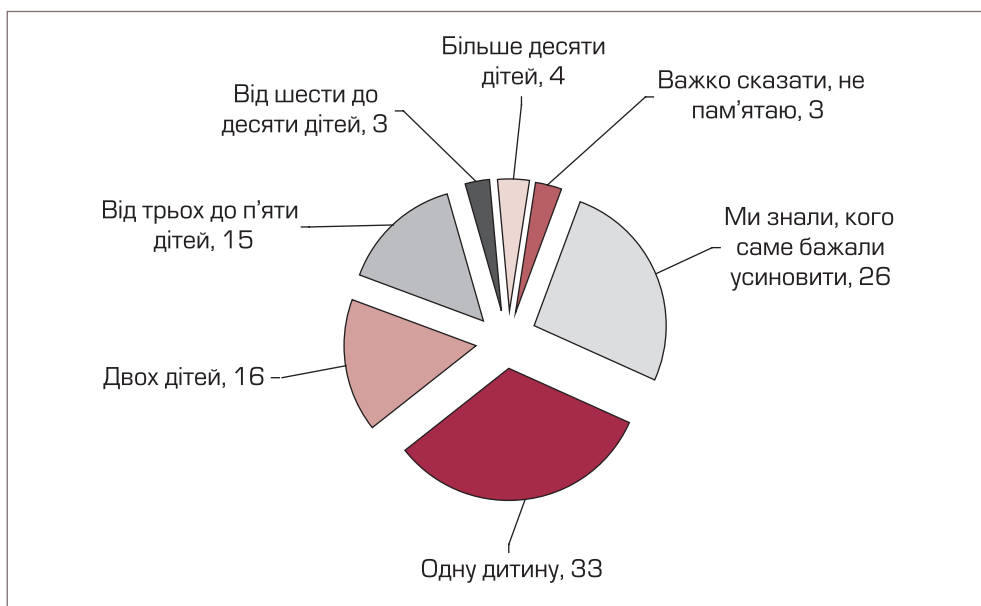

Рис. 4.2. Відповіді респондентів на запитання «Скажіть, будь ласка, скільки всього дітей Вам показували до прийняття Вами остаточного рішення щодо усиновлення конкретної дитини?», %

4.2. Остаточне рішення щодо усиновлення дитини та можливість усиновлення вже обраної дитини

Проте остаточний вибір решті усиновителів зробити було значно важче. Прийняттю остаточного рішення щодо усиновлення конкретної дитини передувала процедура перегляду кандидатур дітей на усиновлення. Так 16% з опитаних змогли визначитися щодо дитини при розгляді двох кандидатур, 15% переглянули від трьох до п'яти дітей. Майже десята частина усиновителів дуже прискіпливо вибирали кандидатів на сина або дочку – 3% з них зробили свій вибір за результатами розгляду шести-десяти кандидатів, 4% – показували більше десяти дітей. Є й такі з батьків, які не можуть порохувати, скільки дітей вони передивилися, перш ніж остаточно визначитися з кандидатурою дитини на усиновлення (3%).

Безперечно, можна зрозуміти батьків, які визначаються щодо дитини — цей вибір робиться на все життя. З іншого боку, річ іде не про вибір побутової техніки: діти, яких показують усиновителям, усі без винятку потребують сімейного виховання і батьківської турботи. З огляду на пріоритетність інтересів дитини процедура визначення кандидатури дитини на влаштування у сім'ю має бути нормативно встановленою й обмежувати контакти батьків з вихованцями закладів для дітей-сиріт. Має бути встановлено обмеження щодо можливостей перегляду дітей кандидатами на усиовлення. Для тих сімейних пар (або осіб), які вагаються щодо вибору дитини, має бути передбачено певний проміжок часу, за який вони мають визначитися щодо мотивації влаштування дитини у сім'ю та вимог, які вони висувають.

Переважає більшість усиновителів (86%) змогли усиовити дитину, яку вони першою обрали для усиовлення. Решта (14%) були вимушені продовжити вибір дитини і таких спроб, за відповідями батьків, було від однієї до шести.

Причини, що завадили батькам усиовити першу обрану дитину, за рейтингом відповідей розподілені таким чином:

- батьки не відчували до дитини прихильності, вона їм не сподобалася — 6%;
- прийняти позитивне рішення завадили діагнози дитини — 4%;
- дитина не пішла на контакт з усиновителями — 3%.

Для деяких батьків причиною відмови від усиовлення конкретної дитини став той факт, що вона не підходила родині за віком. Також одного з малюків не було влаштовано до усиновителів через те, що біологічна мати передумала відмовлятися від новонародженої дитини (див. табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Відповіді респондентів на запитання «**З яких причин Ви не змогли усиовити...**», %

	Першу дитину	Другу дитину	Третю дитину
Ви не відчували до дитини жодних почуттів (не сподобалась дитина)	6	2	2
Стан здоров'я дитини виявився набагато гіршим, ніж Ви очікували	4	2	2
Дитина не пішла з Вами на контакт	3	3	1
Виникли юридичні труднощі	–	1	–
Інші причини	1	1	1
Питання не ставилось	86	91	94

Другу дитину, з обраних на усиовлення, не змогли усиовити 9% серед опитаних батьків, третю — 6%.

Якщо розглянути, на якому з варіантів вибору дитини зупинилися усиновителі, то приблизно половина з тих, хто не зміг оформити усиовлення щодо першої обраної дитини, усиовили другу — 38%. П'ята частина змогла взяти на виховання третю дитину з обраних дітей (22%). Четверту дитину усиовили 2% серед тих, хто не зміг оформити усиовлення першої дитини, п'яту — 6%, шосту — 2% (див. рис. 4.3).

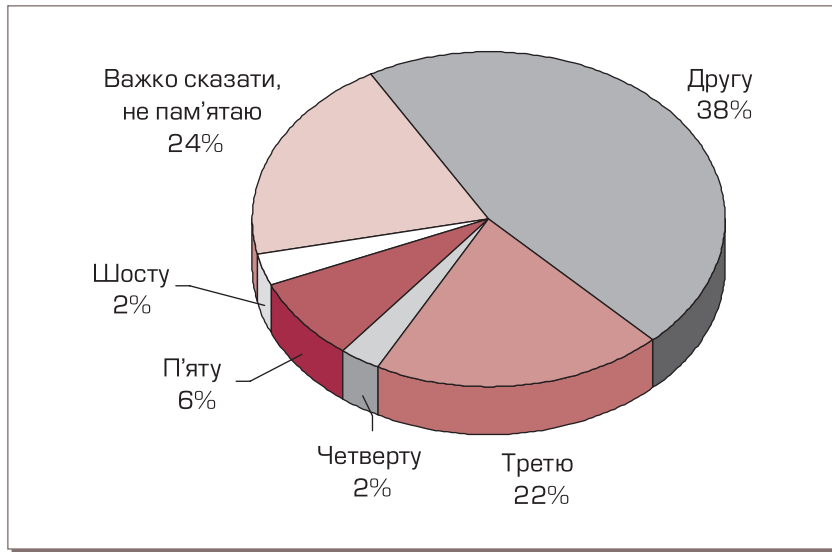

Рис. 4.3. Відповіді респондентів на запитання «Яку саме (за рахунком) дитину Ви змогли усиновити?» (% від тих, хто не зміг усиновити дитину, яку вони першою обрали для усиновлення)

Частина батьків не пам'ятає, на якій дитині зупинили свій вибір (24%), що можна пояснити великою кількістю варіантів вибору або ж перебігом часу – батьки могли забути, яку саме з кандидатур оформили на усиновлення.

4.3. Перше знайомство з дитиною: відчуття батьків та дітей

Одним із визначальних факторів, що суттєво впливає на процес входження дитини до нової сім'ї, адаптацію її до нових умов життя, є налагодження психологічного контакту між усиновителями та дитиною. Початком налагодження такого зв'язку є перше знайомство.

Характеристика усиновителями своєї першої зустрічі з дитиною є переважно позитивною, оскільки 17% серед опитаних були попередньо знайомі з дітьми, яких узяли на виховання, а трохи менше половини – 44% – цілком комфортно відчували себе під час знайомства.

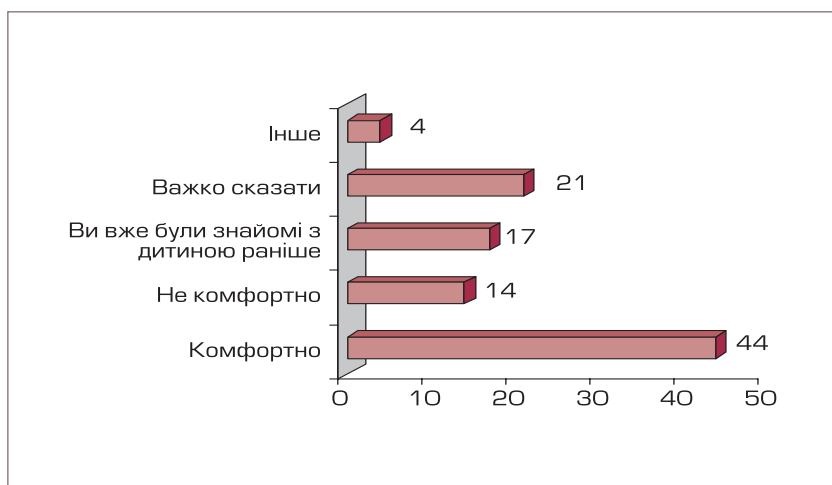

Рис. 4.4. Відповіді респондентів на запитання «Наскільки комфортно Ви себе почували при знайомстві з дитиною?»

П'ята частина усиновителів (21%) не змогла визначитися щодо власних почуттів під час першого спілкування з новим членом родини, 14% почували себе не комфортно і далі ми проаналізуємо причини, що викликали негативні переживання батьків.

Решта усиновителів (4%) не змогли охарактеризувати свій стан під час першої зустрічі з дитиною в розумінні «комфортно – не комфортно». Щодо першого знайомства у них залишилися такі враження:

- щодо дитини, яку вони вибрали – «дитина маленька – нічого не розуміла», «темношкіра дитина – були спочатку шоковані»;
- стосовно власних переживань – «дуже хвилювалися», «ніхто не пояснив, як усе буде відбуватися», «було дуже шкода дітей».

Комфортність почуттів батьків під час першої зустрічі з дитиною в першу чергу пояснюються враженням від самої дитини. Третина серед тих батьків, які висловили позитивні емоції щодо першого спілкування, визначають, що дитина їм одразу сподобалася, п'ята частина була позитивно налаштована через те, що дитина одразу пішла на контакт з батьками.

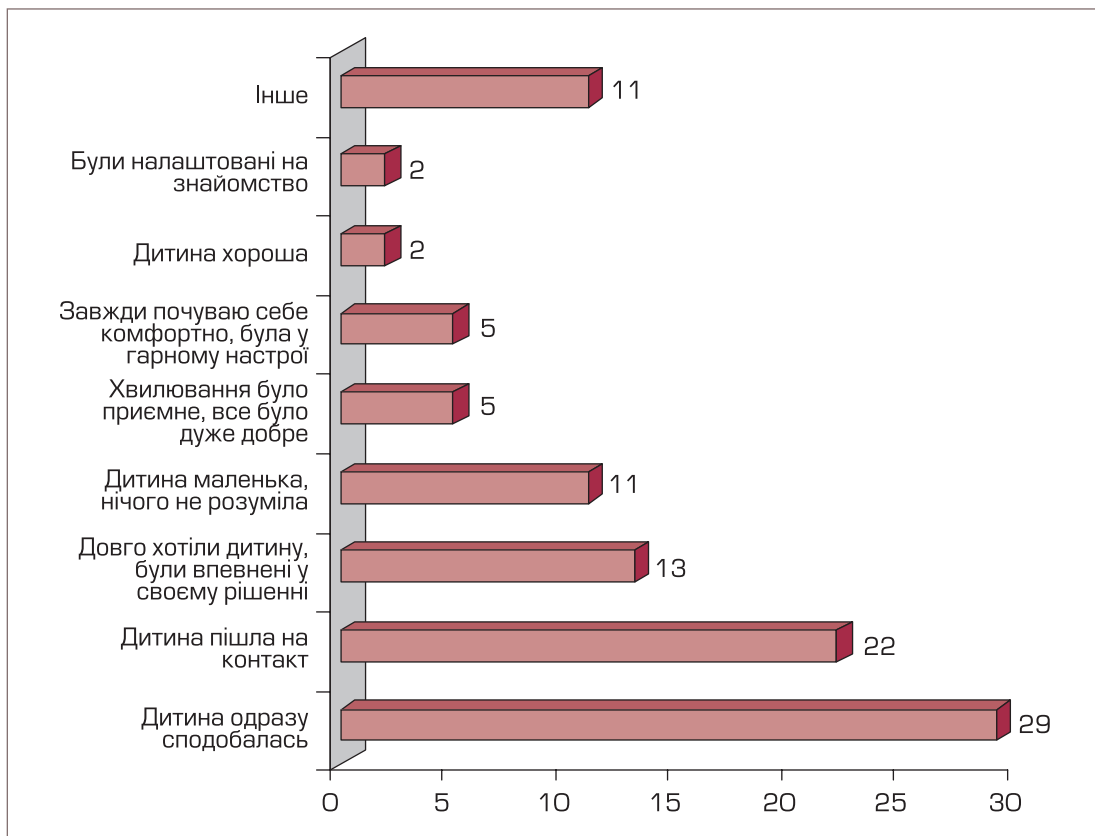

Рис. 4.5. Причини почуття комфорту у батьків під час першої зустрічі з дитиною, (% від респондентів, які комфортно себе почували)

Зокрема, позитивні враження батьків від знайомства з дитиною можна умовно поділити на кілька груп стосовно того, які причини викликали такі почуття (частка відповідей визначається відносно тих респондентів, які визначили свій стан як «комфортний»):

- враження від дитини та налагодження з нею стосунків (48%) – «дитина одразу сподобалася», «дитина пішла на контакт», «дитина маленька, нічого не розуміла», «дитина хороша», «дитина зовсім схожа на нас», «дитина потребувала

- моєї допомоги», «відчула відразу її рідною», «все було природно», «сподобалася нашій старшій доньці», «це був брат нашої усиновленої дочки»;
- впевненість батьків у правильності власного рішення (20%) — «довго хотіли дитину, були впевнені у своєму рішенні», «були налаштовані на знайомство», «хвилювання було приємним», «усе було дуже добре», «показали, і ми відразу прийняли рішення», «була впевнена, що все буде добре»;
- особистісні якості батьків, що додавали впевненості (4%) — «я люблю дітей», «для мене це не проблема», «як завжди», «була у гарному настрої», «завжди почувую себе комфортно»;
- умови проведення першої зустрічі (4%) — «оскільки це сталося в лікарні», «головний лікар дуже допомогла», «не була раніше в інтернаті», «це було в окремому приміщенні».

Одна з родин причиною почуття впевненості і комфорту під час першої зустрічі визначила те, що пройшла навчання у центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і знала, як поводитися з дитиною.

У той же час частина батьків (14%) під час першої зустрічі з дитиною почували себе не дуже впевнено і не досить комфортно. Першопричиною такого стану батьки визначають власне хвилювання щодо результатів знайомства — третина (33% з тих, хто почував себе некомфортно) визнали саме цю причину. Решту відповідей щодо причин, які провокували дискомфорт усиновителів, можна поділити на групи:

- щодо переживань батьків — «боялися повторення ситуації, оскільки вже пережили розчарування від знайомства з дитиною», «не знали, як себе поводити», «не знала, на що очікувати», «охопило почуття страху за беззахисну дитину», «є багато дітей, які хочуть, щоб їх усиновили», «не знали, чи погодиться дитина жити з нами»;
- поведінка та стан дитини — «дитина маленька, нічого не розуміла», «дитина була скована», «дитина не йшла на контакт», «була ще одна дитина, яка хотіла, щоб її забрали»;
- незручні умови проведення зустрічі — «було багато сторонніх осіб», «не була раніше в інтернаті», «знайомство проходило в медичному закладі», «були «ошарашені» — дитину залишили з нами на 1 годину».

Щодо почуттів і стану дитини під час першого знайомства з усиновителями, то, на думку батьків, у переважній більшості випадків діти почували себе цілком комфортно. Майже половина усиновлених дітей були маленькими, тому, на думку батьків, не відчували негативних емоцій (46%), безпечно почували себе також ті діти, які раніше були знайомі з потенційними усиновителями (15%).

Частина батьків не змогли дати оцінку переживанням дітей на момент першої зустрічі — 14% опитаних. 23% респондентів визначили, що в ході першого спілкування дитина почувала себе цілком комфортно, про що засвідчувала її поведінка: «дитина пішла на контакт з батьками», «хвилювання дитини було приємним», «була у гарному настрої». Також батьки визначили, що комфортне почуття дитини було пов'язане з життєво необхідною потребою особистості мати батьків, сім'ю: «дитина потребувала допомоги батьків», «можливо, побачила свою матір», «кожному потрібні батьки». Спокійний стан дитини батьки пояснюють також тим, що «біля неї була вихователька» — дитина почувала себе впевнено поруч з особою, яку знала і якій довіряла.

Незначний відсоток (5%) тих респондентів, хто відзначив, що дитина почувала

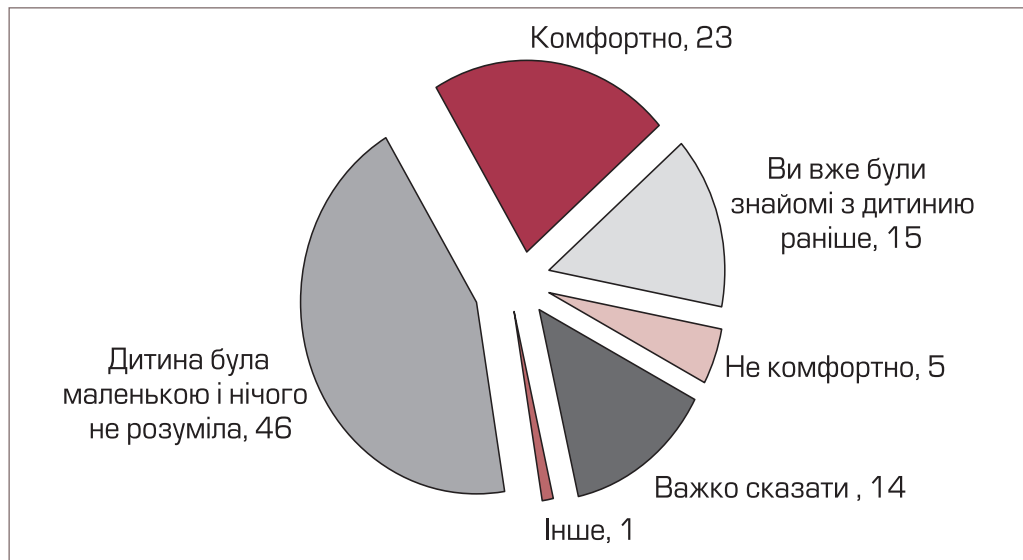

Рис. 4.6. Відповіді респондентів на запитання
«Як Ви думаєте, наскільки комфортно почувала себе дитина при знайомстві з Вами?»

себе не комфортно, спілкуючись із чужими людьми. Такий стан батьки пояснюють передусім тим, що в той момент вони були для дітей чужими, незнайомими людьми: «не знала, на що очікувати», «вона вперше нас побачила, я – чужа людина», «вважала, що приїхали перевіряти її підготовку до школи». Також дискомфорт був спричинений місцем проведення першої зустрічі – «знайомство проходило в медичному закладі», та станом здоров'я дитини – «дитина була хвора». Невизначеність ситуації під час першої зустрічі виражалася у поведінці дитини: «дитина була скована», «почувала себе ніяково», «не знала, як себе поводити», окремі батьки визнали, що «дитина поводи́ла себе неадекватно».

4.4. Процедура підбору дитини: враження батьків

Під час проведення дослідження усиновителям було запропоновано оцінити власні враження від процедури підбору дитини на усиновлення. Третина опитаних (34%) не змогли визначитися щодо цього питання, 41% почували себе доволі комфортно: 16% оцінили власне враження як «дуже добре», 25% - як «позитивне» (див. рис.4.7).

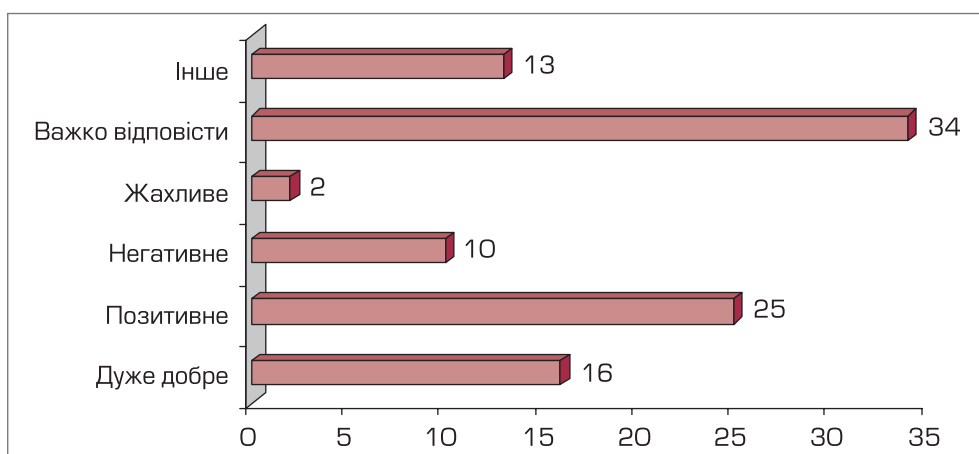

Рис. 4.7. Відповіді респондентів на запитання
«Яке Ваше враження від процедури підбору дитини на усиновлення?»

Аналіз причин позитивного сприйняття процедури відбору дитини на усиновлення дозволяє згрупувати їх за такими ознаками:

- підтримка та розуміння оточуючих — «нас дуже гарно підтримали, всі допомагали», «врахували всі побажання», «адміністрація пішла назустріч», «створені необхідні умови», «не затягували з оформленням документів»;
- встановлення психологічного контакту з дитиною — «відразу все вийшло», «ми були задоволені, все пройшло добре», «дитина відразу сподобалась», «бачиш цікавість в очах дитини»;
- поінформованість батьків щодо дитини — «ми мали попередню інформацію», «через рік повідомили, що є дитина», «ми могли спостерігати за дітьми наперед»;
- позитивна установка батьків на влаштування дитини у сім'ю — «ми хотіли мати дитину», «була до всього готова», «не було враження підбору»;
- можливість обрати дитину серед інших кандидатів — «дається вибір», «ми мали вибір», «визначилися з підбором кандидатур дітей», «показали дуже багато дітей»;
- відсутність варіантів щодо кандидатури дитини — «ми не вибирали», «не було відбору»;
- підтримка спеціалістів — «мені допомагали спеціалісти», «у присутності соціального працівника».

Проте не всі батьки з приємністю згадують процедуру вибору дитини, так 10% з них оцінили свої враження як «негативні», а були такі (2%), що згадують цю доволі значущу подію з жахом.

Негативне враження 2% опитаних усиновителів пов'язане з почуттям, яке виникає під час підбору дитини — «вважаєш себе покупцем, як на базарі», «якось ніяково вибирати когось одного». Щодо негативних вражень від вибору дитини, то вони пов'язані у батьків:

- з процедурою підбору — «все було покрите таємницею», «діти не повинні знати, що їх обирають», «не було варіантів», «спочатку показували хворих дітей»;
- з власними переживаннями — «відчували себе не комфортно», «особистісні переживання», «зустрічі з такими дітьми важко переносити психологічно», «важко морально сприйняти», «ми наносимо психологічну травму дитині»;
- почуття до дітей, яких бачили у закладах, — «було шкода всіх дітей, що не можу всиновити всіх», «бачили багато нещасливих дітей»;
- з відсутністю готовності робити вибір — «ми були не готові до підбору дитини», «були помилки»,

Щодо жакливого враження від процедури підбору дитини, то такі переживання пов'язані із самою процедурою — «вважаєш себе покупцем», а також зі станом здоров'я дітей, яких пропонується взяти на усиновлення — «здорових дітей не хочуть віддавати».

Є такі батьки, що визначають, що процедура підбору дитини у сім'ю «як така — відсутня».

Частина усиновителів не вибирала дітей (7%), тому не змогла оцінити процедуру підбору. Були висловлені пропозиції щодо організації визначення батьками кандидатур дітей: з одного боку, пропонується створити картотеку щодо дітей, які потребують улаштування в сім'ю, яка б містила максимально

повну інформацію щодо дитини, з іншого боку – батьки визнають, що такий вибір має здійснюватися інтуїтивно.

4.5. Яким повинно бути перше знайомство з дитиною: думка батьків-усиновителів

З огляду на досвід усиновителів їм було запропоновано визначити, яким чином слід організувати перше знайомство з дитиною, щоб воно проходило в безпечній і комфортній атмосфері як для дорослих, так і для дітей.

Більше третини опитаних (33%) вважають, що організувати першу зустріч з дитиною потрібно в дитячому колективі. Проте слід пам'ятати, що це, в першу чергу, в ситуації підготовки батьків до проведення такого спілкування, як вони будуть поводитися, якщо до них із проханням взяти у сім'ю звернеться дитина, кандидатуру якої вони не розглядали. Друга сторона – що будуть відчувати решта дітей, за якими батьки не прийшли (рис. 4.8).

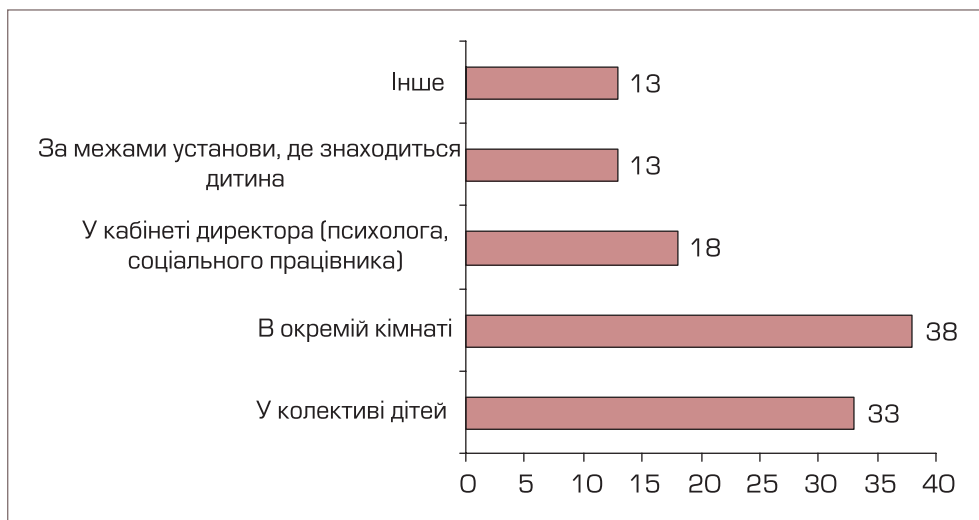

Рис. 4.8. Відповіді респондентів на запитання «Де, на Ваш погляд, повинно відбуватися знайомство з дитиною?»

Більш вдалим з точки зору захисту інтересів дітей-вихованців закладів є проведення знайомства в окремій кімнаті – такий варіант пропонують 38% усиновителів, або ж у кабінеті працівників закладу (директора, психолога, соціального працівника) – 18%. Провести перше спілкування з дитиною за межами установи, у якій вона перебуває, пропонує 13% опитаних.

Решта усиновителів – 13% – пропонують власні варіанти організації першого знайомства з дитиною. Ряд батьків вважають, що таку процедуру слід проводити індивідуально в кожному конкретному випадку, враховуючи вік дитини, яка усиновлюється. Пропонується організувати такі зустрічі «випадково і невимушено», «діти не повинні знати, що їх обирають».

Щодо місця проведення зустрічі, то висловлюються побажання усиновителів знайомитися з дитиною «у сім'ї», «там, де дитина знаходиться постійно», «якщо це немовля – то у перші дні в пологовому будинку». Є й такі з батьків, хто вагається щодо умов спілкування з дитиною або не бачить сенсу у розгляді таких питань: «все

одно, не бачу в цьому сенсу», «не знаю, не хочу про це думати».

Практика роботи з дітьми в закладах демонструє потребу у визначенні, хто з представників установи має бути присутнім на етапі знайомства або чи потрібна їх присутність, оскільки батьки мають залишитися з дитиною наодинці. Думки батьків із цього приводу розділилися. 34% опитаних наголошують на доцільності спілкування наодинці, третина вважає, що доцільна присутність психолога (30%), п'ята частина (22%) – що при зустрічі мають бути присутні представники установи, в якій перебуває дитина (див. рис. 4.9).

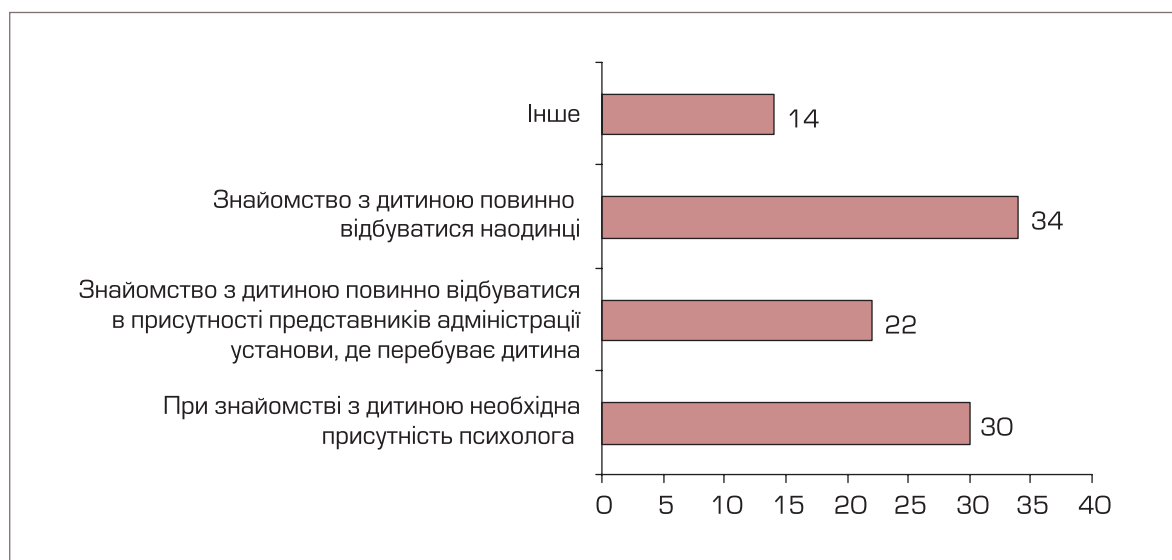

Рис. 4.9. Відповіді респондентів на запитання «Як Ви вважаєте, у чий присутності повинно відбуватися знайомство з дитиною?»

Визначаючи особу, яка має знаходитися поряд з дитиною, частина усиновителів (6%) вважає, що це має бути не просто представник закладу, а людина, якій дитина довіряє, у присутності якої буде почувати себе комфортно: «у присутності знайомої для дитини людини», «у присутності вихователя, який доглядав дитину», «няня», «соціальний працівник». Також окремі висловлювання стосуються того, що мають бути враховані індивідуальні особливості дитини, «кому як зручно» – 1%.

4.6. Інформація, що впливає на визначення батьків щодо усиновлення дитини

Визначаючись щодо питання, яку саме дитину усиновити, батьки мають бути обізнані з інформацією, що стосується рівня її розвитку, стану здоров'я, історії життя, особливостей характеру тощо. Чим більш повною буде інформація про дитину, тим більш коротким і вдалим буде період налагодження психологічного контакту з дитиною, процес адаптації її до сімейних умов життя.

Важливість інформування усиновителів щодо різних аспектів життя і розвитку дитини була оцінена за відповідями на запитання «Наскільки важливою для Вас на момент усиновлення була інформація...?». Рейтинг значимості по окремих проблемах визначено за показниками, які характеризувалися батьками як «дуже важлива» і «важлива».

Найсуттєвішою для батьків при прийнятті рішення щодо всиновлення дитини є інформація про стан здоров'я дитини. Переважна більшість опитаних визначили, що інформація про показники стану фізичного здоров'я (85%) та психічного здоров'я (82%) дитини на момент усиновлення було для них «дуже важливою» і «важливою». Далі за рейтингом була виділена інформація щодо причин виходу дитини із біологічної сім'ї (життєва історія дитини) – 73%.

Майже дві третини усиновителів важливою для себе визначили інформацію стосовно біологічної сім'ї дитини (67%), стану здоров'я біологічних батьків (67%) та попереднього місця перебування дитини (63%). Такі дані дозволяють спроектувати соціальні умови розвитку, сформовані стереотипи життя та поведінки дитини, передбачити можливі спадкові хвороби.

Інформація про особливості характеру, коло інтересів, шкідливі звички дитини була важливою для 53% усиновителів. Половину батьків (42%) цікавило, наскільки позитивно дитина сприймає ідею переходу в нову сім'ю (див. рис. 4.10).

Рис. 4.10. Відсоток респондентів, які на запитання «**Наскільки важливою для Вас на момент усиновлення була інформація...?**» відповіли «**Дуже важлива**» та «**Важлива**», %

Щодо інформації, яка взагалі не цікавила усиновителів на момент усиновлення, то більше половини з них визначили такими дані про релігійні переконання дитини (59%) та про наявність закріпленого за нею житла і майна (59%). Четверту частину (27%) не цікавим ставлення дитини до переходу в нову сім'ю (див. рис. 4.11).

Десята частина опитаних не важливою для себе визнали інформацію про особливості характеру дитини, коло її інтересів, шкідливі звички (14%) та про стан здоров'я біологічних батьків (10%) і біологічну сім'ю дитини (10%).

Цілком природно, що незначну кількість батьків на момент усиновлення не цікавив стан здоров'я дитини: «взагалі не важливою» інформація про стан психічного здоров'я – для 5% опитаних та про фізичний розвиток дитини – 4%.

Під час дослідження було з'ясовано, чи отримали кандидати у батьки усиновителі ту інформацію, яка їх більш за все турбувала.

Рис. 4.11. Відсоток респондентів, які на запитання «Наскільки важливою для Вас на момент усиновлення була інформація?» відповіли «Не дуже важлива» та «Взагалі не важлива», %

Найбільш повною була інформація щодо того, де перебувала дитина до моменту усиновлення – 86% усиновителів отримали її повністю та 4% – частково були проінформовані щодо цього. Цікавим є відповіді 4% усиновителів, які не мали інформації, звідки влаштовується дитина, виникає питання, яким же чином провадилася процедура підбору дитини.

Переважна більшість родин (84%) на момент усиновлення були ознайомлені з історією життя дитини, причинами виходу її з біологічної сім'ї: 66% повністю отримали таку інформацію, 18% – частково. Проте є частина батьків (9%), які зовсім не знають, що сталося з біологічними батьками, які обставини призвели до позбавлення дитини батьківської опіки.

Ще більш обмеженою була інформація про біологічну родину усиновлюваної дитини – менше половини усиновителів отримали такі відомості (44%), 38% були поінформовані частково, 14% опитаних не мали інформації щодо біологічної родини. Недостатність інформації щодо біологічних родин дітей у ряді випадків унеможливила отримання інформації про стан здоров'я біологічних батьків: 29% усиновителів отримали такі дані, третина (35%) – ознайомила з ними частково і третина батьків (29%) – не мали жодних відомостей.

Питання, що турбували усиновителів найбільше, – стан фізичного та психічного здоров'я дитини – більшість з них на момент усиновлення для себе розв'язали:

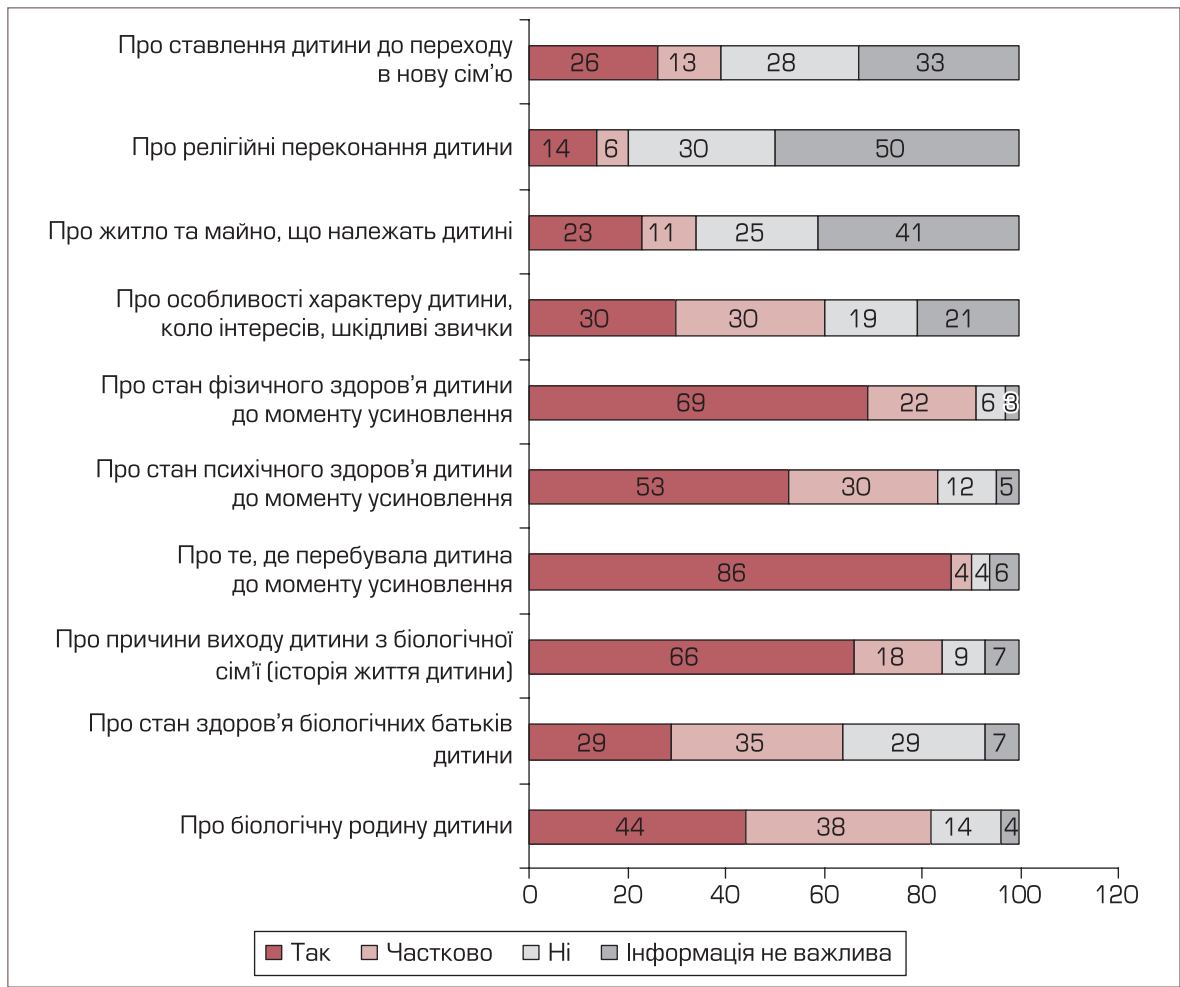

Рис. 4.12. Відповіді респондентів на запитання
«Чи змогли Ви на момент усиновлення отримати інформацію?»

щодо стану фізичного здоров'я 69% усиновителів отримали повну інформацію, 22% – частково були поінформовані. Щодо психічного здоров'я дитини повну інформацію мали 53% батьків, часткову – 30%. Тривожними є показники відсутності інформації про стан фізичного розвитку дитини у 6% сімей і про стан психічного здоров'я у 12% випадків.

Інформацію про особливості характеру дитини, її інтереси на момент усиновлення в повному обсязі отримали 30% батьків, частково – 30%, п'ята частина (19%) не мали відомостей про характер дитини. Щодо бажання дитини перейти на виховання в нову сім'ю, то майже третина батьків (26%) мали таку інформацію, 13% були поінформовані частково, майже третина (28%) не мали такої інформації.

Рівень інформованості батьків щодо наявного у дитини житла і майна а також релігійних переконань є найнижчим, що відповідає низькій зацікавленості усиновителів стосовно цих питань. Так, відповідно про забезпечення майбутнього вихованця житлом та майном були поінформовані 23% усиновителів, 11% – частково, 30% – не отримали такої інформації. Щодо релігійних переконань такі показники є ще нижчими – поінформовано з цього приводу було 14% батьків, 6% – частково, 30% – не отримали інформації.

Якщо проаналізувати ті питання, на які батьки на момент усиновлення не отри-

мали інформації, то в першу чергу це стосується релігійних переконань дитини (30%), стану здоров'я біологічних батьків (29%), ставлення дитини до переходу в нову сім'ю (28%), належного дитині житла та майна (25%), особливостей характеру дитини, її інтересів (19%).

4.7. Значимість інформації щодо конкретних аспектів життя дитини, яка обрана для усиновлення

Враховуючи особливості розвитку й поведінки дітей, які приходять на виховання в сім'ю, усиновителям було запропоновано визначити, яка інформація їм була необхідна перед усиновленням стосовно процедури оформлення дитини, взаємодії зі спеціалістами, особливостей розвитку і поведінки дітей, які прийдуть у сім'ю (див. рис. 4.13).

У першу чергу усиновителі визнали необхідність отримання інформації щодо процедури усиновлення дитини-сироти – 90% опитаних (для 57% – така інформація була «дуже необхідною», для 33% - «необхідною»).

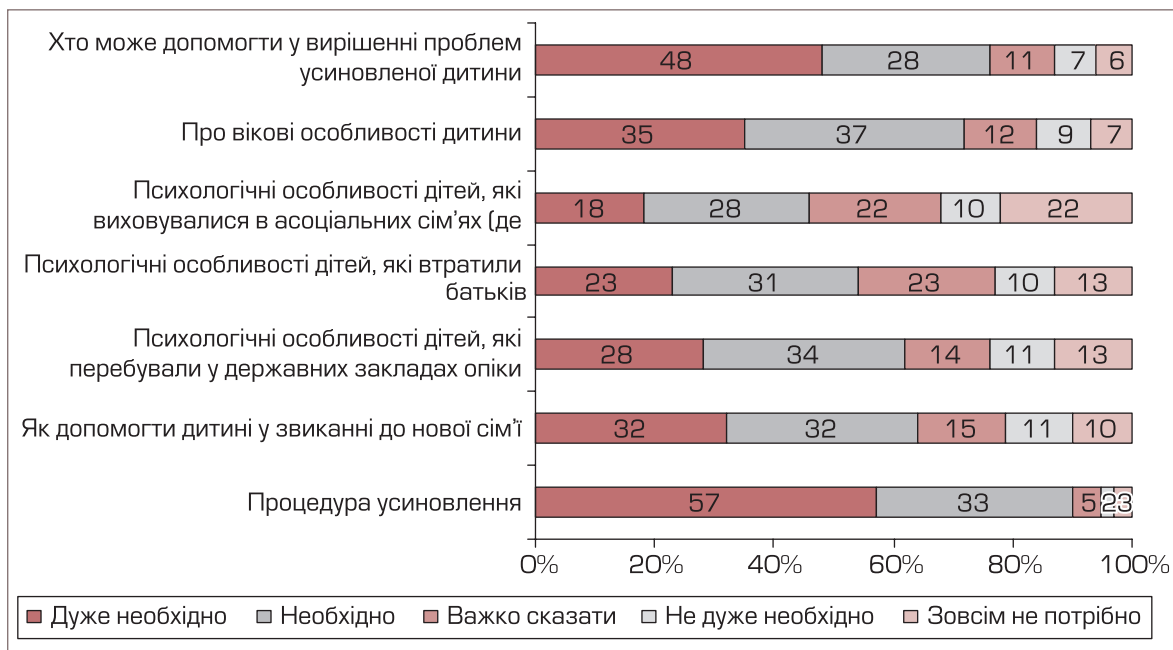

Рис. 4.13. Відповіді на запитання «Наскільки нагальною для Вас була потреба перед усиновленням отримати кваліфіковану інформацію (пройти навчання) з наступних питань...», %

Далі за значимістю виділено інформацію про вікові особливості дитини й ті інституції, які мають допомагати батькам у вирішенні проблем усиновлення – 76% визнали таку інформацію «дуже необхідною» та «необхідною». Причому питання щодо допомоги у процедурі усиновлення було більш значимим для батьків – 57% з них відзначили його як «дуже необхідне», 33% - як «необхідне». У той час, як інформованість щодо вікових особливостей дитини як «дуже необхідну» визнали 35% опитаних, як «необхідну» – 37%.

Знань щодо допомоги в адаптації дитини до нової сім'ї потребували 64% усиновителів.

Питання, що стосуються специфічних психологічних особливостей дітей, були менш актуальними для батьків на момент усиновлення, якщо порівнювати зі зна-

ннями про процедуру усиновлення та адаптацію дитини до нових сімейних умов. Інформацію щодо психологічних особливостей дітей, які перебувають у державних закладах (будинки дитини, дитячі будинки, інтернати), визнали необхідною 62% (причому «дуже необхідними» такі дані були визначені 28% опитаних). Психологічні особливості дітей, які втратили батьків, турбували 54% усиновителів («дуже необхідною» таку інформацію визначили 23%), психологічні особливості дітей, які виховувалися в асоціальних сім'ях (батьки—алкоголіки, з асоціальною поведінкою) цікавили половину усиновителів (56%) (причому інформація була «дуже необхідною» для 18% респондентів).

Якщо розглянути інформацію, яка не була актуальною для усиновителів, то кожним п'ятим (22%) зовсім не потрібними на момент усиновлення були визначені кваліфікована консультація щодо психологічних особливостей дітей, які виховувалися в асоціальних сім'ях, по 13% такими для себе відмітили інформацію стосовно психологічних особливостей дітей, які втратили батьків і тих, хто виховувався в державних закладах опіки. Інформація щодо адаптації дитини до нової сім'ї на момент усиновлення як «зовсім не потрібна» була визначена 10% батьків, установи та організації, які можуть допомогти у вирішенні проблем усиновлення дитини — 6%, вікові особливості розвитку дитини — 7%. Найменше тих серед усиновителів, хто не потребував кваліфікованої інформації щодо процедури усиновлення — 3%.

5. Юридичне оформлення усиновлення

Між першим офіційним зверненням сім'ї щодо бажання усиновити дитину до моменту юридичного оформлення дитини в сім'ю проходить певний термін, що пов'язано з необхідністю оформлення необхідного пакету документів, проведення процедури підбору дитини, призначення та проведення судового засідання.

Оформлення документів у переважній більшості сімей (60%) зайняло термін від одного до трьох місяців: менше одного місяця – 21%, до двох місяців – 24%, від двох до трьох місяців – 15%. Затягування з оформленням документів засвідчили 40% усиновителів: у 21% – на це пішло від 5 до 10 місяців, у 14% - від 3 до 5 місяців, а були випадки (5%), коли документи готувалися батьками більше ніж 10 місяців (див. рис. 5.1).

Підбір дитини на усиновлення також не зайняв багато часу – більше половини усиновителів (56%) визначилися щодо дитини, яку візьмуть на виховання, менше ніж за місяць. Враховуючи частку сімей (26%), які не підбирали дитину, саме тому не дали відповідь на запитання «Скільки часу зайняв підбір дитини», то переважна кількість усиновителів протягом місяця обрали кандидатуру майбутнього вихованця.

У решти батьків (18%) підбір дитини зайняв більше часу: до двох місяців – 7%, від двох до трьох місяців – 4%, від трьох до п'яти місяців – 5%, від п'яти до десяти місяців – 3%, більше 10 місяців – 1%. Усиновителі назвали такі причини затягування терміну підбору дитини: можливість усиновити тільки через хабар, «будинок малюка знаходиться в обласному центрі», «чекали моменту, щоб познайомитися з дитиною», «не було дітей, яких за законом можна було б усиновити».

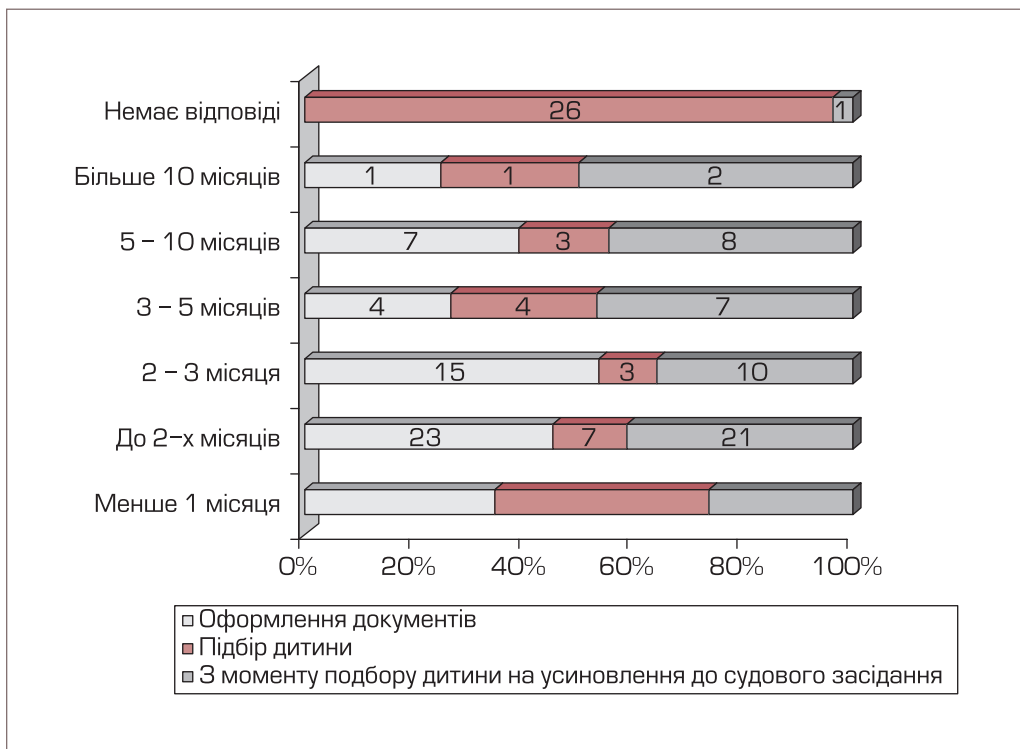

Рис. 5.1. Термін, за який усиновителі здійснили юридичне оформлення усиновлення.

Наступним кроком після підбору дитини є розгляд справи щодо усиновлення в суді, що відбувається у загальній черзі розгляду судових справ. Третина усиновителів (38%) чекала на юридичне оформлення статусу дитини як усиновленої менше місяця, до двох місяців – 21%. Тобто більше половини сімей (59%) протягом двох місяців чекали можливості забрати дитину в сім'ю на правах рідної.

У решти сімей цей момент віддалявся – і батьки, і дитина чекали моменту возз'єднання від двох до трьох місяців у 13% випадків, від трьох до п'яти – 9%, від п'яти до десяти місяців – 10%, більше 10 місяців – 2%. Ці показники демонструють недосконалість державної системи захисту прав дітей-сиріт, оскільки без рішення суду батьки не мають юридичних підстав забрати дитину із закладу, в якому вона перебуває. Передача дитини на тимчасове або постійне проживання в сім'ю усиновителів провадиться виключно за дозволом адміністрації закладу, в якому перебуває дитина, і в першу чергу спрямована на захист інтересів дитини.

У період очікування судового засідання більшість усиновителів продовжували відвідувати (69%) дітей у закладах або ж спілкуватися поза межами установи: «навідували дитину в дитячій установі» – 62%, «проводили час за межами дитячої установи» – 4%, «навідували дитину в дитячій установі та проводили час за межами» – 1%, «щодня відвідували в пологовому будинку» – 1%, «відвідували дитину в медичному закладі» – 1%.

Менше таких батьків (18%), які забрали на цей період дитину додому або вона продовжувала жити в сім'ї, «дитині дозволили пожити цей час у нас» (2%), «дитина періодично жила зі мною» (1%), «знаходилася під опікою» (1%). Лише 7% усиновителів у період між знайомством та прийняттям судового рішення не мали змоги спілкуватися з дитиною.

Перелічені вище обставини є складовими, які визначають термін між першим офіційним зверненням усиновителів до офіційних органів із проханням дозволити усиновити дитину до судового засідання щодо юридичного оформлення таких стосунків. Майже у половини усиновителів (45%) цей термін становив 1–2 місяці (причому у 21% з них ця процедура зайняла менше місяця), у 15% – 2–3 місяці, 3–5 місяців ця процедура зайняла у 14%, у 21% – 5–10 місяців, а у 5% усиновителів – більше 10 місяців.

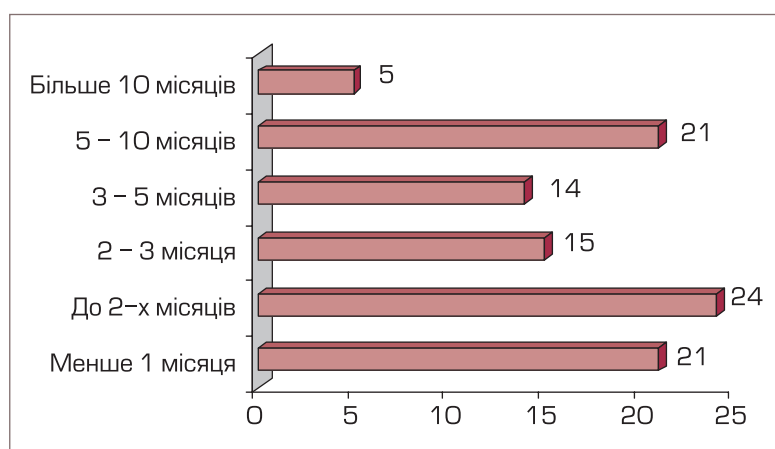

Рис. 5.2. Відповіді респондентів на запитання «Скільки часу пройшло з моменту Вашого звернення до офіційних органів із проханням дозволити усиновити дитину до судового засідання?», %

Тобто, у 74% сімей період між офіційним зверненням щодо усиновлення і юридичним закріпленням улаштування дитини в сім'ю склав до 5 місяців.

Усиновителі називають такі причини терміну судового засідання щодо усиновлення дитини:

- збір документів та підготовка батьків (4%) – «процедура збору документів», «проходження тренінгу для кандидатів у прийомні батьки», «стояли в черзі», «проблема була з довідкою про доходи»;
- недоліки державної системи усиновлення (4%) – «суду не було», «суддя загубив документи», «реформування підструктур», «тільки через хабар»;
- визначення соціального статусу дитини (3%) – «не могли позбавити батька батьківських прав», «на дитину спочатку була оформлена опіка», «очікували на відмову батька», «дитина усиновлена на підставі відмови батьків».

Судові справи щодо усиновлення дітей проводяться в загальному порядку судових засідань. Більшість усиновителів (72%) дали цілком позитивну оцінку проведенню судового розгляду – «суддя і засідателі поставилися до справи з повагою і розумінням». Кожен п'ятий (21%) охарактеризував ставлення судді до процесу як «байдуже», але перешкод у розгляді справи не було (див. рис. 5.3).

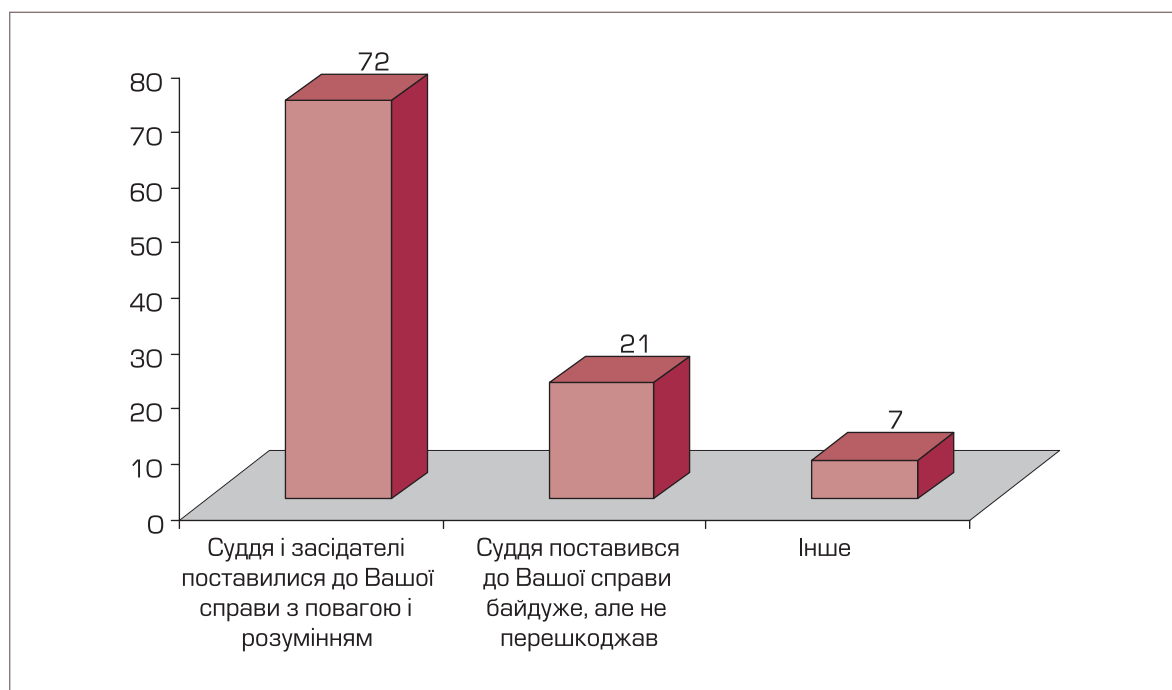

Рис. 5.3. Відповіді респондентів на запитання «Скажіть, будь ласка, як поставилися до розгляду Вашої справи про усиновлення дитини на судовому засіданні?», %

Незначна частина усиновителів (7%) визнали, що судовий розгляд справи з усиновлення проводився з порушеннями: «не підготували вчасно документи», «були загублені документи», «суддя намагалася «відтягнути» за прискорення \$3000». Частина опитаних стверджує, що суду взагалі не було. На нашу думку, це не відповідає дійсності або є грубим порушенням чинного законодавства, оскільки в такому разі діти, які проживають у сім'ях, не є усиновленими.

Лише третина з опитаних усиновителів (31%) вважають, що нічого не потрібно змінювати в системі національного усиновлення. Трохи менше половини (48%)

вважають, що процедуру усиновлення можна покращити введенням у практику розгляду таких справ суддями, які спеціалізуються на сімейному праві, 26% респондентів пропонують розгляд справ про усиновлення дітей вивести в окремі судові слухання, не розглядаючи їх у загальній черзі кримінальних і господарських справ. На думку 8% батьків, є потреба у скороченні кількості членів судового слухання (див. рис. 5.4).

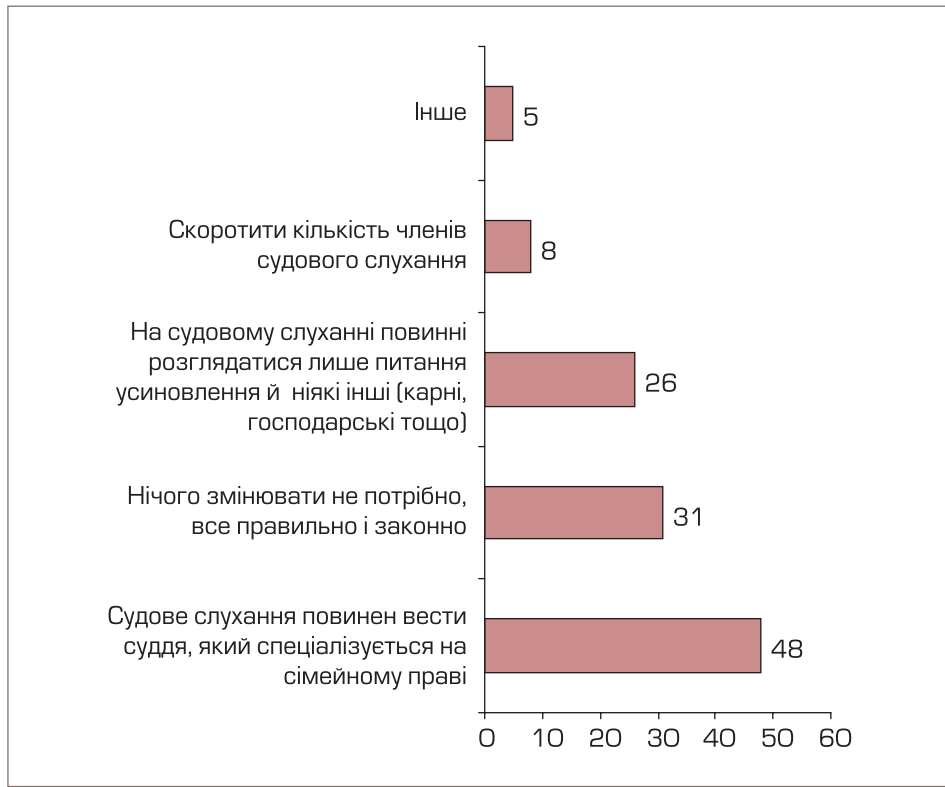

Рис. 5.4. Відповіді респондентів на запитання «Як, на Ваш погляд, можна покращити процедуру судового слухання?», %

Також в оцінці зміни системи юридичного оформлення усиновлення були висловлені такі пропозиції: «скасувати усиновлення через суд», «зробити процедуру судового слухання скорішою і простішою», «полегшити збір документів».

У цілому, незважаючи на цілком позитивну оцінку усиновителями процедури судового слухання щодо усиновлення дитини, переважна більшість зі них (87%) дали пропозиції щодо її покращення.

6. Зміна сімейних стосунків

З приходом у сім'ю усиновленої дитини відбувається зміна взаємозв'язків і соціальних ролей усіх членів родини, що потребує певного часу адаптації як нового члена родини (незалежно від віку усиновлення), так і решти членів сім'ї (див. рис. 6.1).

Позитивний вплив усиновлення дитини на стосунки в сім'ї визнало 68% усиновителів – сім'я стала більш згуртованою, члени сім'ї – більш відповідальними. 3% батьків зазначили, що усиновлення дитини позитивно вплинуло на налагодження стосунків з власними (біологічними) дітьми.

Четверта частина (24%) усиновителів зазначила, що суттєвих змін у стосунках між членами родини не відбулося, все залишилося як і раніше.

Негативний вплив усиновлення на стосунки з деякими членами родини відчули 6% сімей. В цих сім'ях стосунки стали більш напруженими, почастишали конфлікти, 1% респондентів визнали, що прихід у сім'ю нової дитини негативно вплинув на стосунки з власними (біологічними) дітьми.

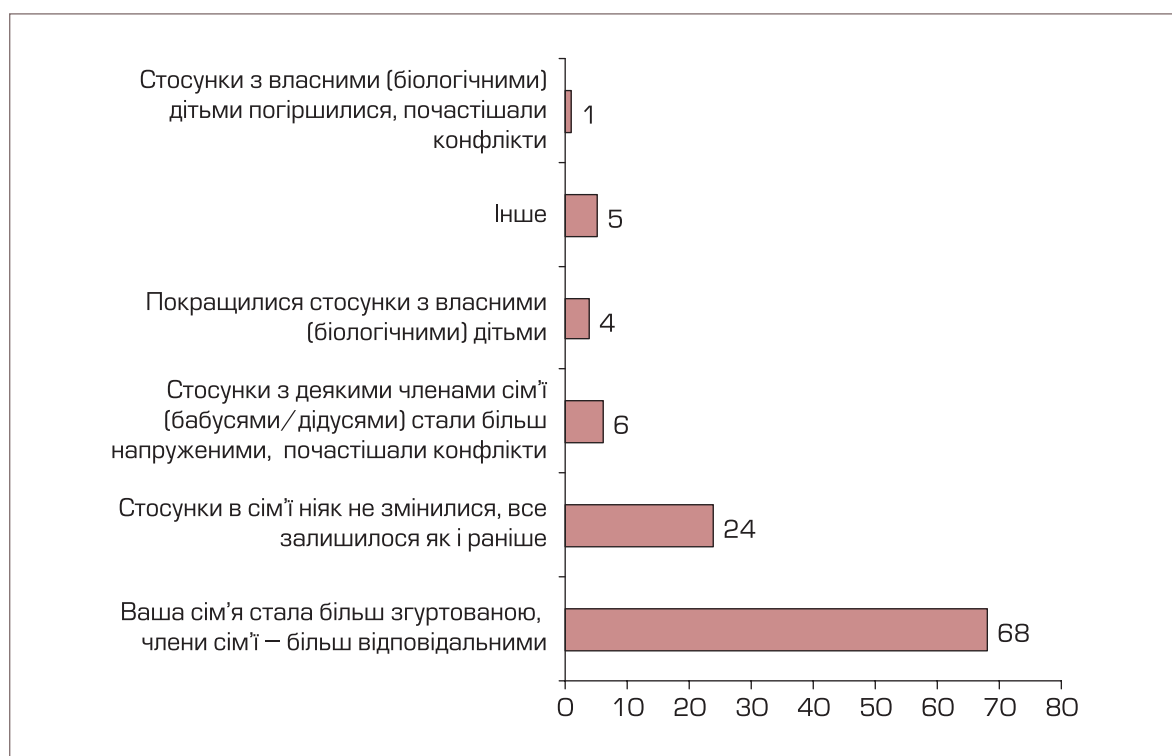

Рис. 6.1. Відповіді респондентів на запитання «Як вплинуло усиновлення дитини на Вас та членів Вашої родини?», %

Окремі батьки (5%) визнали як позитивний, так і негативний вплив усиновлення дитини та стосунки в сім'ї. Проте слід зазначити, що позитивна оцінка переважає:

- покращення стосунків – «у мене з'явився сенс життя», «знову з'явилась сім'я», «покращилося ставлення родини до мене», «з'явилось для кого жити»;
- погіршення стосунків – «розлучилась із чоловіком».

Щодо впливу усиновлення дитини на стосунки між подружжям, то половина батьків (51%) визнали, що після усиновлення їхні стосунки значно покращилися, сім'я зміцніла, 41% сімей, які до влаштування дитини мали добрі стосунки, визнали, що такими вони і залишилися.

Рис. 6.2. Відповіді респондентів на запитання «Як вплинуло усиновлення дитини на Ваші стосунки з чоловіком/дружиною?», %

Незначний відсоток усиновителів (1%) визнав, що рішення стосовно усиновлення дитини привело до погіршення сімейних стосунків, конфліктів, що в подальшому в окремих випадках привело до розлучення.

Частина усиновителів (6%) не змогли визначитися щодо зміни стосунків у подружжі, оскільки це були самотні жінки, які усиновили дитину без чоловіка або ж у яких чоловік помер.

Щодо взаємин між батьками-усиновителями й усиновленими дітьми, то вони складаються цілком успішно. 70% опитаних визнали їх «дуже добрими», 28% – «добрими». Лише 2% усиновителів дали характеристикам стосункам з дитиною як «не дуже добрі». Жоден з респондентів не охарактеризував свої стосунки з усиновленою дитиною як «погані» або «дуже погані».

Як показник доброзичливих стосунків між батьками і дітьми є оцінка рівня довіри батьків до усиновленої дитини. Переважна кількість усиновителів довіряють усиновленим дітям: 80% – «повністю», 17% – «більшою мірою». Лише 2% «більшою мірою не довіряють» дітям. Таких, хто зовсім не довіряє тільки 1%.

Переважає більшість батьків (84%) визнають, що діти з повагою ставляться до них, 13% вагаються в оцінці, лише 2% усиновителів визнали, що дитина їх «не зовсім поважає». На думку 1% опитаних, усиновлені діти їх не поважають.

7. Таємниця усиновлення

Усиновлення передбачає прийом на виховання в сім'ю дитини на правах рідною. На формування родинних стосунків між батьками й усиновленими дітьми спрямовано забезпечення таємниці усиновлення. Опитування дало змогу визначити, що не всі сім'ї усиновителів користуються правом не повідомляти дитині інформацію щодо її попереднього життя та біологічної родини.

Таємницю усиновлення зберігають більше половини (56%) опитаних батьків. Причому серед них лише 24% вирішили ніколи не відкривати дитині таємницю про те, що вона не рідна (див. рис. 7.1). Решта батьків визначаються щодо терміну, коли розкриють дитині таємницю про її усиновлення. 50% тих, хто зберігає таємницю усиновлення, ще не вирішили, у якому віці краще це зробити, кожен п'ятий (14%) вважає, що інформацію краще надати дитині по досягненні повноліття, коли вона самостійно зможе приймати рішення. Значно менше батьків (4%) не вважають за потрібне відкладати розголошення інформації про усиновлення до повноліття, а планують це зробити, коли дитині виповниться 10 або більше років.

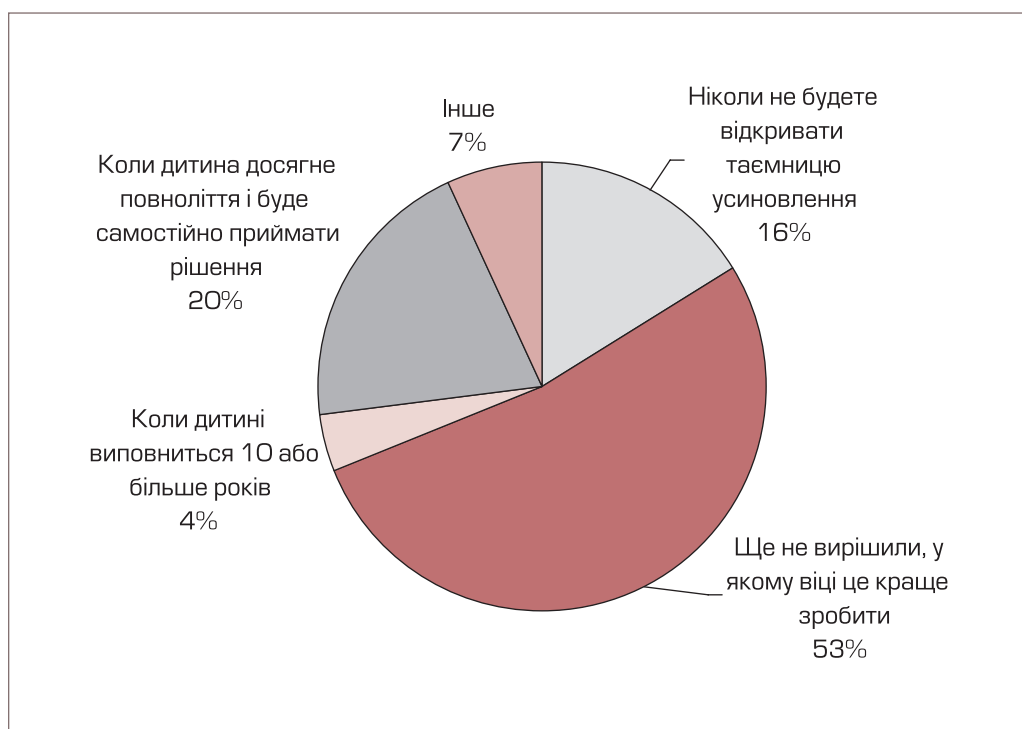

Рис. 7.1. Відповіді респондентів на запитання:
«Якщо Ви зберігаєте цю таємницю, то коли (у якому віці) Ви плануєте обговорити з дитиною тему усиновлення?»,
[% серед батьків, які зберігають таємницю усиновлення]

Незначна частина батьків (8%) називає різні варіанти терміну розкриття таємниці для дитини: «у віці 4 – 5 років», «коли зможе усвідомити», «коли дитина буде десь у 3 класі», «у шкільному віці», «час покаже», «доки дитина сама не запитає». Або ж висловлюється вагання щодо доцільності такого кроку (1%) – «не хотілося б цього робити».

Сім'ї, які не зберігають таємницю усиновлення, складають 44%. Щодо віку, у якому дитина дізналася, що вона не рідна, то 58% батьків, які не зберігають таємницю усиновлення, на запитання «Якщо Ви не зберігаєте таємницю усиновлення, то в якому віці дитина дізналася, що вона усиновлена?» дали такі відповіді:

- у віці від 2 до 6 років – 29 %;
- у віці від 7 до 10 років – 19%;
- вік від 11 до 16 років – 10%.

Частина батьків відповіла на це запитання таким чином, що не можна встановити вік дітей: «відразу» – 6%.

У переважній більшості випадків (51%) відомості про усиновлення дитині надали самі батьки: 37% – обоє батьків, 12% – мати, 2% – батько. 3% вказали, що відомості про усиновлення надали бабуся або дідусь дитини, 1% - сусіди, 14% вказали на інших осіб, серед яких 7% визнали, що дитина була усиновленою у свідомому віці, тому таємниці усиновлення для неї не існувало.

Батьки вказують також, що діти дізналися, що вони не рідні, з таких джерел: «сказали у дитячому будинку», «соціальний працівник», «рідні брати і сестри», «усиновлена дитина – дитина знайомих».

Усиновителі називають різні варіанти розповіді дітям про факт їхнього усиновлення, що, безперечно, залежало від віку дитини, терміну її проживання у сім'ї усиновителів та вміння батьків описати дану ситуацію:

- надання інформації – «надана інформація про сім'ю-усиновителів», «розповіли про нову форму виховання і сказали», «про зміну прізвища і по батькові», «що усиновлена», «що ми батьки-усиновителі»;
- розповідь про життєву історію дитини – «батько розказав життєву історію усиновленого сина», «що її взяли з дитячого будинку, інтернату», «біологічні батьки померли, дівчинка стала нашою дочкою», «що її батьки не мають змоги про неї піклуватися, а ми будемо», «що батьки померли», «що його батьки його покинули, а ми - не рідні батьки», «сказали, що у дівчинки є інший батько»;
- висловлення почуття любові й готовність до захисту – «батьки щасливі мати такого сина, а він, що має хороших батьків», «що ми будемо її новими батьками і ніколи не скривдимо», «що ми любимо її», «мама сказала, що батьки не є рідними, але дуже люблять», «ми сказали, що хочемо дати їм любов»;
- прийняття сім'ї – «пояснили, що є батьки, які виховують, люблять», «батьки - це люди, які турбуються про неї і люблять», «що ми будемо жити разом і вона буде моєю донькою», «пояснили, хто тепер буде турбуватись про неї», «що віднині вона житиме у сім'ї, де тато і мама»;
- у формі казки або життєвої історії – «у вигляді казочки про двох мам», «що в неї є ще одна мама, що в неї є дві мами», «що одній мамі було важко всіх доглядати», «раніше була інша мама, а тепер мамою буду я», «розказали казку про хлопчика, якого дуже хотіли мама і тато», «тебе народила друга тьотя, а ми тебе знайшли».

8. Відвідування освітніх закладів

На сьогодні переважна більшість усиновлених дітей відвідують освітні заклади – 42% навчаються в загальноосвітніх школах, 25% ходять у звичайний дитячий садок, 1% відвідує спеціалізований дитячий садок. 1% респондентів вказали, що діти відвідують спеціалізовані школи (для дітей з особливими потребами). 7% вказали, що їх діти відвідують інші навчальні заклади/установи: є діти (1%), які навчаються у вищих навчальних закладах. Відвідують гуртки за інтересами, спортивні секції або музичну школу по 1% дітей. Є такі, що навчаються в інтернаті – 1%. Окремі діти відвідують гімназію, спеціальну школу з вивчення іноземних мов, приватну школу або ж навчаються за індивідуальною програмою з педагогом удома (2%) (див. рис. 8.1).

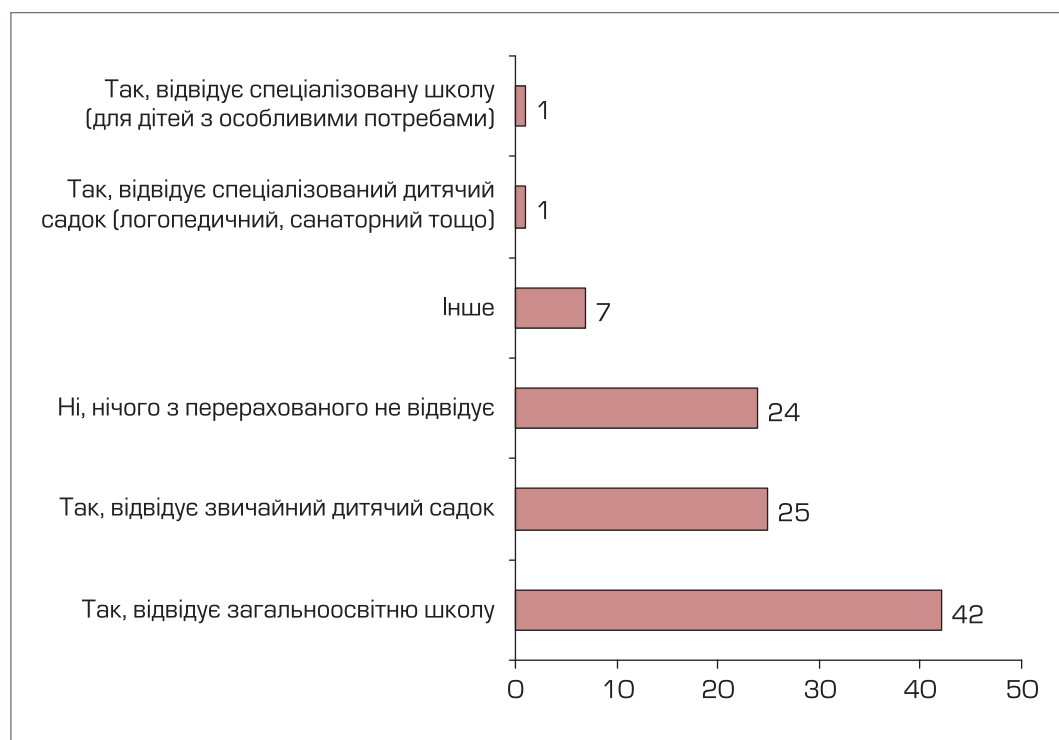

Рис. 8.1. Відповіді респондентів на запитання «Чи відвідує дитина, яку Ви усиновили, будь-яку з нижченаведених освітніх установ?», %

Частина дітей не відвідує освітні установи (24%), що пов'язано з віком та станом здоров'я:

- діти маленькі й батьки мають можливість не влаштовувати їх до дитячого садка (21%) – «знаходяться вдома з мамою», «знаходяться вдома з нянею», «знаходяться вдома з бабусею, коли батьки на роботі»;
- діти проходять адаптацію до сім'ї (0,3%);
- слабке здоров'я дитини (1%) – «оформимо згодом, бо дитина трохи хвороблива», «слабке здоров'я»;
- дитина доросла (1%) – «працює», «відвідує вечірню школу».

9. Проблеми, які сьогодні існують у дітей, що були усиновлені

Під час проведення дослідження батьки-усиновителі мали визначитися з проблемами, які на сьогодні існують у дітей. Дві третини (66%) сімей відзначили, що у сім'ї все гаразд.

Родини, в яких існують проблеми, найбільш турбує стан здоров'я усиновлених дітей (17%) та показники їхньої успішності у школі (13%). Невеликий відсоток дітей мають проблеми у спілкуванні: з ровесниками (друзями) – 9%, з батьками-усиновителями – 4%, з іншими дорослими – 4%. Є діти які ще не звикли до нової сім'ї, що визнає 3% опитаних усиновителів.

Таблиця 9.1

Відповіді респондентів на запитання
«Які проблеми сьогодні існують у дитини, яку Ви усиновили?»,
 [% від загальної кількості респондентів]

Немає ніяких проблем, усе гаразд	66
Проблеми зі здоров'ям	17
Успішність у школі	13
Проблеми у спілкуванні з ровесниками (друзями)	9
Проблеми у спілкуванні з прийомними батьками	4
Проблеми у спілкуванні з іншими дорослими	3
Проблеми у звиканні до нової сім'ї	3
Інше	1
труднощі перехідного віку	0,3
поведінка у школі	0,3
проблема першого контакту з малознайомими людьми	0,3
проблеми з учителями в школі	0,3

Деякі батьки мають проблеми у спілкуванні з дітьми, які для себе визначають як «проблеми перехідного віку»: діти погано поведуться у школі, а також є проблемою встановлення першого контакту дитини з малознайомими людьми.

Якщо виникають проблеми у вихованні усиновленої дитини, то 40% не звертається за допомогою до інших, самостійно їх вирішує. Решта шукають підтримки й допомоги у спеціалістів або ж близьких людей.

Кожна четверта сім'я звертається по допомогу до лікарів (29%), що пов'язано не стільки з питаннями виховання, а в першу чергу з проблемами розвитку і здоров'я дитини. П'ята частина усиновителів поради щодо виховання дітей отримує від соціальних працівників (18%) або ж від власних батьків (20%). Допомагають батькам

учителі навчальних закладів, які відвідують діти, – 16%, близькі друзі – 14%, а також родичі (бабусі, дідусі, тітки, дядьки) – 9%. Невелика частина усиновителів – 5% – отримує допомогу від інспекторів з охорони дитинства.

Окремі сім'ї підтримку у вихованні дітей отримують за релігійними переконаннями, звертаючись до священика, «в церкву», «до Бога». Допомогу усиновителям надають вихователі дитячих садків, інші мами, які виховують власних дітей, а також знайомство із методичною літературою (див. табл. 9.2).

Таблиця 9.2

Відповіді респондентів на запитання
«До кого Ви у випадку необхідності звертаєтесь за консультаціями або допомогою з питань виховання усиновленої дитини/дітей?», %*

Ні до кого не звертаєтесь, справляєтесь самі	40
До лікаря	29
До соціального працівника	18
До батьків чоловіка/дружини	20
До вчителя	16
До друзів	14
До інших родичів чоловіка/дружини (бабуся/дідусь, тітка/дядько)	9
До інспектора з охорони дитинства	5
До інших	4

* Респонденти могли обрати всі можливі варіанти відповіді

В ході проведення дослідження усиновителям було запропоновано визначити, якої підтримки на даний момент часу вони потребують у вирішенні проблем виховання та розвитку дитини. Майже дві третини (61%) визнали, що ніякої допомоги не потребують, цілком покладаються на особистий досвід. Проте не всі батьки самостійно можуть вирішувати проблеми. Так, половина (49%) потребує консультації медичного працівника, 39% – консультації соціальних працівників. 26% батьків однією із форм підтримки розглядають зустрічі з іншими сім'ями, що усиновили дітей. Кожна п'ята родина (21%) потребує консультації юриста. Кожна десята сім'я (12%) не відмовилася б від візитів спеціаліста, спрямованих на надання допомоги дитині в адаптації до нової сім'ї (рис. 9.1).

Окремі усиновителі називають такі слухні для себе форми допомоги, як «візити і поради батьків дружини», залучення репетитора (педагога), знайомство із методичною літературою.

Щодо того, якої саме інформації потребують усиновителів на даний момент, то 38% з них визнали, що мають достатньо власних знань і додаткової інформації не потребують. Щодо питань, які найбільше турбують усиновителів, то це інформація про те, як і в якому віці розказувати дитині про факт усиновлення – 45%; інформація про можливі проблеми усиновлених дітей у різних вікових періодах (у немовлячому, шкільному, підлітковому віці) – 29%. Окремих батьків цікавить інформація про виховання дітей та можливість створення дитячого будинку сімейного типу.

Рис. 9.1. Відповіді респондентів на запитання **«Скажіть, будь ласка, чи необхідно Вам у даний момент...?»**, %
(сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вказати декілька варіантів відповіді)

10. Оцінка батьками доцільності усиновлення дітей

Наостанок усиновителям було запропоновано відповісти, яким чином вони оцінюють власний вчинок щодо усиновлення дитини-сироти на даний момент. Можна впевнено сказати, що більшість з них – 95% виважено поставилися до цієї важливої для їхнього життя справи і не жалкують про вчинене. Лише 4% батьків іноді жалкує про те, що всиновили дитину. 1% батьків вказали, що жалкують про те, що всиновили дитину.

Майже половина усиновителів (49%) не мають наміру усиновлювати ще одну дитину, 31% з них вагається щодо цього питання, проте є й такі, і частка їх доволі суттєва – 20%, які хочуть усиновити ще одну дитину.

Щодо побажання українським сім'ям усиновлювати дітей-сиріт, то переважна більшість тих із батьків (92%), які прийняли для себе таке рішення і втілили його в життя, радять зважитися на такий крок. Лише 8% з опитаних батьків, які виховують усиновлених дітей, не підтримують прийняття таких рішень іншими.

Якщо розглянути пропозиції усиновителів стосовно змін системи національного усиновлення, то майже половина вважає за необхідне введення спрощеної систем збору документів для усиновлення та зниження розцінок на їх оформлення – 48%. Покращенню влаштування дітей-сиріт на виховання в сім'ї громадян України, на думку усиновителів, має сприяти підвищення в суспільстві соціальної значущості усиновлення, це визнали 47% опитаних. Третина пропонує скоротити термін розгляду справ з усиновлення в судах (27%), а також надавати соціальну підтримку сім'ям, які всиновили дитину – створити служби, які б надавали сім'ям усиновителів соціальний супровід (28%). П'ята частина усиновителів (22%) підтримує ідею створення незалежних (недержавних) агентств або центрів, які б надавали сім'ям допомогу при усиновленні. На думку 14% опитаних, є потреба у скасуванні таємниці усиновлення (див. рис. 10.1).

7% батьків не змогли визначитися щодо змін у національній системі усиновлення, а 6% із них дали пропозиції щодо змін стосовно:

- процедури усиновлення – «скасування судових засідань», «скорочення всієї процедури усиновлення»;
- підбору дітей та оформлення їх статусу – «змінити систему вибору дитини», «забезпечити підбір дітей», «прискорення позбавлення батьків батьківських прав»
- державної політики щодо усиновлення – «популяризувати всі форми сімейної опіки», «матеріальна підтримка усиновителів і всиновлених», «мені не подобається політика держави», «соціальна підтримка усестороннього розвитку дитини»;
- підготовки кандидатів на усиновлення – «попередня робота з батьками».

Рис. 10.1. Відповіді респондентів на запитання
«Якщо б у Вас була можливість щось змінити в системі національного усиновлення (для українських сімей), що б це було?», %
 (сума відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти могли вказати декілька варіантів відповіді)

Висновки

Соціально-демографічні характеристики батьків-усиновителів та родин-усиновителів

На момент усиновлення середній вік жінок становив 32 роки, чоловіків – 35 років. Згідно з результатами дослідження найчастіше вік батьків на момент усиновлення складає 31–39 років.

Переважає більшість батьків-усиновителів (77%) перебували у зареєстрованому шлюбі, який для них є першим; у 12% це був другий шлюб, 5% - неодружені, 3% - розлучені, 1% - вдови, перебували у цивільному шлюбі – 1%.

Переважає більшість опитаних сімей-усиновителів (56%) самоідентифікують своє матеріальне становище як «середнє». «Вище середнього» оцінюють своє матеріальне становище 26% сімей.

Характеристика дітей, які були всиновлені

Найчастіше прийомні батьки беруть на виховання немовлят від моменту народження до 1 року та дітей до 5 років. І значно рідше всиновлюють дітей більш старшого віку.

Основною причиною того, що дитина, яка була усиновленою, стала сиротою, є відмова біологічної матері від дитини ще в пологовому будинку (50%), другою найпоширенішою причиною, через яку діти стають сиротами, є позбавлення біологічних батьків батьківських прав (29%).

Кожна друга дитина (51%) на момент усиновлення була фізично здорова.

Прийняття рішення про усиновлення

Визначено три основні мотиви, які впливають на прийняття такого рішення: у першу чергу – це єдина можливість родини мати дітей (61% усіх опитаних), по-друге – це прояв гуманізму, бажання допомогти дитині (44%) та й за велінням Бога і покликанням душі (14%).

Кожна друга родина (41% усіх опитаних) обмірковувала рішення про усиновлення декілька років. Найбільшу частку з них складають респонденти, які обмірковували своє рішення 1-2 роки (26%) та 3-5 років (12%). 3% респондентів обмірковували своє рішення більше 5 років.

Визначення кандидатури дитини на усиновлення

Лише 14% усиновителів були попередньо знайомі з дитиною, яку в подальшому усиновили.

Щодо безпосереднього визначення кандидатури дитини усиновителі зверталися до установ, у яких перебувають діти – 66%, та до спеціалістів, які займаються питаннями усиновлення – 45%.

Половина усиновителів (59%) прийняли рішення щодо усиновлення конкретної

дитини без перегляду можливих кандидатур — 26% знали, яку саме дитину вони усиновлять, така ж частка (33%) прийняли остаточне рішення, коли познайомились в закладі лише з однією дитиною.

Усиновителі мали можливість обирати кандидатуру дитини на усиновлення за результатами перегляду вихованців закладів. Так, 16% з опитаних змогли визначитися щодо дитини при розгляді двох кандидатур, 15% опитаних переглянули від трьох до п'яти дітей. Близько десятої частини усиновителів дуже прискіпливо вибирали кандидата на сина або дочку — 3% з них зробили свій вибір за результатами розгляду шести-десяти кандидатів, 4% — показували більше десяти дітей. Є й такі з батьків, які не можуть поррахувати, скільки дітей вони передивилися, перш ніж остаточного визначитися з кандидатурою дитини на усиновлення (3%).

Переважає більшість усиновителів (90%) змогли усиновити дитину, яку вони першою обрали для усиновлення

14% усиновителів не змогли усиновити дитину, яку першого разу обрали на усиновлення, другу дитину не змогли усиновити 9%, третю — 6%. Всього було названо батьками випадки до шести спроб оформити усиновлення над дитиною, яка їм сподобалася.

Знайомство з дитиною

Щодо оцінки вражень від першої зустрічі з дитиною, то 17% серед опитаних були попередньо знайомі з дітьми, яких узяли на виховання, а трохи менше половини (44%) цілком комфортно відчували себе під час знайомства. П'ята частина усиновителів (21%) не змогла визначитися щодо власних почуттів під час першого спілкування з новим членом родини, 14% почували себе не комфортно. Позитивні враження батьків від знайомства з дитиною викликали такі обставини (частка відповідей визначається відносно тих респондентів, які визначили свій стан як «комфортний»): позитивне враження від дитини та налагодження з нею стосунків (48%); упевненість батьків у правильності власного рішення (20%); особистісні якості батьків, що додавали впевненості (4%); умови проведення першої зустрічі (4%).

Не комфортні почуття під час першої зустрічі з дитиною були спровоковані хвилюванням батьків щодо результатів знайомства — 33% з тих, хто почував себе некомфортно, а також були названі: особистісні переживання батьків, поведінка і стан дитини; не комфортні умови проведення зустрічі.

Переживання дітей під час першої зустрічі з усиновителями, на думку батьків, були переважно позитивними: діти не відчували негативних емоцій, тому що були дуже маленькими (46%), були знайомі з потенційними усиновителями (15%), почували себе цілком комфортно, про що засвідчувала їхня поведінка (23%). 14% усиновителів не змогли оцінити стан дитини під час першого знайомства. Лише 5% опитаних визнали, що дитина почувала себе не комфортно, спілкуючись із чужими людьми.

Усиновителі дали власну оцінку процедури підбору дитини на усиновлення: третина опитаних (34%) не змогла визначитися щодо цього питання, 16% оцінили власне враження як «дуже добре», 25% — як «позитивне», 10% з них оцінили свої враження як «негативні», а були такі (2%), що згадують цю доволі значущу подію із жахом. 13% опитаних мали власні думки з приводу цієї процедури.

Добре і позитивне враження від процедури підбору дитини в першу чергу пов'язане з доброзичливим ставленням та підтримкою усиновителів, наданням всебічної допомоги, про що засвідчують 23% опитаних. Також сприяли позитивному враженню від підбору дитини: підтримка та розуміння оточуючих; налаштування психологічного контакту з дитиною; поінформованість батьків щодо дитини; позитивна установка батьків на влаштування дитини в сім'ю; можливість обрати дитину серед інших кандидатів; відсутність варіантів щодо кандидатури дитини; підтримка спеціалістів.

Негативне враження усиновителів від підбору дитини пов'язане з процедурою підбору; з власними переживаннями; почуттям жалості, які викликають діти-вихованці; з відсутністю готовності робити вибір.

Жахливі враження від вибору дитини пов'язані із самою процедурою – «вважаєш себе покупцем», а також зі станом здоров'я дітей, яких пропонується взяти на усиновлення.

Усиновителям було запропоновано визначити якою має бути процедура знайомства з дитиною. 33% вважають, що організувати першу зустріч з дитиною потрібно в дитячому колективі, 38% пропонують проведення знайомства в окремій кімнаті, 18% – у кабінеті працівників закладу (директора, психолога, соціального працівника); 13% – за межами установи, у якій вона перебуває. Були пропозиції організувати знайомство індивідуально, враховуючи вік дитини, яку усиновлюють.

Щодо осіб, які мають бути присутніми на першій зустрічі усиновителів і дитини, то 30% батьків вважають, що доцільна присутність психолога, 34% наголошують на доцільності спілкування наодинці, 22% – що при зустрічі мають бути присутні представники установи, у якій перебуває дитина, 6% усиновителів вважають, що це має бути не просто представник закладу, а людина, якій дитина довіряє. Окремі побажання стосуються потреби враховувати індивідуальні особливості дитини (1%).

Інформація щодо дитини, яка була важливою для батьків на момент усиновлення, стосувалася таких питань: показники стану фізичного здоров'я (87%) та психічного здоров'я (85%); причини виходу дитини з біологічної сім'ї, життєва історія дитини (73%); дані про біологічну сім'ю дитини (67%), стан здоров'я біологічних батьків (67%); попереднє місце перебування дитини (65%); особливості характеру, коло інтересів, шкідливі звички дитини (63%); наскільки позитивно дитина сприймає ідею переходу в нову сім'ю (42%).

Інформація, яка взагалі не цікавила усиновителів на момент усиновлення: релігійні переконання дитини (59%); наявність закріпленого за нею житла і майна (59%); ставлення дитини до переходу в нову сім'ю (27%); стан здоров'я біологічних батьків (10%); дані про біологічну сім'ю дитини (10%); особливості її характеру, коло інтересів, шкідливі звички (14%).

На момент усиновлення усиновителі отримали неповну інформацію щодо дитини, яка влаштовувалася у сім'ю. Найбільш повною була інформація щодо того, де перебувала дитина до моменту усиновлення: 86% усиновителів отримали її повністю та 4% – частково були проінформовані щодо цього. Переважна більшість (84%) на момент усиновлення були ознайомлені з історією життя дитини, причинами виходу її з біологічної сім'ї: 66% повністю отримали таку інформацію, 18% – частково, проте 9% не мають відомостей щодо обставин, які призвели до позбавлення дитини батьківської опіки.

Більшість усиновителів були поінформовані про стан фізичного здоров'я дитини: 69% отримали повну інформацію, 22% – частково проінформовані. Щодо психічного здоров'я дитини повну інформацію мали 53% батьків, часткову – 30%. Не отримали інформацію про стан фізичного розвитку дитини 6% усиновителів, про стан психічного здоров'я – 12%.

На момент усиновлення найбільш проблемною було отримання усиновителями інформації, що стосується релігійних переконань дитини (30%), стану здоров'я біологічних батьків (29%), ставлення дитини до переходу у нову сім'ю (28%), належного дитині житла та майна (25%), особливостей характеру дитини, її інтересів (19%).

Інформація, потреба в якій визначена усиновителями як нагальна перед усиновлення, стосується таких питань: процедура усиновлення дитини-сироти – 90% опитаних; вікові особливості дитини та ті інституції, які мають допомагати батькам у вирішенні проблем усиновлення – 76%; знання щодо допомоги у адаптації дитини до нової сім'ї – 64%; психологічні особливості дітей, які перебувають у державних закладах – 62%; психологічні особливості дітей, які втратили батьків – 54%; психологічні особливості дітей, які виховувалися в асоціальних сім'ях – 56%.

Юридичне оформлення усиновлення

Оформлення документів у переважній більшості сімей (60%) зайняло термін від одного до трьох місяців: менше одного місяця – 21%, до двох місяців – 24%, від двох до трьох місяців – 15%. Затягування з оформленням документів засвідчили 40% усиновителів: у 21% – на це пішло від 5 до 10 місяців, у 14 – від 3 до 5 місяців, а були випадки (5%), коли документи готувалися батьками більше ніж 10 місяців.

Підбір дитини на усиновлення також не зайняв багато часу – більше половини усиновителів (56%) визначилися щодо дитини, яку візьмуть на виховання, менше ніж за місяць. Враховуючи частку сімей, які не підбирали дитину, а тому й не дали відповіді на запитання «Скільки часу зайняв підбір дитини?» – 26%, то переважна кількість усиновителів протягом місяця обрали кандидатуру майбутнього вихованця.

У решти батьків (18%) підбір дитини зайняв більше часу: до двох місяців – 7%, від двох до трьох місяців – 4%, від трьох до п'яти місяців – 5%, від п'яти до десяти місяців – 3%, більше 10 місяців – 1%. Усиновителі назвали такі причини затягування терміну підбору дитини: можливість усиновити тільки через хабар, «будинок малюка знаходиться в обласному центрі», «чекали моменту, щоб познайомитися з дитиною», «не було дітей, яких за законом можна було б усиновити».

Термін, який пройшов від часу вибору дитини до проведення судового засідання щодо її усиновлення становив: менше місяця – 38%; до двох місяців – 21%; від двох до трьох місяців – 13%; від трьох до п'яти – 10%; від п'яти до десяти місяців – 10%; більше 10 місяців – 2%.

У період очікування судового засідання більшість усиновителів (69%) продовжують відвідувати дітей у закладах або ж спілкуються поза межами установи: «навідували дитину в дитячій установі» – 62%, «проводили час за межами дитячої установи» – 4%, «навідували дитину в дитячій установі та проводили час за межами» – 1%, «щодня відвідували в пологовому будинку» – 1%, «відвідували дитину в медичному закладі» – 1%.

Менше таких батьків, які забрали на цей період дитину додому або вона продовжувала жити у сім'ї – 18%, «дитині дозволили пожити цей час у нас» (2%), «дитина періодично жила зі мною» (1%), «знаходилася під опікою» (1%). Лише 7% усиновителів у період між знайомством до прийняття судового рішення не мали змоги спілкуватися з дитиною.

Загальний термін між першим офіційним зверненням до офіційних органів із проханням дозволити усиновити дитину до судового засідання щодо юридичного оформлення таких стосунків майже у половини усиновителів (45%) становив 1–2 місяці (причому у 21% з них ця процедура зайняла менше місяця), у 15% – 2–3 місяці, 3–5 місяців ця процедура зайняла у 14%, у 21% – 5–10 місяців, а 5% усиновителів чекали судового засідання більше 10 місяців.

Причини затягування терміну судового засідання щодо усиновлення дитини: збір документів та підготовка батьків; недоліки державної системи усиновлення; визначення соціального статусу дитини.

Більшість усиновителів (72%) дали цілком позитивну оцінку проведенню судового розгляду, кожен п'ятий (21%) охарактеризував ставлення суддів до процесу як «байдуже», але перешкод у розгляді справи не було. 3% батьків визнали, що судовий розгляд справи з усиновлення проводився зі зволіканнями й порушеннями.

Третина усиновителів (31%) вважає, що нічого не потрібно змінювати в національній системі усиновлення. Щодо визначених змін, то вони сформульовані таким чином: процедуру усиновлення можна покращити введенням у практику розгляду таких справ суддями, які спеціалізуються на сімейному праві (48%), вивести розгляд справ про усиновлення дітей в окремі судові слухання, не розглядати їх у загальній черзі кримінальних і господарських справ (26%); скоротити кількість членів судового слухання (8%).

Оцінка сімейних стосунків

Позитивний вплив усиновлення дитини на стосунки в сім'ї визнало 68% усиновителів – сім'я стала більш згуртованою, члени сім'ї – більш відповідальними; 3% батьків визнали позитивний вплив усиновлення на налагодження стосунків із власними (біологічними) дітьми. У 24% усиновителів суттєвих змін у стосунках між членами родини не відбулося, все залишилося як і раніше. Негативний вплив усиновлення на стосунки з деякими членами родини відчували 6% сімей, у яких стосунки стали більш напруженими, почастишали конфлікти, у 1% прихід у сім'ю нової дитини негативно вплинув на стосунки з власними (біологічними) дітьми.

Половина батьків визнали, що після усиновлення стосунки між подружжям значно покращилися, сім'я зміцніла (51%), 41% сімей, які до влаштування дитини мали добрі стосунки, вказали, що такими вони й залишилися. Незначний відсоток усиновителів (1%) визнав, що рішення щодо усиновлення дитини привело до погіршення сімейних стосунків, конфліктів що в подальшому в окремих випадках привело до розлучення.

Взаємини між батьками-усиновителями й усиновленими дітьми складаються цілком успішно – 70% опитаних визнали їх «дуже добрими», 28% – «добрими». Лише 2% усиновителів дали характеристику стосункам з дитиною як «не дуже добрі».

Показником доброзичливих стосунків між батьками та дітьми є оцінка рівня довіри батьків до усиновленої дитини. Переважна кількість усиновителів довіряють усиновленим дітям: 80% – «повністю», 17% – «більшою мірою». Лише 2% «більшою мірою не довіряють» дітям, таких, хто зовсім не довіряє – 1%.

Переважає більшість батьків (84%) визнають, що діти з повагою ставляться до них, 13% вагаються в оцінці, лише 2% усиновителів визнали, що дитина їх «не зовсім поважає». На думку 1% опитаних, усиновлені діти їх не поважають.

Таємниця усиновлення

Таємницю усиновлення зберігають більше половини (56%) опитаних батьків. Причому серед них лише 24% вирішили ніколи не відкривати дитині відомості про те, що вона не рідна. Решта батьків визначаються щодо терміну, коли розкриють дитині таємницю про її усиновлення. 50% тих, хто зберігає таємницю усиновлення, ще не вирішили, у якому віці це краще зробити. Кожен п'ятий (14%) вважає, що інформацію краще надати дитині по досягненні повноліття, коли вона самостійно зможе приймати рішення. Значно менше батьків – 4% – не вважають за потрібне відкладати розголошення інформації про усиновлення до повноліття, а планують це зробити, коли дитині виповниться 10 або більше років.

Також частина батьків (8%) називає різні варіанти терміну розкриття таємниці для дитини: «у віці 4–5 років», «коли зможе усвідомити», «коли дитина буде десь у 3 класі», «у шкільному віці», «час покаже», «доки дитина сама не запитає». Або ж висловлюється вагання щодо доцільності такого кроку (1%) – «не хотілося б цього робити».

Сім'ї, які не зберігають таємницю усиновлення, складають 44%. Щодо віку, у якому дитина дізналася, що вона не рідна, то 58% батьків, які не зберігають таємницю усиновлення, на запитання «Якщо Ви не зберігаєте таємницю усиновлення, то в якому віці дитина дізналася, що вона усиновлена?» дали такі відповіді:

- у віці від 2 до 6 років – 29 %;
- у віці від 7 до 10 років – 19%;
- вік від 11 до 16 років – 10%.

Частина батьків відповіла на це запитання таким чином, що не можна встановити вік дітей: «відразу» – 6%.

У переважній більшості випадків – 51% – відомості про усиновлення дитині надали самі батьки: 37% – обоє батьків, 12% – мати, 2% – батько. 3% вказали, що відомості про усиновлення надали бабуся або дідусь дитини, 1% - сусіди, 14% вказали на інших осіб, серед яких 7% визнали, що дитина була усиновленою у свідомому віці, тому таємниці усиновлення для неї не існувало.

Батьки вказують також, що діти дізналися, що вони не рідні, з таких джерел: «сказали у дитячому будинку», «соціальний працівник», «рідні брати і сестри», «усиновлена дитина – дитина знайомих».

Усиновителі називають різні варіанти розповіді дітям про факт їхнього усиновлення: надання інформації; розповідь про життєву історію дитини; висловлення почуття любові й готовності до захисту прийомними батьками; прийняття сім'ї у формі казки або життєвої історії.

Відвідання освітніх закладів

На сьогодні переважна більшість усиновлених дітей відвідують освітні заклади — 42% навчаються в загальноосвітніх школах, 25% ходять у звичайний дитячий садок, 1% відвідує спеціалізований дитячий садок. 1% респондентів вказали, що діти відвідують спеціалізовані школи (для дітей з особливими потребами). 7% вказали, що їх діти відвідують інші навчальні заклади/установи: є діти, які навчаються у вищих навчальних закладах (1%). Відвідують гуртки за інтересами, спортивні секції або музичну школу по 1% дітей. Є такі, що навчаються в інтернаті — 1%. Окремі діти відвідують гімназію, спеціальну школу з вивчення іноземних мов, приватну школу або ж навчаються за індивідуальною програмою з педагогом удома (2%).

Частина дітей не відвідують освітні установи (24%), що пов'язано з віком та станом здоров'я:

діти маленькі й батьки мають можливість не влаштовувати їх до дитячого садка (21%) — «знаходяться вдома з мамою», «знаходяться вдома з нянею», «знаходяться вдома з бабусею, коли батьки на роботі»;

- діти проходять адаптацію до сім'ї (0,3%);
- слабке здоров'я дитини (1%) — «оформимо згодом, бо дитина трохи хвороблива», «слабке здоров'я»;
- дитина доросла (1%) — «працює», «відвідує вечірню школу».

Проблеми, які на сьогодні існують у дітей, що були усиновлені

Батьки-усиновителі мали визначитися з проблемами, які на даний час існують у дітей. Дві третини (66%) особливих проблем не визначають, у сім'ї все гаразд.

Найбільше турбують батьків стан здоров'я усиновлених дітей (17%) та показники їхньої успішності у школі (13%). Невеликий відсоток дітей мають проблеми у спілкуванні: з ровесниками (друзями) — 9%, з батьками-усиновителями — 4%, з іншими дорослими — 4%. Є діти, які ще не звикли до нової сім'ї, що визнає 3% опитаних усиновителів.

У разі виникнення проблем в усиновленої дитини 41% батьків не звертається по допомогу до інших, самостійно їх вирішує. Кожна четверта сім'я звертається по допомогу до лікарів (29%), що пов'язано не стільки з питаннями виховання, а в першу чергу з проблемами розвитку і здоров'я дитини. П'ята частина усиновителів поради щодо виховання дітей отримує від соціальних працівників (18%) або ж від власних батьків (20%). Допомагають батькам учителі навчальних закладів, які відвідують діти, — 16%, близькі друзі — 14%, а також родичі (бабусі, дідусі, тітки, дядьки) — 9%. Невелика частина усиновителів — 5% — отримує допомогу від інспекторів з охорони дитинства.

На момент опитування майже дві третини (61%) визнали, що ніякої допомоги не потребують, а цілком покладаються на особистий досвід. Проте не всі батьки самостійно можуть вирішувати проблеми. Так, половина (49%) потребує консультації медичного працівника, 39% — консультації соціальних працівників. 26% батьків однією із форм підтримки розглядають зустрічі з іншими сім'ями, що усиновили дітей. Кожна п'ята родина (21%) потребує консультації юриста. Кожна десята сім'я (12%) не відмовилася б від візитів спеціаліста, спрямованих на надання допомоги дитині в адаптації до нової сім'ї.

Щодо того, якої саме інформації потребують усиновителі на даний момент, то 38% з них визнали, що мають достатньо власних знань і додаткової інформації не потребують. Щодо питань, які найбільше турбують усиновителів, то це інформація про те, як і в якому віці розказувати дитині про факт усиновлення – 45%; інформація про можливі проблеми усиновлених дітей у різних вікових періодах (у немовлячому, шкільному, підлітковому віці) – 29%. Окремих батьків цікавить інформація про виховання дітей та можливість створення дитячого будинку сімейного типу.

Оцінка батьками доцільності усиновлення дітей

Практично всі опитані (95%) виважено поставилися до цієї важливої для їхнього життя справи і не жалкують про вчинене. Лише 4% батьків іноді жалкують про те, що всиновили дитину. 1% батьків вказали, що жалкують про те, що всиновили дитину.

Майже половина усиновителів (49%) не мають наміру усиновлювати ще одну дитину, 31% з них вагається щодо цього питання, проте є й такі, і частка їх доволі суттєва – 20%, які хочуть всиновити ще одну дитину.

Щодо побажання українським сім'ям усиновлювати дітей-сиріт, то переважна більшість тих із батьків (92%), які прийняли для себе таке рішення і втілили його в життя, радять зважитися на такий крок. Лише 8% з опитаних батьків, які виховують усиновлених дітей, не підтримують таких рішень іншими.

Якщо розглянути пропозиції усиновителів стосовно змін системи національного усиновлення, то майже половина вважає за необхідне введення спрощеної систем збору документів для усиновлення та зниження розцінок на їх оформлення – 48%. Покращенню влаштування дітей-сиріт на виховання в сім'ї громадян України, на думку усиновителів, має сприяти підвищення в суспільстві соціальної значущості усиновлення, це визнали 47% опитаних. Третина респондентів (27%) пропонує скоротити термін розгляду справ про усиновлення в судах та надавати соціальну підтримку сім'ям, які всиновили дитину – створити служби, які б надавали сім'ям усиновителів соціальний супровід (28%). П'ята частина усиновителів (22%) підтримує ідею створення незалежних (недержавних) агентств або центрів, які б надавали сім'ям допомогу при усиновленні. На думку 14%, є потреба у скасуванні таємниці усиновлення.

**ДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ З УСИНОВЛЕННЯ
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ**

**АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ
«ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДИТИНИ–СИРОТИ
ТА ДИТИНИ, ПОЗБАВЛЕНОЇ БАТЬКІВСЬКОГО
ПІКЛУВАННЯ, НА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ»**

Київ – 2009

ЗМІСТ

Вступ	66
Основні результати опитування громадської думки	68
Розділ 1	
Сучасна українська сім'я: уявлення та реалії	69
§1.1. Бажана та реальна чисельність родини	69
§1.2. Відповідальність за виховання дітей у сім'ї	72
§1.3. Перепони на шляху до народження бажаної кількості дітей	73
Розділ 2.	
Громадська думка щодо долі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	75
§2.1. Ставлення до дітей, що виховуються в інтернатних закладах	75
§2.2. Уявлення про найкращі шляхи влаштування майбутнього дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	76
Розділ 3	
Настанови та готовність населення до усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	79
§3.1. Соціальне оточення респондента як передумова готовності до усиновлення	79
§3.2. Готовність до усиновлення хрещеників: потенціал та роль церкви у вихованні готовності до усиновлення дітей	81
§3.3. Інформаційна складова процесу усиновлення: необхідність інформаційної підтримки, вплив соціальної реклами	82

Розділ 4

Готовність до усиновлення та інших форм сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, профіль потенційних усиновителів	86
--	----

Розділ 5

Доля дитини: громадська думка щодо вимог та стандартів усиновлення	92
--	----

§5.1. Соціальний супровід у питаннях усиновлення: бачення ролі та місця державних установ	92
---	----

§5.2. Сприйняття усиновлення через призму власного життя.....	95
---	----

§5.3. Стереотипи громадської думки: перепони на шляху усиновлення	97
---	----

§5.4. Фактори прийняття рішення про усиновлення.....	101
--	-----

Розділ 6

Соціально-демографічні характеристики опитаних респондентів	106
--	-----

Основні висновки та рекомендації	110
---	-----

Додаток 1

Лінійний розподіл відповідей на запитання анкети	115
--	-----

Додаток 2

Порівняльні таблиці та діаграми відповідей респондентів на запитання анкети.....	134
--	-----

Додаток 3

Соціальний портрет потенційних усиновителів.....	151
--	-----

ВСТУП

Зусилля, які протягом останніх років докладалися державою для вирішення проблем захисту прав дітей, дали певні позитивні результати. Ці результати у першу чергу стосуються реформування системи опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Незважаючи на те, що кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залишається значною, суттєво збільшилася кількість дітей, усиновлених українськими громадянами, влаштованих у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. У 2008 році щодня в Україні влаштовувалися в сім'ї більше дітей ніж втрачали батьківську опіку. Ще у недавньому минулому, а саме у період з 2000 по 2005 рік, спостерігалася тенденція до скорочення кількості дітей, усиновлених українськими громадянами: у зазначений період цей показник скоротився на 40%. Починаючи з 2006 ця тенденція припинилася, і нині спостерігається зростання кількості усиновлень громадянами нашої країни. Так у 2006 році громадянами України було усиновлено 1477 дітей, у 2007 році – 1784 та у 2008 році – 2087 дітей. Варто вказати також на позитивну динаміку поширеності інших форм сімейного влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування: у 2007 році порівняно із 2005 роком у 17 разів збільшилася кількість дітей, влаштованих у прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу.

Зазначені зрушення стали можливими завдяки змінам, що відбулися у державній політиці щодо виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. У період з 2005 по 2008 рік Президент України ініціював ряд заходів, що стосувалися реформування системи опіки та піклування над дітьми та були спрямовані на забезпечення захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Серед них зокрема такі:

2005 рік – Указ Президента України від 11.07.2005 № 1086/2005 «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей»;

2006 рік – функції з усиновлення передано від Міністерства освіти до Міністерства України у справах сім'ї та молоді;

2006 рік – ліквідовано Центр з усиновлення та створено Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини; на місцях передано функцію Службам у справах дітей;

2007 рік – Указ Президента України від 04.05.2007 № 376/2007 «Про додаткові заходи щодо захисту прав та законних інтересів дітей»;

2008 рік – Указ Президента України від 05.05.2008 № 411/2008 «Про заходи щодо забезпечення прав і законних інтересів дітей»;

2008 рік – Президент України Віктор Ющенко оголосив 2008 рік роком підтримки національного усиновлення;

2008 рік – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтримки сімей, які усиновили дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування»;

2008 рік, 27 вересня – проведено Всеукраїнський Форум усиновителів за участю Президента України, на якому Віктор Ющенко виступив з ініціативою зробити 30 вересня днем усиновлення.

Незважаючи на позитивні зрушення у поширенні сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залишається невирішеною низка питань. Усиновлення безумовно є пріоритетною формою сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Водночас усиновлення покинутих та позиротілих дітей як з юридичної, так і з соціальної точки зору, — досить складний та неоднозначний за можливими наслідками та умовами процес, що знаходить своє відображення у суперечливому ставленні громади як до дітей, що потребують усиновлення, так і до самого усиновлення як способу сімейного влаштування цих дітей. Формування громадської думки, сприятливої для поширення серед населення позитивної орієнтації на усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є одним із завдань державної політики щодо сімейного влаштування цих дітей. Відтак постає необхідність у регулярному вивченні та моніторингу громадської думки щодо проблем, пов'язаних з усиновленням дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, формуванні нової або корегуванні існуючої державної політики щодо цього питання в цілому та її інформаційної складової зокрема.

Опитування громадської думки, проведене компанією «Іпсос Україна» на замовлення Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини Мінсім'ямолодьспорту за технічної підтримки HoltInternational у листопаді 2008 року було спрямовано саме на вивчення громадської думки щодо проблем усиновлення та інших форм сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та зокрема вивчення потенціалу готовності населення до усиновлення дітей, які цього потребують, соціально-демографічних особливостей потенційних усиновителів, визначення рівня поінформованості та виявлення інформаційних потреб населення з досліджуваної проблематики тощо. Даний аналітичний звіт містить основні результати проведеного опитування.

Методологія дослідження:

Період збору інформації з 3 по 13 листопада 2008 року.

Опитування проводилося в усіх областях України, АР Крим та місті Києві.

Метод збору інформації — індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента. Вибірка репрезентативна за статтю, віком, типом поселення, областю проживання для населення України віком від 18 років.

Всього опитано 2011 респондентів.

Стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,31 — 2,18%.

Основні результати опитування громадської думки

Мовою цифр

14% дорослого населення України коли-небудь задумувалися над тим, щоб самому/самій усиновити дитину.

Переважна більшість опитаних впевнена, що найкращою формою влаштування маленьких дітей, позбавлених батьківського піклування, є усиновлення (75% дотримуються такої думки щодо дітей від народження до 1 року) і лише незначна частина (2%) впевнені, що найкращою формою опіки для цих дітей є інтернат. Водночас щодо старших дітей ця впевненість зменшується: наприклад, щодо підлітків 12 – 17 років усиновлення назвали найкращою формою влаштування тільки 17%, тоді як улаштування в інтернат – 20%.

Соціальна рекламна кампанія щодо усиновлення з використанням зображень дітей, які потребують сімейного влаштування, мала досить широкий позитивний резонанс у суспільстві: двоє з трьох громадян бачили таку рекламу (74%) та майже всі з них (94%) позитивно оцінюють таку кампанію, вважаючи що вона сприяє усиновленню дітей в Україні або принаймні змушує задуматися над цим.

Громадська думка регламентує найкращий вік усиновителів від 26 до 48 років.

Однозначно превалює впевненість у тому, що дитина краще почуватиметься у сім'ї усиновителів аніж в інтернатному закладі (80% – за таку тезу, і тільки 4% – проти).

Підтримується громадою і те, що потенційні батьки повинні пройти обов'язкове консультування з психологами та іншими фахівцями (78% – підтримують цю вимогу, 6% – ні).

Усиновлення дитини, позбавленої батьківського піклування, сприймається більшістю як вчинок, що заслуговує на повагу та шану оточуючих (76% – за, 11% – проти).

Ставлення до збереження таємниці усиновлення поки що досить амбівалентне: 40% опитаних вважають, що дитина повинна знати, що її всиновили, тоді як майже стільки ж – 35% дотримуються протилежної думки.

Третина опитаних негативно сприймає практику усиновлення українських дітей іноземцями: 30% вважають, що іноземці не повинні мати права на всиновлення дітей в Україні, тоді як половина (51%) не заперечують проти такої практики.

Громадяни здебільшого підтримують перевірку потенційного усиновителя через необхідність збору ним досить великого комплексу документів, які зокрема допомагають оцінити його спроможність у забезпеченні дитині гідного рівня життя, а також психічного та фізичного комфорту.

95% опитаних схвально ставляться до закону, який запровадив у разі усиновлення дитини виплату матеріальної допомоги такого ж розміру, як і при народженні дитини, – 12 240 грн. І лише 5% таку норму закону не підтримують.

Розділ 1

Сучасна українська сім'я: уявлення та реалії

§1.1. Бажана та реальна чисельність родини

Демографічна криза та низький рівень відтворення населення, про що часто йдеться при обговоренні проблем сучасного українського суспільства, безумовно, має в основі цілий комплекс причин. Це й економічна нестабільність, тісно пов'язана із загальною соціально-економічною ситуацією в країні; і підвищення життєвих стандартів, себто уявлень про достойний рівень життя, який батьки мають забезпечувати своїм дітям; і погіршення репродуктивного здоров'я жінок – поширеність безпліддя, недостатня кількість медичних закладів, здатних допомогти у вирішенні цієї проблеми; і необхідність збільшити державні зусилля та ресурси для забезпечення розгалуженої інфраструктури безкоштовних чи доступних дитячих закладів.

Водночас однією з найважливіших причин зниження рівня народжуваності в Україні є формування стандартів, уявлень про «ідеальну» кількість дітей у сучасній сім'ї. Як свідчать результати проведеного опитування, більшість українців вважають, що «в ідеалі» в сім'ї має бути дві або одна дитина (рис. 1.1.1), що, звісно, недостатньо для природного відтворення населення. При цьому чим молодші респонденти, тим більше серед них тих, хто вважає нормою наявність у сім'ї лише однієї дитини, тоді як з віком навпаки зростає частка тих, хто схиляється до «норми» – троє та більше дітей.

Одним із факторів, що призводить до зниження уявлень про бажану кількість дітей у сім'ї, можна вважати посилення урбанізованості сучасного життя. Дещо частіше про те, що в сім'ї має бути троє та більше дітей, говорять мешканці сіл аніж

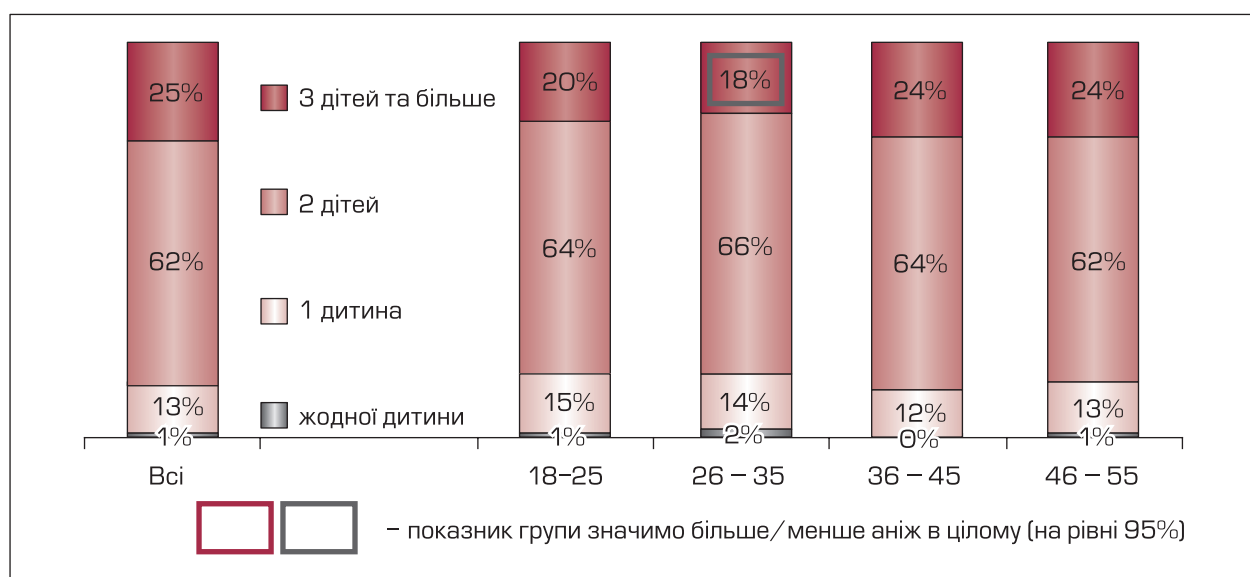

Рис. 1.1.1. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви думаєте, скільки дітей має бути у сучасній сім'ї (в ідеалі, безвідносно до Ваших планів)?» залежно від віку респондентів

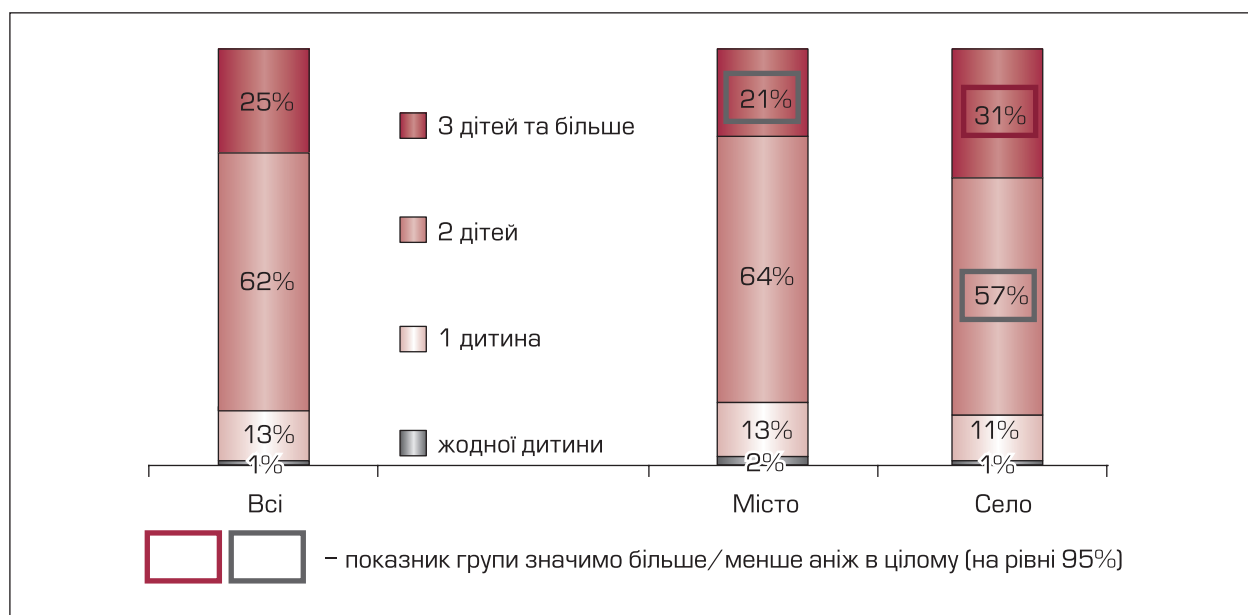

Рис. 1.1.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви думаєте, скільки дітей має бути у сучасній сім'ї (в ідеалі, безвідносно до Ваших планів)?» залежно від типу поселення

міські жителі (рис. 1.1.2). Проте і серед мешканців села більшість надає перевагу сім'ї з однією – двома дітьми.

Вочевидь через меншу урбанізованість дещо частіше про орієнтованість на велику сім'ю говорять мешканці західних та північних областей України, тоді як мешканці індустріальних східних та південних областей навпаки частіше орієнтовані на сім'ю з однією – двома дітьми. Звісно, не в останню чергу це пояснюється невирішеністю житлового питання багатьох мешканців міст, відсутністю перспектив до розширення власної житлової площі у майбутньому (так серед мешканців приватних будинків значно вище частка тих, хто орієнтований на багатодітну сім'ю аніж серед тих, хто живе в квартирі).

Слід зауважити, що, маючи уявлення про «ідеальну» кількість дітей у сучасній сім'ї, респонденти не завжди орієнтуються на цей «ідеал» у власних планах (у 15% опитаних «ідеал» щодо кількості дітей більше за «план»). Проте тенденції, виявлені при аналізі відповідей на запитання щодо ідеальної кількості дітей у сучасній сім'ї, зберігаються: молодь частіше орієнтована на народження однієї – двох дітей, тоді як старше покоління частіше надає перевагу сім'ї з більшою кількістю дітей; мешканці Заходу та Півночі частіше орієнтовані на народження трьох та більше дітей, тоді як серед мешканців Сходу та Півдня України навпаки частіше поширені орієнтації на народження однієї дитини (табл. 1.1.1).

Виявлено зв'язок між уявленнями про ідеальну та бажану кількість дітей у сім'ї й орієнтацією на всиновлення дитини. Серед тих, хто будь-коли замислювався над тим, щоб самому усиновити дитину, вище частка тих, хто орієнтований на велику сім'ю аніж серед тих, хто над цим ніколи не замислювався. І навпаки, серед тих, хто орієнтований на велику кількість дітей у сім'ї, вище частка тих, хто замислювався над ідеєю усиновлення дитини. Тобто чим вище орієнтація на велику сім'ю, тим вище готовність до усиновлення. Отже діяльність, спрямована на збільшення народжуваності, має призвести і до збільшення чисельності усиновлень.

Таблиця 1.1.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання «**А скільки всього дітей Ви хотіли б мати?»** залежно від віку, типу поселення та регіону проживання

	Всі	18 – 25	26 – 35	36 – 45	46 – 55	56 – 65	66 і старші	Регіон				
								Захід	Центр	Північ	Схід	Південь
Жодної дитини	2%	0%	1%	2%	3%	3%	3%	1%	1%	1%	4%	2%
1 дитина	14%	19%	19%	14%	12%	9%	8%	8%	10%	10%	16%	21%
2 дітей	56%	56%	59%	59%	58%	54%	44%	59%	58%	51%	58%	52%
3 дітей і більше	17%	13%	13%	17%	17%	18%	23%	24%	12%	22%	13%	14%
скільки народиться	6%	5%	4%	4%	6%	9%	10%	5%	5%	11%	6%	4%
не знаю	6%	5%	3%	3%	5%	8%	13%	4%	15%	4%	3%	7%
База	2,011	305	383	333	356	438	196	444	304	315	524	424

– показник групи значимо більше/менше ніж в цілому (на рівні 95%)

Загалом, порівнюючи реальну кількість дітей, яку респонденти вже мають та планують мати, з тим, скільки, на їхню думку, має бути дітей в сучасній сім'ї, виявляється, що реалії дещо «не дотягують» до орієнтацій. Тобто є розуміння того, що необхідно народжувати та виховувати дітей більше, проте немає готовності до цього. Так у 37% респондентів реально дітей менше ніж вони хотіли б мати. Звісно, частина респондентів ще планує народження дітей, проте навіть якщо здійснити просту арифметичну операцію й порахувати суму наявних та запланованих дітей, а потім порівняти її з тим числом дітей, яке «хотілося б мати», то виходить, що чверть наших співгромадян має та планує мати дітей менше ніж їм хочеться мати (табл. 1.1.2). Щоправда молодь поки що планує народити здебільшого стільки дітей, скільки хочеться. Проте, як було вже зазначено раніше, вона й орієнтується

Таблиця 1.1.2

Порівняння наявної та запланованої кількості дітей в сім'ї з тим, скільки дітей хотілося б мати у різних вікових групах (сума числа наявних та тих, що ще планують народити)

	Всі	Стать		Вік					
		Чоловіча	Жіноча	18 – 25	26 – 35	36 – 45	46 – 55	56 – 65	66 і старші
Наявних та запланованих дітей більше ніж хотілося б мати	9%	11%	8%	4%	12%	8%	11%	11%	8%
Наявних та запланованих дітей стільки ж як хотілося б мати	67%	67%	66%	89%	71%	59%	55%	65%	67%
Наявних та запланованих дітей менше ніж хотілося б мати	24%	20%	27%	6%	16%	33%	35%	26%	24%
База	1,626	728	898	230	328	288	301	339	140

– показник групи значимо більше/менше ніж в цілому (на рівні 95%)

здебільшого на одну – максимум дві дитини в сім’ї. Найвищий же рівень фрустрації, невдоволення кількістю наявних дітей вочевидь відчувають ті, хто менше зорієнтований народжувати ще дітей – люди віком від 36 до 55 років. У цієї групи є розуміння того, що дітей у сім’ї має бути більше, проте вже немає можливості народити стільки дітей, скільки хотілося б.

Серед тих, хто коли-небудь задумувався над тим, щоб самому всиновити дитину, значно вища частка тих, хто має/планує мати дітей менше ніж хотілося б мати (31%), аніж серед тих, хто про всиновлення ніколи не думав (20%). Тобто ідея про всиновлення вочевидь частіше ближча тим, хто прагне до більшої кількості дітей ніж може собі дозволити народити. Також усиновлення більш актуальне для тих, хто не реалізував свої дітородні плани.

§1.2. Відповідальність за виховання дітей у сім’ї

У вихованні дітей в українській родині традиційно зберігається «матріархат», тобто здебільшого вихованням дітей займаються матері. Хоча на рівні уявлень відповідальність за виховання дітей у родині майже дві третини опитаних (59%) покладає на обох батьків рівною мірою (рис. 1.2.1, 1.2.2).

Хоча незалежно від того, хто саме був залучений/нині залучений до виховання дітей в родині, більшість покладають відповідальність на обох батьків, все ж таки відстежується тенденція зв’язку реальної практики з уявленням про належне: серед тих, чиїм вихованням займалася мама (а таких, як видно з рис. 1.2.1, переважна більшість – 86%) значно вище частка тих, хто на матір і покладає основну відповідальність за виховання дітей

Таким чином, матір залишається на рівні соціальної свідомості основним вихователем та відповідальним за виховання/розвиток дітей у родині. При цьому уявлення про провідну роль саме мами у вихованні дітей розділяє 23% чоловіків і 36% жінок (рис. 1.2.2).

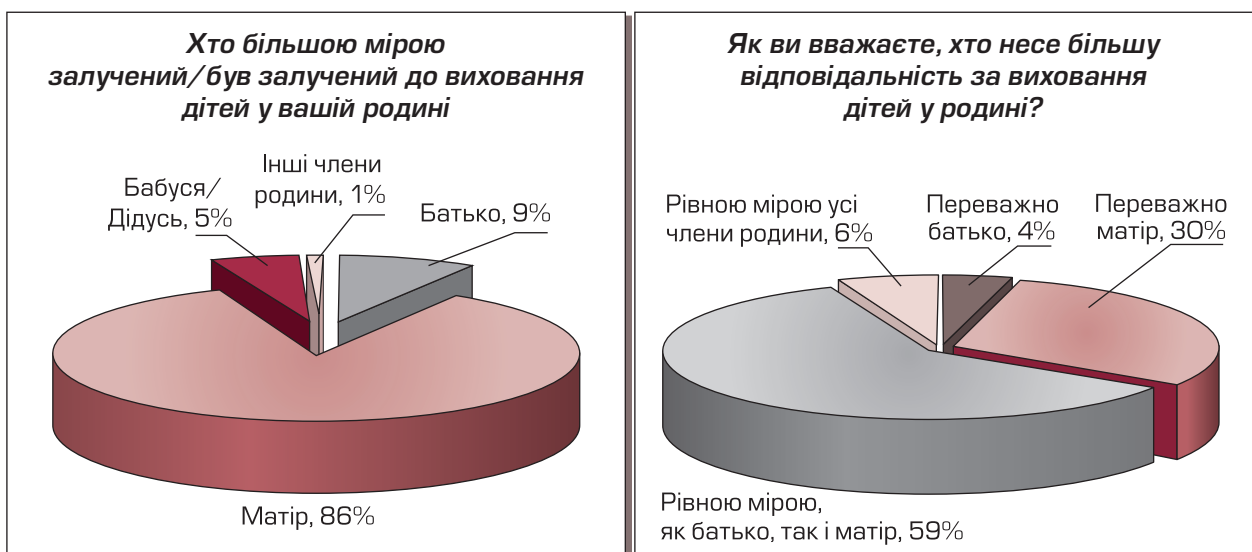

Рис. 1.2.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як ви вважаєте, хто несе більшу відповідальність за виховання дітей у родині?» та «Хто більшою мірою залучений/був залучений до виховання дітей у вашій родині»

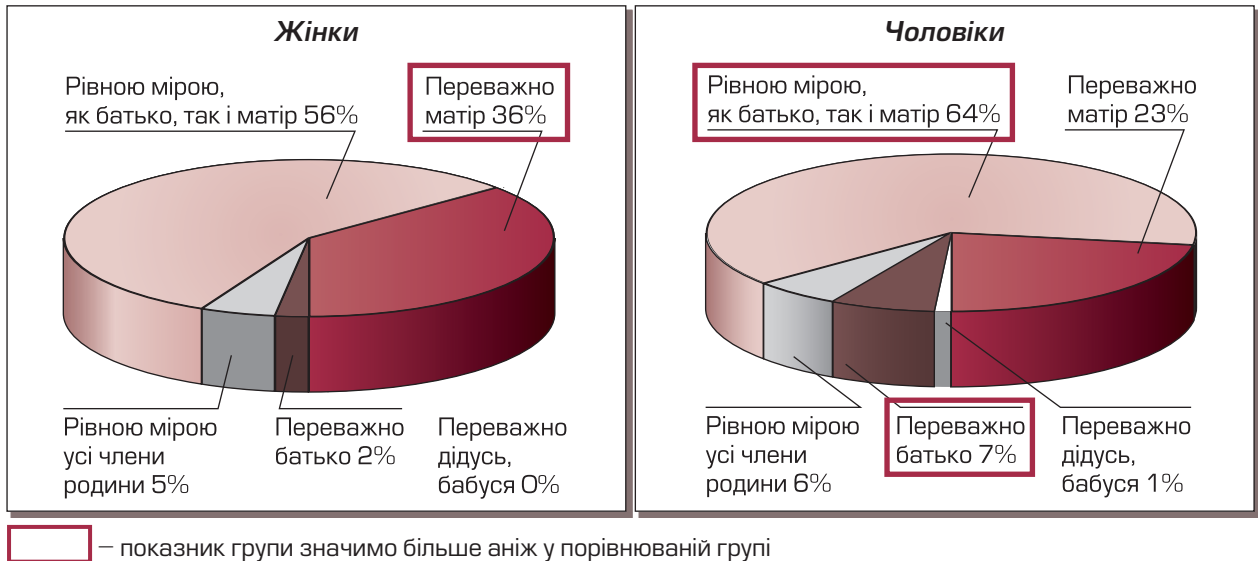

Рис. 1.2.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як ви вважаєте, хто несе більшу відповідальність за виховання дітей у родині?» залежно від статі

§1.3. Перепони на шляху до народження бажаної кількості дітей

Перелік основних причин відкладення народження дітей в уявленнях українців цілком передбачуваний. З одного боку він пов'язаний з оточуючим середовищем і передусім із соціально-економічною нестабільністю в країні (рис. 1.3.1), а з іншого — з особистими настановами. Основною причиною відкладення народження дітей більшість опитаних (77%) вважають недостатній рівень добробуту, безробіття та проблеми із зайнятістю (48%).

Рис. 1.3.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Зараз в Україні багато пар вирішують відкласти народження дітей. З чим, на Вашу думку, пов'язані відкладання народження дітей в Україні?»

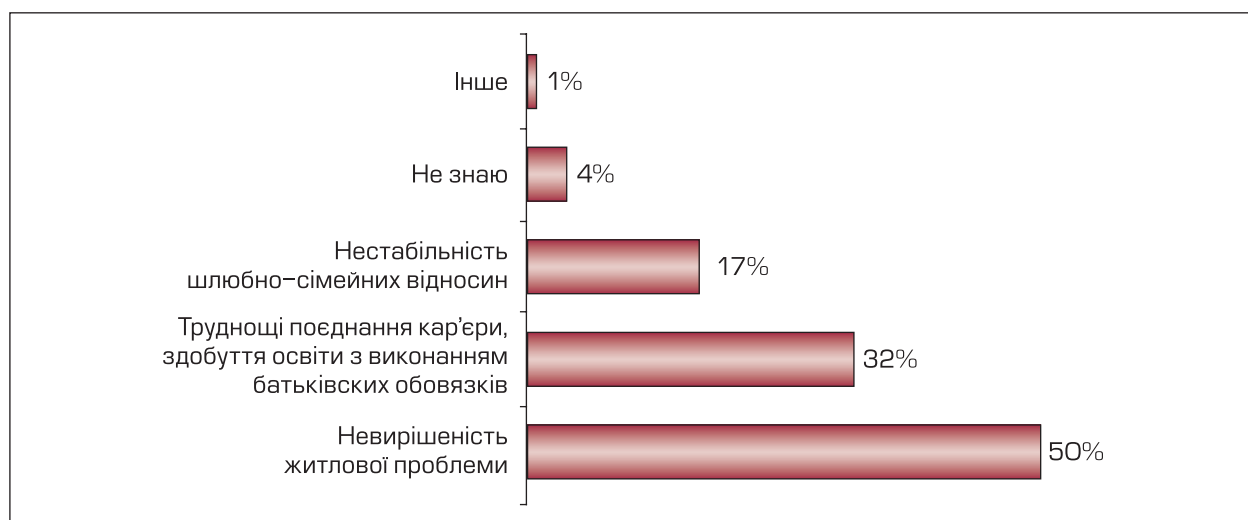

Рис. 1.3.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання
**«Зараз в Україні багато пар вирішують відкласти народження дітей.
 З чим, на Вашу думку, пов'язані відкладання народження дітей в Україні?»**

На невирішеність житлової проблеми частіше інших вікових груп як на причину перенесення народження дітей нарікали молоді люди (18 – 25 років) – 57%. Ця ж вікова група частіше за інші говорила про складність поєднання кар'єри/навчання з батьківськими обов'язками (43%). Дещо різниться значущість причин відкладення народження дітей серед мешканців різних типів населених пунктів. Зокрема, мешканці обласних центрів значимо частіше за жителів сільської місцевості говорили про незабезпеченість житлом як причину зниження народжуваності (57% серед жителів обласних центрів проти 44% сіл), тоді як для села вочевидь більш актуальною є проблема безробіття: серед жителів сіл 51% назвали безробіття та інші проблеми із зайнятістю як причину відкладення народження дітей (у великих містах менше – 43%).

В ході опитування респондентам ставилося не лише проективне (про інших, загалом) запитання щодо відкладання/відмови від народжування дітей, але й пряме запитання щодо безпосередніх бар'єрів, які стояли/стоять перед респондентом для народження бажаної кількості дітей. «Рейтинг» бар'єрів, як і при відповіді на проективне запитання, очолюють соціально-економічні причини: недостатність матеріального забезпечення та житлове питання.

Серед тих, хто задумувався над тим, щоб всиновити дитину, значно частіше ніж серед тих, хто над цим ніколи не задумувався, як на одну із перепон у народженні дітей вказують на проблеми зі здоров'ям (25% серед тих, хто думав про всиновлення, проти 14% серед тих, хто про нього не думав, указали на проблеми зі здоров'ям як на бар'єр у тому, щоб мати дитину).

Якщо малозабезпечені респонденти частіше основними перепонами в тому, щоб мати бажану кількість дітей, називали низький рівень добробуту, незабезпеченість житлом, безробіття, то більш забезпечені (з вищим рівнем доходу) частіше говорили про те, що їм на заваді стоїть бажання досягти успіхів у кар'єрі, або зайнятість, або професійне навантаження (немає часу). Тобто, хоча причини вказані різні, проте результат один – більшість не можуть/не хочуть собі дозволити мати бажану кількість дітей.

Розділ 2

Громадська думка щодо долі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

§2.1. Ставлення до дітей, що виховуються в інтернатних закладах

Відповідаючи на пряме запитання щодо ставлення до дітей, які виховуються в інтернатних закладах, більшість опитаних зазначили, що ставляться до них із жалістю, співчують їм (рис. 2.1.1). При цьому кожен п'ятий опитаний ставиться до них як і до інших дітей, 7% з осторогою, і лише 1% зізналися, що ставляться до дітей із інтернатів негативно. Тобто на рівні настанов загалом ставлення до дітей, які перебувають на вихованні в інтернатних закладах переважно позитивне.

Жінки дещо частіше за чоловіків говорили про те, що вони жаліють дітей з інтернатів, співчують їм (73% серед жінок проти 61% чоловіків). Водночас оцінки власного ставлення до вихованців інтернатів практично однакові у різних вікових групах, різних типах поселення та не різняться залежно від рівня освіти чи наявності власних дітей, а також від того, задумувалися респонденти над тим, щоб всиновити дитину, чи ні. Себто можна сказати, що на рівні громадської думки превалює однозначно позитивне чи нейтральне ставлення до дітей, які виховуються в інтернатних установах. Жодна група не виділяється усвідомленим декларативно негативним сприйняттям цих дітей. Проте слід враховувати ефект соціально очікуваної відповіді на подібні прямі запитання, які лежать у царині суспільної моралі, коли людині важко зізнатися у своєму негативному чи просто не такому, як прийнято, ставленні до того чи іншого суспільного явища.

Водночас більшість опитаних, відповідаючи на запитання щодо найбільш поширених причин того, що дитина залишається без батьківського піклування в нашій країні, називали асоціальну поведінку батьків – алкого-, наркозалежність, перебування в ув'язненні чи під слідством, жорстоке поводження з дітьми (рис. 2.1.2).

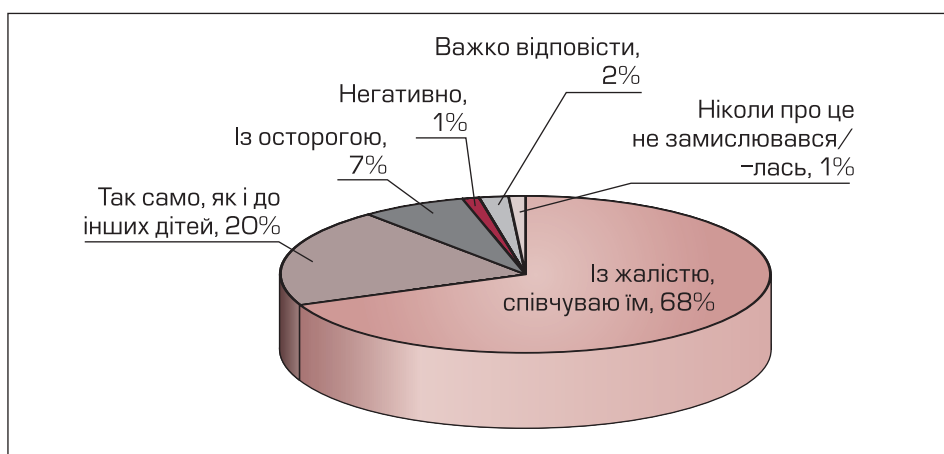

Рис. 2.1.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви ставитесь до дітей, що виховуються в інтернатних закладах?»

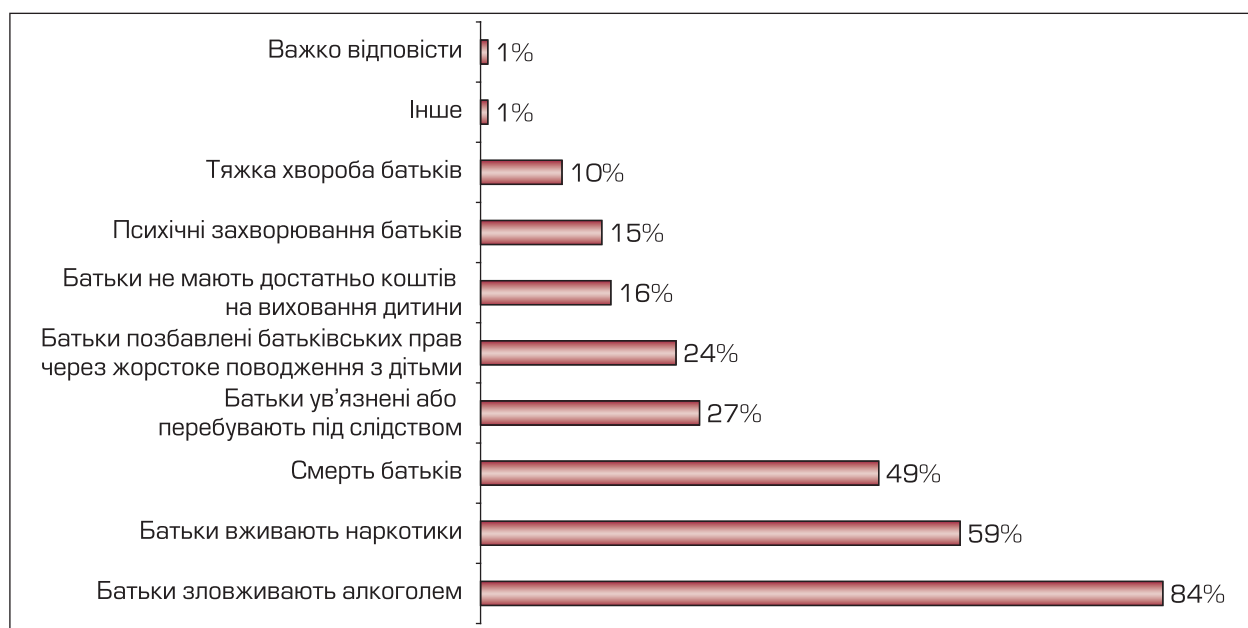

Рис. 2.1.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви вважаєте, які з названих нижче факторів найчастіше призводять до того, що дитина в нашій країні залишається без батьківського піклування?»

Звісно, така картина відповідає реаліям, проте таке сприйняття цих дітей може частково сприяти в майбутньому навішуванню на них ярликів як на вихідців із неблагополучних родин, людей з поганою спадковістю тощо. Ймовірно таке уявлення про дітей, позбавлених батьківського піклування, стає певним бар'єром для їх всиновлення, водночас слугуючи і формуванню більш обережного та зваженого підходу до такого кроку, як всиновлення дитини, що виховувалася в інтернаті.

§2.2. Уявлення про найкращі шляхи влаштування майбутнього дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Більшість опитаних найкращою формою влаштування маленьких дітей вважають усиновлення. Чим старші діти, тим цю форму влаштування вважає найкращою значно менша частка громадян, надаючи перевагу іншим формам сімейного виховання (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви вважаєте, як найкраще влаштувати дитину-сироту/дитину, позбавлену батьківського піклування, в залежності від віку, коли вона втратила батьків?»

	Від народження до 1 року	1 – 3 роки	3 – 5 років	6 – 11 років	12 – 17 років
Передати на усиновлення	75%	65%	48%	27%	18%
Передати під опіку	9%	17%	20%	23%	25%
Влаштувати у прийомну сім'ю/ дитячий будинок сімейного типу	9%	11%	23%	30%	27%
Влаштувати в інтернатний заклад (дитячий будинок/школа-інтернат)	2%	2%	4%	12%	20%
Складно відповісти	5%	4%	6%	8%	10%

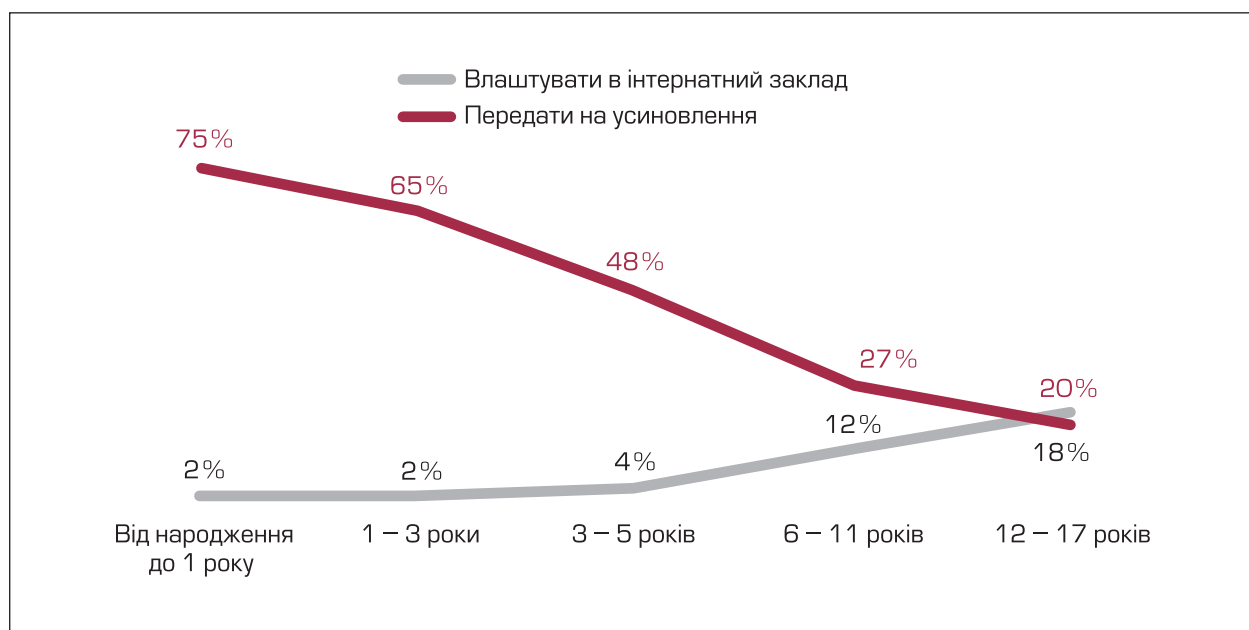

Рис. 2.2.1. Частка тих, хто назвав інтернатний заклад та передачу на усиновлення найкращою формою влаштування дітей різного віку, позбавлених батьківського піклування

Дані опитування свідчать, що більшість громадян вважають сімейне виховання кращим аніж виховання в інтернатах для дітей будь-якого віку, хоча старших дітей частіше пропонують віддавати під опіку, влаштовувати у прийомних сім'ях чи ДБСТ. Також з віком дитини зростає і ставлення до її виховання в інтернатному закладі як до найкращої форми влаштування (рис. 2.2.1).

Щодо дітей з вадами розвитку, частка тих, хто вважає для них найкращою формою влаштування інтернат зростає, хоча прихильників сімейного влаштування таких дітей все ж таки більше (табл. 2). Досить невисока частка тих, хто вважає найкращою формою влаштування для таких дітей усиновлення: 17% вважають за найкраще віддати на усиновлення дітей з вадами фізичного розвитку, і ще менше прихильників такої форми влаштування для дітей з вадами розумового розвитку – 11%. Жінки дещо частіше за чоловіків говорять про те, що дітей з відхиленнями у розвитку слід усиновлювати та рідше – віддавати в інтернат. Так серед жінок за усиновлення дітей з фізичними вадами 18%, тоді як серед чоловіків – 15%, і навпаки: за інтернатну форму виховання дітей з фізичними вадами розвитку виступає 25% жінок і 29% чоловіків. Щодо дітей з розумовими вадами картина подібна: за інтернат 42% чоловіків і 36% жінок, за усиновлення – 12% жінок і 9% чоловіків.

Високий рівень невизначеності у відповіді на запитання про влаштування дітей-сиріт з вадами розвитку (велика частка тих, кому було складно відповісти на поставлене запитання щодо форм влаштування дітей з вадами розвитку), та доволі сильна диференціація відповідей (відсутність чіткої, домінуючої позиції) свідчить про несформованість громадської думки щодо цієї, безумовно, досить складної проблеми, її неоднозначне сприйняття. Доцільним вбачається реалізація інформаційної програми, виваженого поінформування населення про практику усиновлення дітей з особливими потребами, правових, соціальних аспектів усиновлення чи взяття під опіку таких дітей.

Таблиця 2.2.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання
**«Як Ви вважаєте, як найкраще влаштувати дитину-сироту/дитину,
 позбавлену батьківського піклування, з вадами розвитку?»**

	Для дітей із вадами фізичного розвитку	Для дітей із вадами розумового розвитку
Передати на усиновлення	17%	11%
Передати під опіку	17%	13%
Влаштувати у прийомну сім'ю/ дитячий будинок сімейного типу	21%	17%
Влаштувати в інтернатний заклад (дитячий будинок/школа-інтернат)	27%	39%
Складно відповісти	18%	21%

Сприяння усиновленню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 43% респондентів назвали пріоритетним серед заходів, що могли б вплинути на покращання становища цих дітей. Саме цій позиції найчастіше присвоювався ранг № 1 у відповіді на запитання, що наведене нижче (табл. 2.2.2). Чверть опитаних першочерговим завданням вважають необхідність підвищення матеріального забезпечення інтернатних установ, у яких виховуються діти.

Таблиця 2.2.2

Розподіл відповідей респондентів на запитання **«Як Ви вважаєте, які з названих заходів найбільшою мірою сприяють покращанню становища дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні? Розставте фактори за мірою важливості від 1 до 5, тобто навпроти найважливішого фактору поставте цифру 1 і т.д. за всіма факторами»**

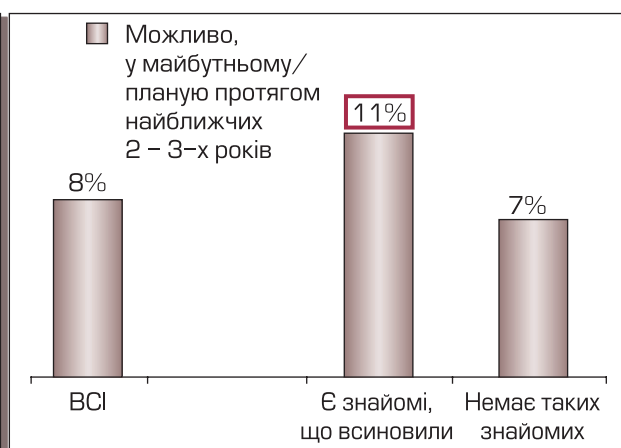
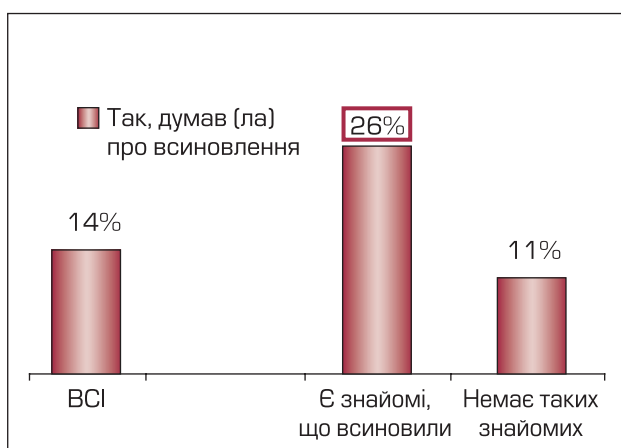
	Середній ранг	% респондентів, які присвоїли перший ранг
Сприяння усиновленню дітей	2.24	43%
Підвищення матеріального забезпечення інтернатних закладів, де виховуються діти	2.69	25%
Розвиток прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу	2.99	17%
Підвищення рівня медичного обслуговування дітей в інтернатних закладах	3.44	8%
Підвищення рівня освітньої підготовки дітей в інтернатних закладах	3.64	8%

Розділ 3

Настанови та готовність населення до усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

§3.1. Соціальне оточення респондента як передумова готовності до усиновлення

Наявність серед оточення когось, хто всиновив дитину, впливає на формування позитивних настанов, пов'язаних з усиновленням, а також на готовність до всиновлення, планування такого вчинку. Загалом серед усіх опитаних 22% повідомили, що серед їхніх знайомих, родичів, друзів є такі, хто всиновили дітей. Причому серед тих, хто має таких знайомих, дещо частіше виникає й ідея самому всиновити дитину (рис. 3.1.1) чи навіть реальні плани щодо всиновлення найближчим часом чи у майбутньому (рис. 3.1.2). Так серед тих, хто має знайомих усиновителів, 26% коли-небудь задумувалися над тим, щоб самому всиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування (серед тих, хто таких знайомих не має, цей показник значно нижче – 11%). 9% тих, хто знає реальних усиновителів, говорять про те, що хочуть всиновити дитину «можливо, у майбутньому» (звісно, це досить розпливчате формулювання, яке може бути свідченням радше позитивної настанови на усиновлення аніж свідченням реальних планів), тоді як серед тих, хто не має таких знайомих, про свою теоретичну готовність до всиновлення («можливо, у майбутньому») говорять менше – 6%. Відтак найкращим PR для ідеї усиновлення є поширеність практики усиновлення, оскільки саме через приклад близького оточення люди найчастіше починають замислюватися над тим, щоб якимось чином допомогти дітям, позбавленим батьківського піклування.

 – показник групи значимо більше аніж у порівнюваній групі

Рис. 3.1.1. Розподіл ствердних відповідей респондентів на запитання «Чи думали Ви будь-коли про те, щоб самому/самій усиновити дитину?» залежно від наявності серед когось із оточення батьків-усиновителів

Рис. 3.1.2. Розподіл ствердних відповідей респондентів на запитання «Чи хотіли б Ви усиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування?» залежно від наявності серед когось із оточення батьків-усиновителів

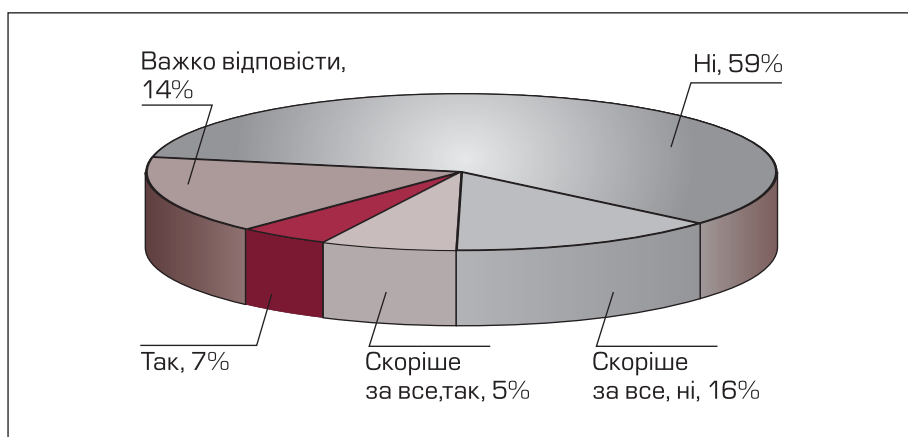

Рис. 3.1.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи є серед ваших знайомих, родичів, друзів такі, хто хотів би всиновити дитину?»

12% респондентів відповіли, що серед близьких їм людей є такі, хто хотів би всиновити дитину (точно – 7% та скоріше за все – 5%) – рис. 3.1.3. Знайомство з такими людьми спонукає до роздумів про реальність всиновлення для себе і до побудови реальних планів щодо цього. Наприклад, серед тих, хто має знайомих, що хочуть всиновити дитину, самі обдумували ідею всиновлення 44% (для порівняння: серед усіх цей показник складає 14%).

Жінки частіше за чоловіків задумувалися над тим, щоб всиновити дитину (17% серед жінок проти 11% серед чоловіків). Також вирізняються молоді люди, які частіше обдумували цю ідею аніж старші респонденти (19% серед 18 – 25-річних, з поступовим зниженням прихильності до ідеї всиновлення дитини-сироти з віком до 10% серед 56 – 65-річних). Серед інших груп схильністю до роздумів про потенційне всиновлення дитини виділяються ті, хто на даний момент розлучений зі своїм партнером/партнеркою (здебільшого жінки) та планують народити дитину у найближчі 3 роки. Тобто найбільш серйозно ідею всиновити дитину сприймають жінки дітородного віку, які хотіли б ще мати дітей, проте в даний момент не мають шлюбного партнера.

Серед тих, хто коли-небудь думав про те, щоб самому всиновити дитину, майже половина опитуваних це питання ні з ким не обговорювали (46%), кожен третій (36%) обговорював з подружжям (серед офіційно одружених – 49%), 13% – з батьками чи іншими родичами, 11% – з друзями (причому люди з вищою освітою обговорюють це питання з друзями вдвічі частіше аніж в середньому по масиву – 21%), 8% – з кимось із дітей (причому жінки частіше за чоловіків обговорюють це питання з власними дітьми). Серед самотніх, хто думав про всиновлення дитини, 55% не обговорювали це питання ні з ким, 25% – з батьками, 23% – з друзями, проте ніхто не звертався до фахівців.

5 респондентів із 2010 опитаних консультувалися з питань всиновлення з фахівцями (троє з лікарями та/чи юристами, четверо – з психологами).

Загалом для більшості тих, хто обдумує питання всиновлення, референтною групою чи групою впливу на прийняття рішення стають перш за все партнери (чоловік/дружина), а потім (зі зниженням значимості) батьки, друзі, діти. Наявність серед оточення когось, хто вже всиновив дитину, позитивно впливає як на теоретичну готовність до всиновлення, так і на формування в цілому позитивного ставлення до всиновлення.

§3.2. Готовність до усиновлення хрещеників: потенціал та роль церкви у вихованні готовності до усиновлення дітей

За даними проведеного опитування, українці здебільшого досить серйозно ставляться до найголовнішого з обов'язків, які накладає церква на хрещених батьків щодо хрещеників, а саме: три чверті опитаних, у яких є неповнолітні хрещеники, що не доводяться їм близькими родичами (а таких серед загалу виявилася третина: 33% дорослих українців мають хрещених дітей, що не є їм близькими родичами), готові у відповідних складних життєвих обставинах всиновити цю дитину/дітей (рис. 3.2.1), тоді як не стали б чи скоріше не стали б цього робити значно менше респондентів – 12%, та ще стільки ж не змогли визначитися з відповіддю.

Вочевидь найбільш зважено до хрещення як до взяття хрещеними батьками на себе відповідальності за долю дитини у разі її раптового сирітства, ставляться мешканці невеликих міст: серед них ті, хто готовий (чи скоріше готовий), всиновити своїх хрещеників (84%), тоді як мешканці обласних центрів говорили про свою готовність всиновити хрещеника у разі несприятливих життєвих обставин у 67% випадків, а мешканці сіл – у 72%. Вочевидь церква має найбільший вплив на формування відповідального ставлення до обряду хрещення дітей саме на прихожан, що мешкають у невеликих містах, стаючи для них важливим дозвілльним та морально-культурним осередком. Низький рівень «релігійності» людей на Сході України (саме там найменшим є нині вплив церкви на громаду) вочевидь є першопричиною того, що саме у цьому регіоні найвища частка тих, хто не став би всиновлювати хрещеника (20% серед мешканців східного регіону проти 12% загальноукраїнських).

Цілком очікуваною є висока готовність до всиновлення хрещеників тих респондентів, що обдумували питання всиновлення дитини (91%). Цілком імовірно, що саме згода на те, щоб стати хрещеним батьком чи матір'ю, і спонукала багатьох із них на такі міркування, змусила задуматися про відповідальність перед цією дитиною та готовність її всиновити.

Відтак результати опитування свідчать про важливу роль релігійності людини та її відповідального ставлення до обряду хрещення дитини у формуванні морально-

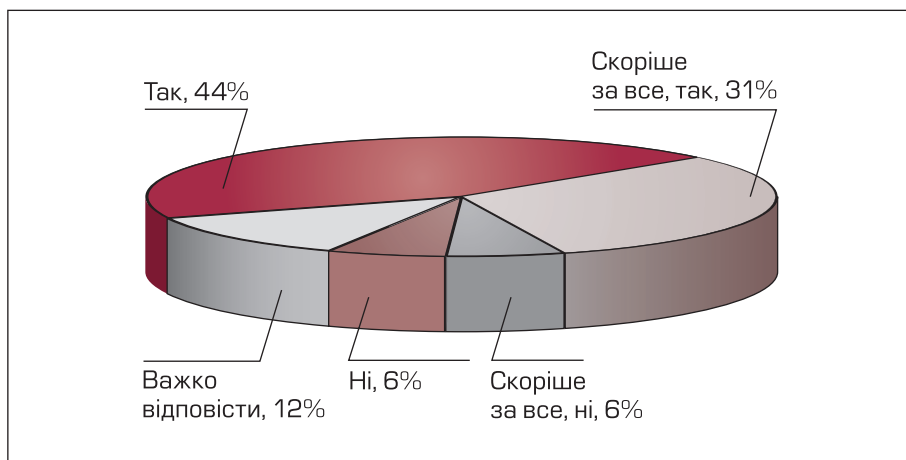
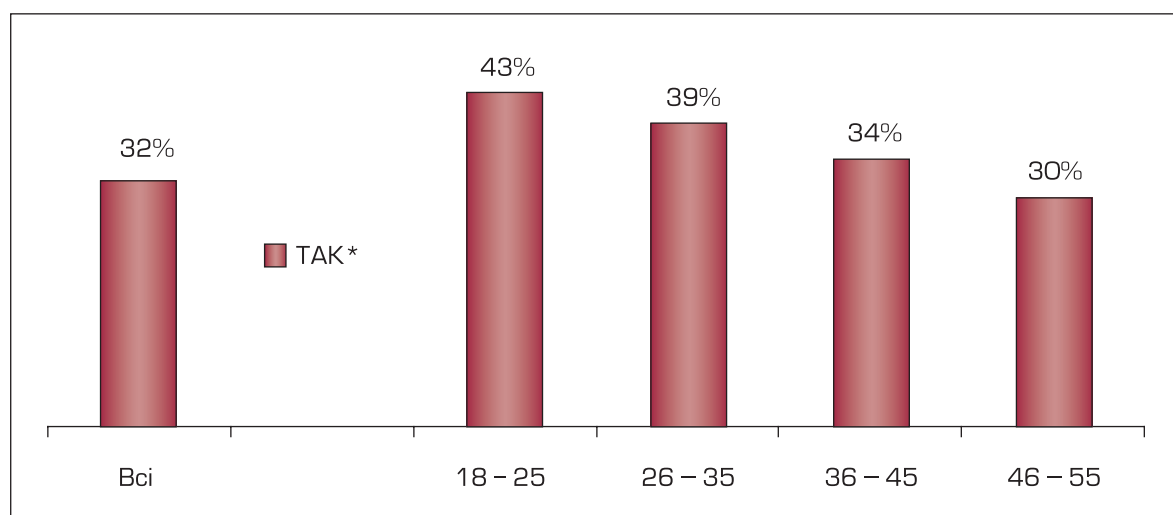

Рис. 3.2.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи готові у разі життєвих обставин всиновити цю дитину/дітей (хрещеницю/хрещеника)?»

психологічної готовності до її всиновлення. Хрещення не лише як красивий звичай, але й як зародження у хрещених батьків відповідальності за духовне виховання дитини, її майбутнє, в цілому можуть стати знаковою подією в житті як дитини, так і її хрещених батьків.

§3.3. Інформаційна складова процесу усиновлення: необхідність інформаційної підтримки, вплив соціальної реклами

Третина опитаних (32%) тією чи іншою мірою відчувають потребу у тому, щоб більше дізнатися про всиновлення дитини в Україні. Жінки (37%) дещо частіше, ніж чоловіки (27%) виявляли зацікавленість у такій інформації. Також помітним є зниження інтересу до такої інформації з віком (рис. 3.3.1): якщо у наймолодшій віковій групі хотіли б дізнатися про всиновлення більше 43%, то серед тих, кому вже більше 65 років – тільки кожен п'ятий (20%).

* Сума відсотків відповідей «Так» та «Скоріше так ніж ні»

Рис. 3.3.1. Розподіл ствердних відповідей на запитання «Чи хотіли б Ви більше дізнатися про усиновлення дитини в Україні?» залежно від віку респондентів

Серед тих, хто задумувався над тим, щоб самому всиновити дитину, про потребу в додатковій інформації про всиновлення повідомили 72%. Тобто дві третини з тих, кого з найбільшою вірогідністю можна назвати потенційними батьками-усиновителями, потребують дізнатися про всиновлення дитини в Україні, відчувають потребу у додатковій інформації про всиновлення, особливо стосовно самої процедури всиновлення, правових аспектів (права та обов'язки усиновителів), психологічних особливостей усиновлених дітей (рис. 3.3.2). Досить висока частка й тих потенційних усиновителів (30%), які хотіли б дізнатися більше про те, як зберегти таємницю усиновлення. Тобто у третини потенційних усиновителів воочевидь сформована настанова на збереження таємниці усиновлення, прагнення її зберегти. Проте серед тих, хто повідомив про плани всиновлення дитини в найближчі 2 – 3 роки (тобто розглядають це питання як практичне) відповідали, що їх цікавить інформація про способи збереження таємниці усиновлення рідше – 3 із 27 респондентів (тобто один із дев'яти).

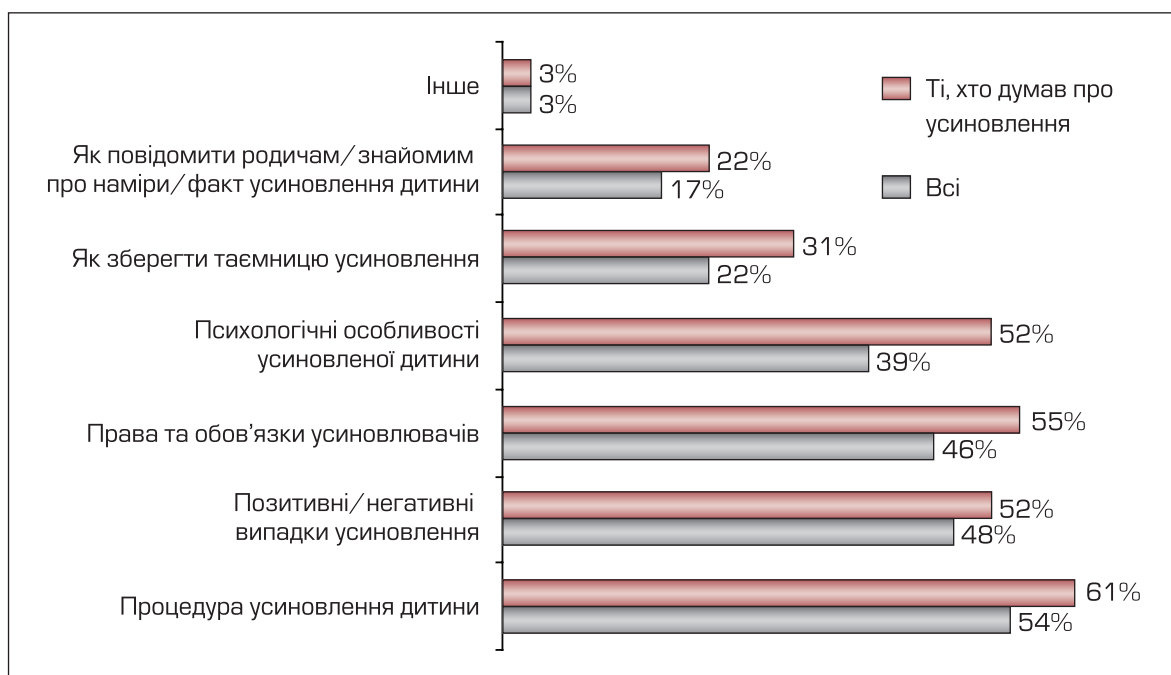

Рис. 3.3.2. Розподіл відповідей на запитання «Які саме питання щодо усиновлення Вас цікавлять?» залежно від віку респондентів

Безперечно одним із основних джерел інформації про проблеми усиновлення, а головне – найбільш дієвим впливом суспільства, що нагадує громадянам про цю проблему, спонукає до роздумів над тим, щоб усиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, є соціальна реклама, пов'язана із досліджуваною проблематикою. Реклама, в якій показують фото дитини, котра потребує сімейного влаштування, безумовно, має широкий суспільний резонанс: дві третини опитаних бачили таку рекламу по телебаченню чи на бігбордах (рис. 3.3.3).

Причому молодь звертала увагу на соціальну рекламу про усиновлення навіть частіше. Спостерігаємо поступове зниження обізнаності про таку рекламу з віком:

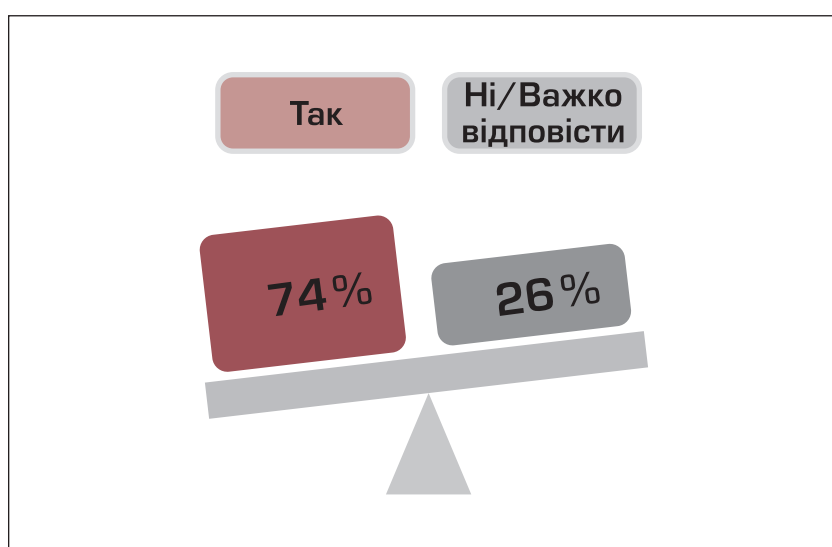

Рис. 3.3.3. Розподіл відповідей на запитання «Чи бачили Ви соціальну рекламу по телебаченню, на бігбордах, з фото дитини, яка потребує влаштування у сім'ю?»

серед 18 – 25-річних бачили подібні повідомлення по телебаченню чи на вулицях 80%, 26 – 35-річних – 79%, 36 – 45-річних – 77%, 46 – 55-річних – 75%, 56 – 65-річних – 65%, старші за 66 років – 69%. Дещо частіше говорили про те, що вони бачили соціальну рекламу із зображенням дітей, які потребують сімейного влаштування, мешканці західних (80%) та північних областей України (81%), рідше – Сходу України (67%). Чим вище рівень освіти, тим частіше респонденти відповідають, що вони бачили такі повідомлення.

Респонденти, які замислювалися над тим, щоб всиновити дитину, дещо частіше аніж ті, хто на цю тему ніколи не думав, відповідали, що вони бачили соціальну рекламу, пов’язану з темою сімейного влаштування покинутих дітей (89% проти 72%). Цілком вірогідно, що саме соціальна реклама і стала поштовхом для обдумування можливості самому всиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування.

Ставлення громади, як свідчать результати опитування, до цієї реклами майже однозначно позитивне (рис. 3.3.4). Причому на агрегованих показниках (сума відповідей позитивного спектру шкали та сума відповідей негативного спектру шкали) розподіл відповідей представників різних груп не відрізняється. Тобто здебільшого позитивно ставляться до пошуку батьків дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, за допомогою телебачення та реклами в громадських місцях, усі без винятку верстви населення, незалежно від віку, освіти, роду занять, сімейного становища, регіону проживання тощо.

Поінформованості населення про усиновлення, безумовно, певним чином сприяло проголошення в Україні року підтримки національного усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, проголошений Президентом України Віктором Ющенко. Адже ця подія дала суттєвий інформаційний привід задля обговорення на рівні громади, за участі ЗМІ та органів влади проблем, пов’язаних із поширенням форм сімейної опіки над дітьми в

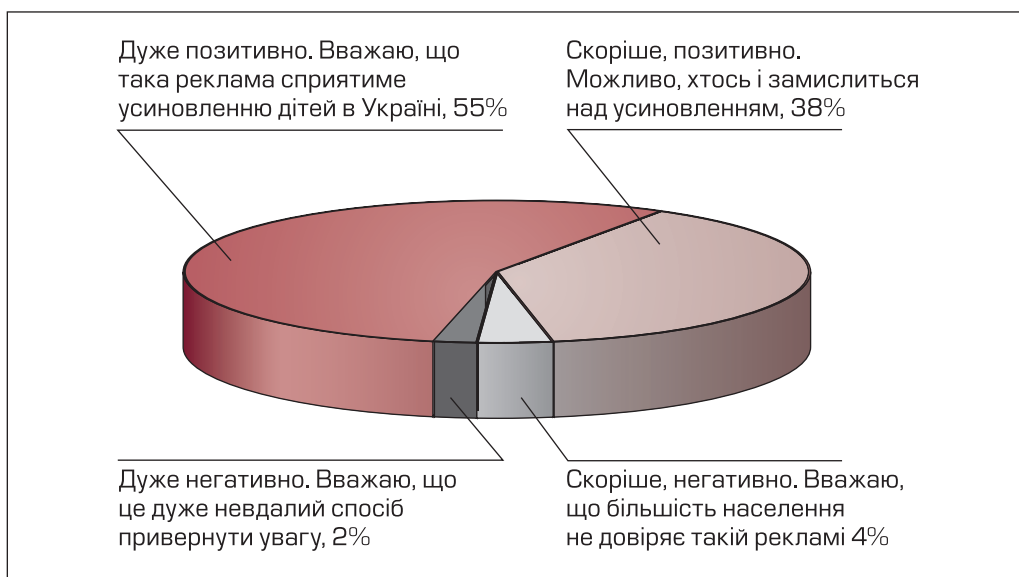

Рис. 3.3.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви ставитеся до пошуку батьків дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за допомогою телебачення, реклами у громадських місцях?»

Україні. Кожен п'ятий респондент знає про те, що таким роком був 2008 рік (21%), ще 15% припустили, що роком національної підтримки усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, був інший рік, 7% – жоден, і 56% повідомили, що не володіють такою інформацією. Варто зазначити, що серед тих, хто думав про те, щоб самому всиновити дитину, частка тих, хто знає про те, що 2008 рік був роком підтримки усиновлення, дещо вища аніж серед тих, хто про усиновлення не замислювався. Можна припустити, що саме проголошення року підтримки сімейного виховання та пов'язані з цим інформаційні заходи, а також широка рекламна кампанія сприяло тому, що частина населення все ж замислилася над тим, щоб всиновити дитину.

Відтак результати проведеного опитування свідчать про необхідність продовження широкої інформаційної кампанії стосовно питань усиновлення дітей в Україні, зокрема висвітлення самої процедури усиновлення, прав та обов'язків усиновителів, психологічних особливостей усиновлених дітей. Доцільним є також продовження практики використання соціальної реклами з використанням зображень дітей, які потребують сімейного влаштування. Більшість опитаних переконані, що така реклама сприятиме усиновленню дітей в Україні.

Розділ 4

Готовність до усиновлення та інших форм сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, профіль потенційних усиновителів

В ході опитування респондентам ставилося запитання про те, що саме вони хотіли б зробити для дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування (рис. 4.1), що дозволило певним чином виміряти рівень готовності громади стати батьками-усиновителями, прийомними батьками та готовність до інших форм допомоги дітям без батьків. Шкала до запитання передбачала дві «позитивні» відповіді про готовність самому якимось чином допомогти дітям: перший варіант свідчить радше про «теоретичну» готовність до такої допомоги – «можливо, у майбутньому», коли респондент не відкидає для себе можливість усиновити дитину, аніж про наміри це зробити, тоді як другий вказує на реальність, практичність намірів такої допомоги – «планую це зробити протягом найближчих 2 – 3 років».

Як видно з рисунка 4.1, рівень готовності населення взяти на себе безпосередню відповідальність за виховання дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, не можна назвати високим. Планують напряду долучитися до долі таких дітей у найближчі роки (усиновити чи стати прийомними батьками чи то батьками-

Рис. 4.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Що б Ви хотіли зробити для дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування?»

вихователями, чи опікунами) менше 3% населення, і зокрема усиновити – 1%. Загалом не відкидають можливості у майбутньому у тій чи іншій формі прийняти у сім'ю дитину, позбавлену батьківської опіки, – 17%, а саме усиновити – 8%. Тобто «теоретична» (можливо, колись у майбутньому) готовність до того, щоб прийняти дитину без батьків у свою сім'ю, досить висока, проте на практиці цим переймається помітно менша частка людей. Значно частіше люди готові «відкупитися» від цієї проблеми, допомагаючи таким дітям матеріально, чи плануючи (переважно «колись у майбутньому») стати членом громадської організації, що піклується про дітей-сиріт, або допомагати дітям адаптуватися в суспільстві (брати дітей на вихідні дні, свята, канікули; встановити контакт з рідними; дещо радити тощо).

Хто ж найбільшою мірою готовий до усиновлення дітей? Хоча загалом чіткий «соціальний» портрет потенційних усиновителів намалювати складно, оскільки фактично в усіх соціальних групах є ті, хто виявляє бажання до усиновлення покинутих дітей, на деякі тенденції варто звернути увагу. Зокрема на готовність до всиновлення (як теоретичної, так і практичної) впливає освітній рівень опитаних: серед тих, хто готовий у майбутньому всиновити дитину, значно більше людей з вищою та незакінченою вищою освітою аніж серед опитаних в цілому (рис. 4.2). Правильним є і зворотне твердження: серед людей з вищою та незакінченою вищою освітою значно більшою є частка тих, хто планує всиновити дитину-сироту або допускає для себе таку можливість у майбутньому.

Також помітно вищою серед тих, хто виявив готовність до усиновлення, є частка жінок: серед тих, хто допускає для себе можливість всиновити дитину-сироту в майбутньому, майже дві третини складають жінки (63%), а серед тих, хто планує це зробити найближчим часом, співвідношення жінок до чоловіків 62% до 38% відповідно.

Рис. 4.2. Готовність всиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, залежно від рівня освіти, %

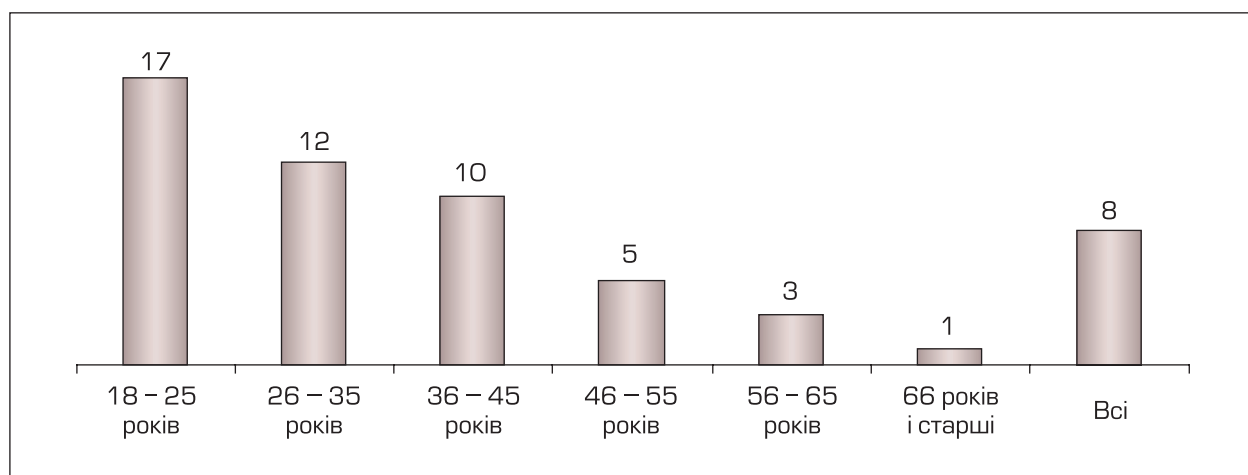

Рис. 4.3. Готовність усиновити дитину–сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, за віковими групами, %

Молодь значно частіше за людей середнього та старшого віку не відкидає для себе можливість у майбутньому всиновити дитину. Віковий склад груп із різним рівнем готовності до всиновлення дітей-сиріт представлено на рисунку 4.3.

Мешканці міст (особливо великих) значно частіше за сільських жителів проявляють вірогідну готовність («можливо, в майбутньому») всиновити дитину, висловлюючи скоріше соціально очікувану відповідь аніж реальну готовність до такої дії. Серед тих, хто реально планує всиновлення, більше половини складають селяни.

Такі, що ніколи не були одружені, та розлучені респонденти помітно частіше за інших говорять про свою готовність до всиновлення дитини «колись у майбутньому», тоді як тих, хто планує всиновити дитину найближчим часом (у найближчі 2 – 3 роки), серед респондентів, що ніколи не перебували у шлюбі, не виявлено. Тобто готовність всиновити дитину самотніми людьми носить радше імовірний характер: не відкидають для себе такої події у майбутньому, проте реальних планів поки що не будують (рис. 4.4).

Основу майбутніх усиновителів складають сімейні люди (77% серед тих, хто планує у найближчі роки усиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування) або ті, що живуть у незареєстрованому шлюбі (12%). Водночас серед них є і вдови (4%), і розлучені (8%).

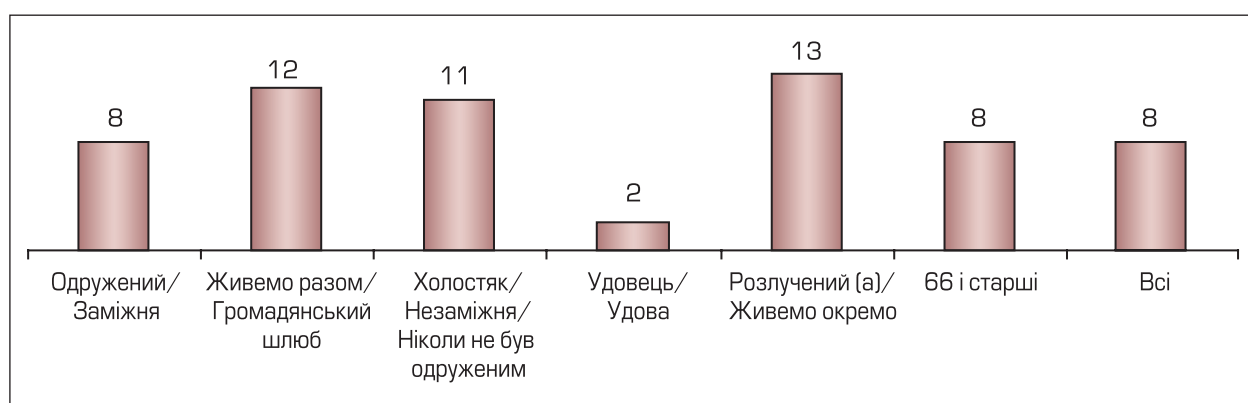

Рис. 4.4. Готовність усиновити дитину–сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, за складом сім'ї, %

Цікаво, що наявність та кількість власних дітей практично не впливає на бажання всиновити дитину. Частка тих, хто орієнтований на всиновлення, практично однакова як серед бездітних, так і серед тих, у кого є діти. Дещо частіше орієнтовані на всиновлення дитини-сироти в найближчі 2 – 3 роки чи в майбутньому ті, в кого є одна дитина (2% тих, хто має одну дитину, відповіли, що планують всиновлення найближчим часом, і 8% – можливо, у майбутньому).

Безумовно, соціально-економічне становище сім'ї є одним із чинників, що спрє, або навпаки стає на заваді, бажанню як народити, так і всиновити дітей. Важливим результатом опитування стало з'ясування того факту, що бажання та плани щодо всиновлення дитини частіше проявляють респонденти з високим рівнем доходу. Серед тих, чий сімейний дохід знаходиться в інтервалі від 4 до 9 тисяч грн./міс., планують всиновити дитину у найближчі 2 – 3 роки (8%), і не відкидають такої можливості у майбутньому 14%, тоді як серед тих, чий сімейний дохід менше ніж 4 тисячі грн. на місяць, про те, щоб всиновити дитину-сироту найближчим часом фактично ніхто не думає (0,3%), а відповіли про можливість у майбутньому всиновити дитину – 6%. Тобто для більшості населення (адже частка осіб із сімейним доходом до 4 тис. грн./міс. складає 67%) всиновлення дитини є радше розкішшю, яку вони не можуть собі дозволити (рис. 4.5).

Соціальний склад груп із різним потенціалом всиновлення також свідчить про те, що забезпечені люди частіше ніж малозабезпечені мають реальні орієнтації на те, щоб прийняти в сім'ю дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування. Серед тих, хто планує всиновити дитину найближчим часом, вища ніж по масиву в цілому частка ТОП-менеджерів та підприємців, тоді як серед тих, хто не відкидає для себе ймовірність у майбутньому всиновити дитину, вище ніж у середньому частка кваліфікованих фахівців та менеджерів середньої ланки, а також студентської молоді, що за результатами дослідження в цілому ставиться до проблеми дітей цієї категорії чуйніше ніж старші за віком люди.

Серед тих, хто не відкидає для себе ймовірність всиновити дитину колись у майбутньому або й навіть планує це зробити найближчими роками, близько третини

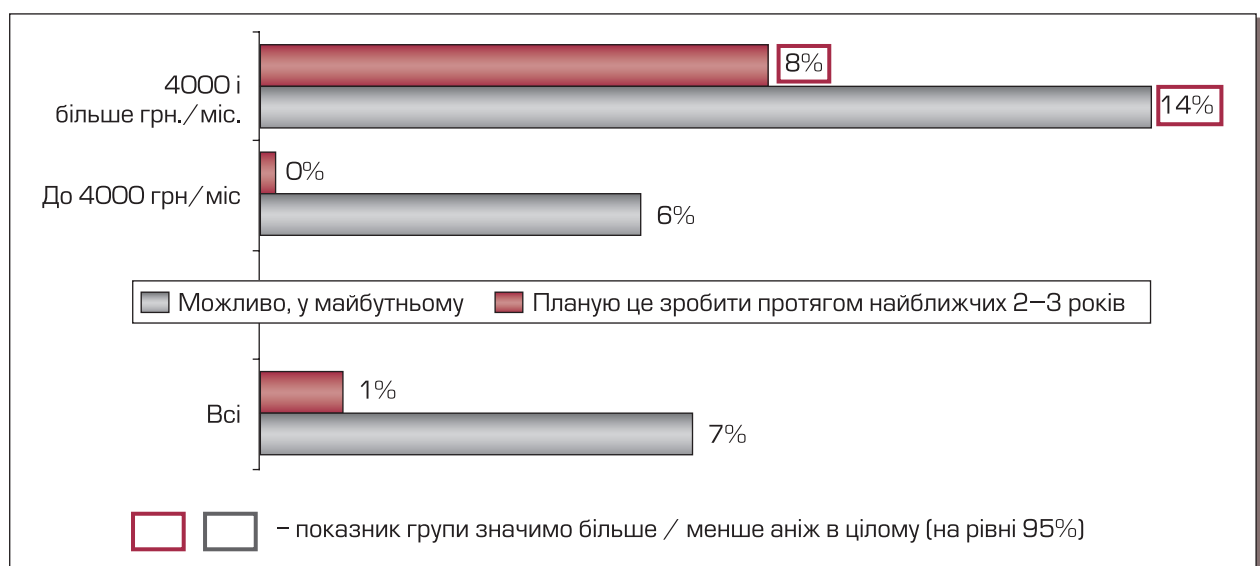

Рис. 4.5. Готовність всиновити дитину сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, залежно від рівня сімейного доходу

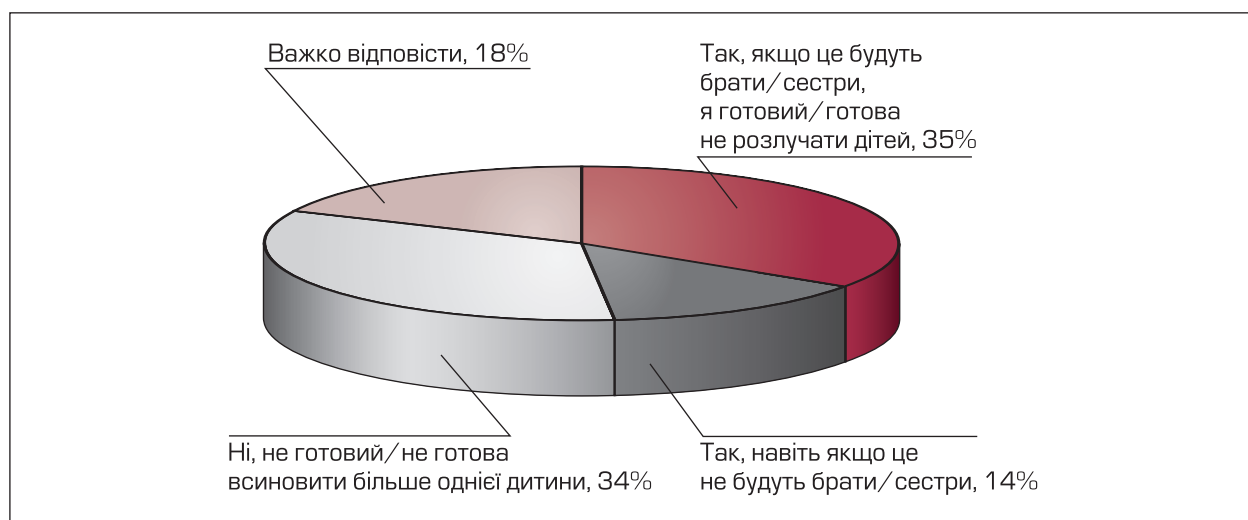

Рис. 4.6. Орієнтації на всиновлення більше однієї дитини в залежності від готовності до всиновлення дітей загалом:
«Чи допускаєте Ви для себе можливість всиновити більше однієї дитини?»

(35%) допускають для себе можливість всиновити більше однієї дитини, якщо це будуть брати/сестри, 14% готові всиновити більше однієї дитини навіть якщо вони не будуть ріднею. Водночас третина не готові всиновити більше однієї дитини та кожен шостий вагається у відповіді на це запитання (рис. 4.6). При цьому ті, хто планує всиновити дитину у найближчі 2 – 3 роки, готові всиновити більше однієї дитини значно частіше аніж ті, хто «можливо, в майбутньому» всиновить дитину. Відтак серед тих, хто з найбільшою вірогідністю дійсно орієнтований на всиновлення дитини, майже дві третини (63%) готові всиновити більше аніж одну дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування.

Цілком передбачуваним є те, що опитані здебільшого орієнтуються на всиновлення маленьких дітей. Водночас є й такі, хто планує або допускає для себе можливість у майбутньому всиновити підлітка (рис. 4.7). Наприклад, серед тих, хто планує всиновити дитину у найближчі роки, кожен третій всиновив би дитину 12 – 17 років.

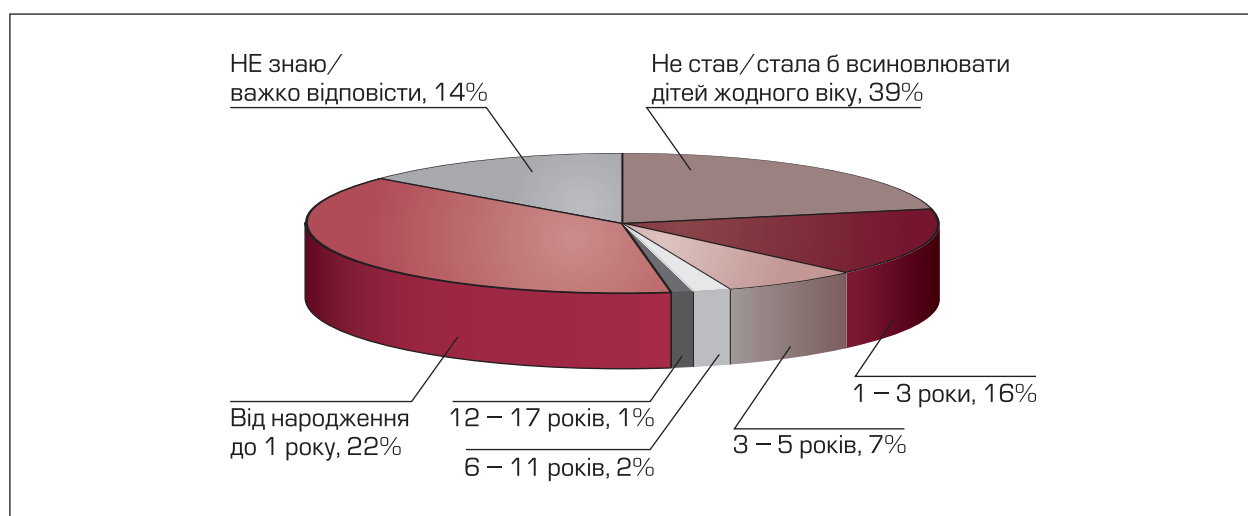

Рис. 4.7. Розподіл відповідей на запитання **«Якщо б Ви всиновлювали дитину, то якого віку?»** залежно від рівня готовності до всиновлення

Хоча база тих, хто орієнтований на всиновлення дитини підліткового віку досить мала, на рівні тенденції можна зазначити, що це люди старших вікових груп. Так серед тих 8 респондентів, які планують у найближчі 2 – 3 роки всиновити дитину 12 – 17 років, троє у віці від 46 до 55 років і п'ятеро – від 56 до 65 років. Семеро – одружені та одна – вдова. У всіх із них є свої, біологічні, вже дорослі діти (у трьох – одна дитина, у чотирьох – двоє, в одного – троє). Половина (четверо) живе окремо від дітей. Шестеро із потенційних нових батьків для дітей-сиріт підліткового віку проживають у селі. Всі мають окремі квартири чи будинки та здебільшого нормально матеріально забезпечені (сукупний дохід семи із них перевищує 4 000 грн. на місяць). Можна на рівні припущення підсумувати, що готові всиновити підлітка здебільшого сімейні пари старшого віку, що вже виростили своїх власних дітей та, живучи в селі чи невеликому місті, не відчувають матеріальної скрути. На жаль, інструментарій опитування та недостатня для статистичного аналізу база тих, хто готовий всиновити дитину підліткового віку, не дають можливості встановити мотивацію цих людей. Однак дозволимо собі припустити, що основними мотивами всиновлення підлітка є бажання позбутися самотності та реалізувати в прийомній дитині те, що, можливо, не вдалося з власними дітьми.

На всиновлення маленьких дітей (віком до трьох років) жінки орієнтуються вдвічі частіше за чоловіків. При цьому здебільшого це молоді люди чи люди середнього віку. Серед тих, хто планує всиновити дитину до 3-х років у найближчі кілька років, 31% складають 26 – 35-річні та 39% – ті, кому від 36 до 45 років. 93% із них – одружені або живуть у громадянському шлюбі, 7% – розлучені. У більшості (57%) є свої, біологічні діти, проте 43% дітей не мають і, вочевидь, шляхом всиновлення маленької дитини намагаються компенсувати свою бездітність.

Розділ 5

Доля дитини: громадська думка щодо вимог та стандартів усиновлення

§5.1. Соціальний супровід у питаннях усиновлення: бачення ролі та місця державних установ

Громадська думка щодо усиновлення

Дослідженням було визначено цілу низку взаємопов'язаних бар'єрів, які, на думку самих опитаних, унеможливають їхню участь у процесі усиновлення.

Найчастіше опитані вказували на неможливість усиновлення через наявність власних дітей («У мене є свої діти, і немає можливості усиновлення дитини/дітей»). Саме ця причина була названа половиною опитаних (50%), і найчастіше її називали респонденти двох вікових груп: 36 – 45 років (68%), та 46 – 55-річні – цю причину відмови від усиновлення назвали у 62% випадків. Також слід зазначити, що на наявність власних дітей як однієї з трьох найважливіших перепон на шляху до усиновлення, найчастіше вказували ті респонденти, які мають 1 – 2 дитини (60% тих, хто має 1 дитину та 64%, тих хто має 2-х дітей). Респонденти, які мають 3-х дітей, вказували на цей пункт дещо рідше (56%).

Другою настановою, за частотою згадування респондентами, стало вікове обмеження: «Я не можу усиновити через свій вік» – 39% опитаних. Така позиція найбільшою мірою притаманна респондентам, вік яких понад 45 років. Серед тих, хто належить до вікової групи 46 – 55-річних, таких 50%, 56 – 65-річних – 74%, старших за 65 років – 80%.

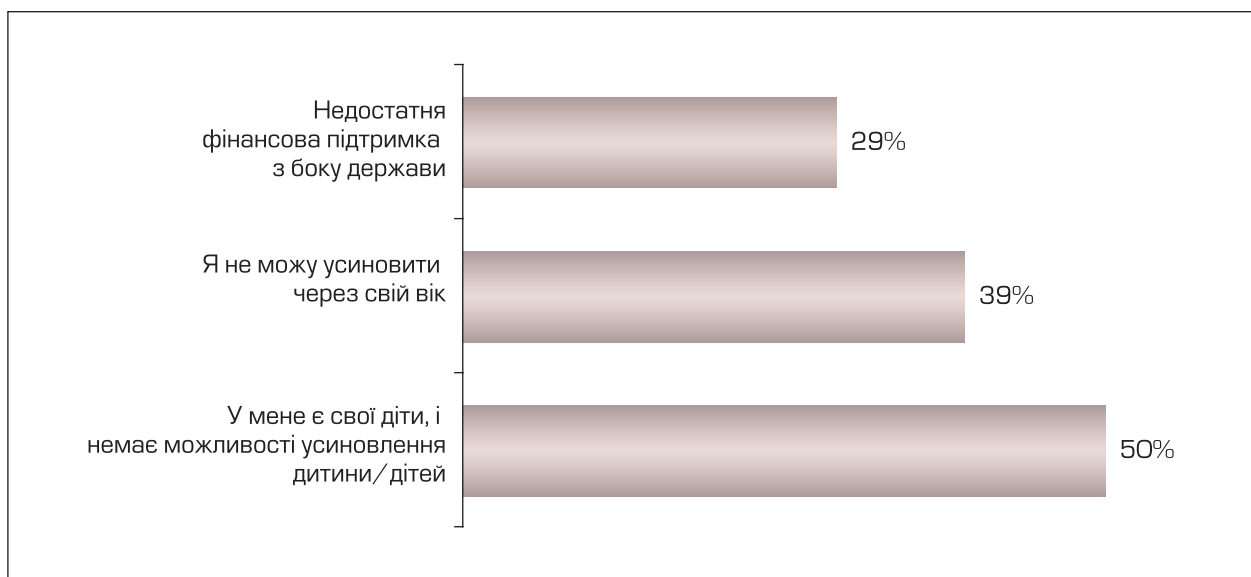

Рис. 5.1.1. Розподіл відповідей на запитання «Що для вас є вагомими перепонами в усиновленні дитини? Назвіть три основні чинники», %

Третьою причиною, яку вважають однією з суттєвих перепон на шляху до усиновлення, респонденти назвали недостатню фінансову підтримку з боку держави (29%) (рис. 5.1.1). Зауважимо, що більше за інших на це звернули увагу респонденти доволі молодого віку, серед яких частота виділення саме цієї перепони з-поміж низки інших становила 38% (респонденти віком від 26 до 45 років).

Четвертою, за частотою згадування, причиною відмови від ідеї усиновлення, можна вважати нарікання на стан здоров'я (13%). Цілком закономірно саме цю причину частіше за інших називали люди літнього віку: 24% серед 56 – 65-річних та 29% серед тих, кому понад 66 років.

У 10% випадків усиновленню, на думку опитаних, перешкоджає відсутність у респондента власної сім'ї, або ж небажання партнера (чоловіка/дружини). Також з-поміж інших перепон на шляху до гіпотетичного усиновлення респонденти називали і своє небажання займатися вихованням дітей (9%) та відсутність різного роду соціальних послуг, що могли б полегшити становище родини, яка переймається вихованням дитини.

До основних чинників, що визначають ставлення респондентів до перешкод на шляху до усиновлення, слід віднести наявність дітей, молодших за 18 років (досвід) та те, чи розглядалося та обдумувалося раніше питання усиновлення дитини. З-поміж тих респондентів, які зараз мають дітей віком до 18 років (так чи інакше, продовжують їх виховувати), 73% вказали, що наявність власних дітей унеможлиблює усиновлення. До того ж ті, хто має дітей до 18 років, значно частіше наголошували на недостатній фінансовій підтримці з боку держави (35%).

Серед загалу опитаних ті, хто обдумував можливість усиновити дитину (таких 14%), вирізняються іншим баченням проблем, які перешкоджають усиновленню. Так серед них лише 31% зазначають, що від усиновлення їх застерігає наявність власних дітей. Натомість нарікання на недостатню фінансову підтримку з боку держави виказує 47% (проти 39% серед тих, хто не обдумував можливість усиновлення). Також в цій групі частіше нарікають на недостатню кількість закладів з надання соціальних послуг – таких, як дитячі садки, школи, лікарні тощо (18%), частіше як про перепони говорять про складність процедури оформлення документів на усиновлення (14%) та відсутність достатньої кількості інформації з цього питання (9%).

Рівень поінформованості та уявлення про державні установи та заклади, що допомагають у вирішенні питань усиновлення

На думку респондентів, соціальний супровід у питаннях усиновлення покладається на фахівців, які представляють у першу чергу, Служби у справах дітей (36%), майже рівною мірою центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (29%), а співробітників інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (27%) (рис. 5.1.2). Майже третина опитаних (30%) вказала, що не знає, до кого можна було б звернутися за кваліфікованою консультацією з питань усиновлення. Зауважимо, що респондентам для відповіді на це запитання не видавалася картка з підказками, назвами різних потенційних джерел інформації.

Найменшою мірою про те, куди можна звернутися за консультацією, поінфор-

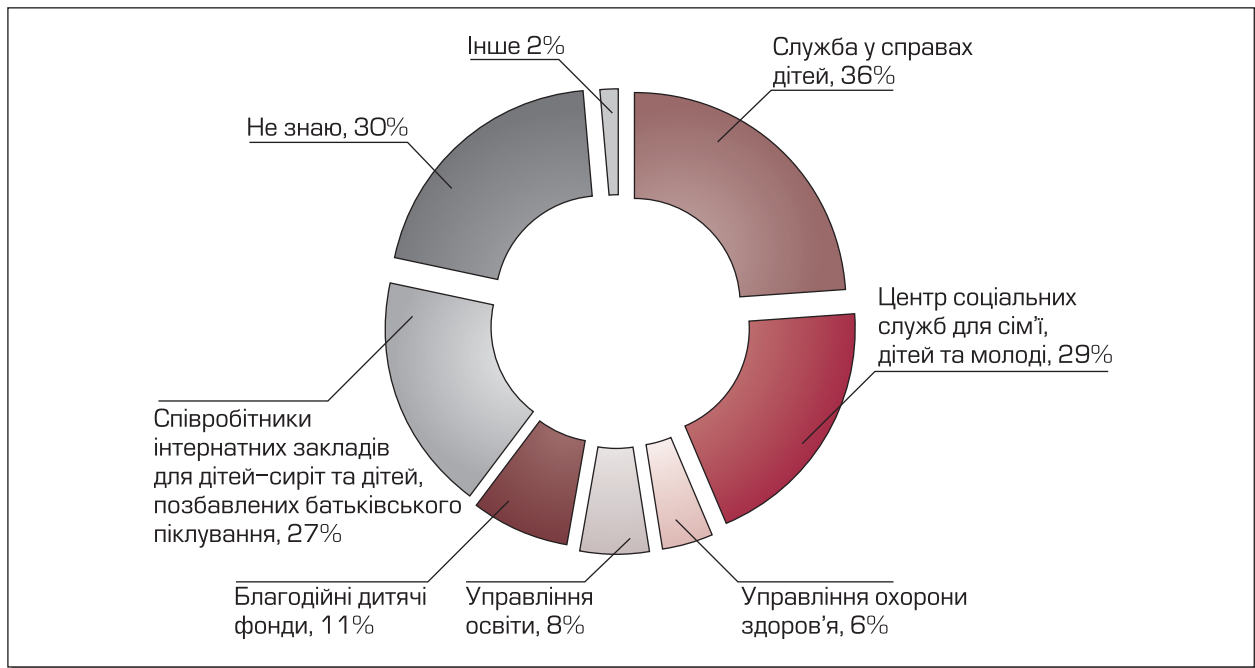

Рис. 5.1.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви вважаєте, фахівці яких установ у Вашому місті/районі можуть надати кваліфіковану консультацію з питань усиновлення?», %

мовані мешканці сільської місцевості, Західного та Центрального регіонів країни. З-поміж інших регіонів найвищу обізнаність виявлено у Північному регіоні. Також серед тих, то замислювався про можливість усиновлення, набагато вищий відсоток слухних відповідей.

У разі виникнення потреби самі респонденти звернулися б переважно до Служби у справах дітей (29%), інтернатних закладів (24%) або центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (22%) (рис. 5.1.3).

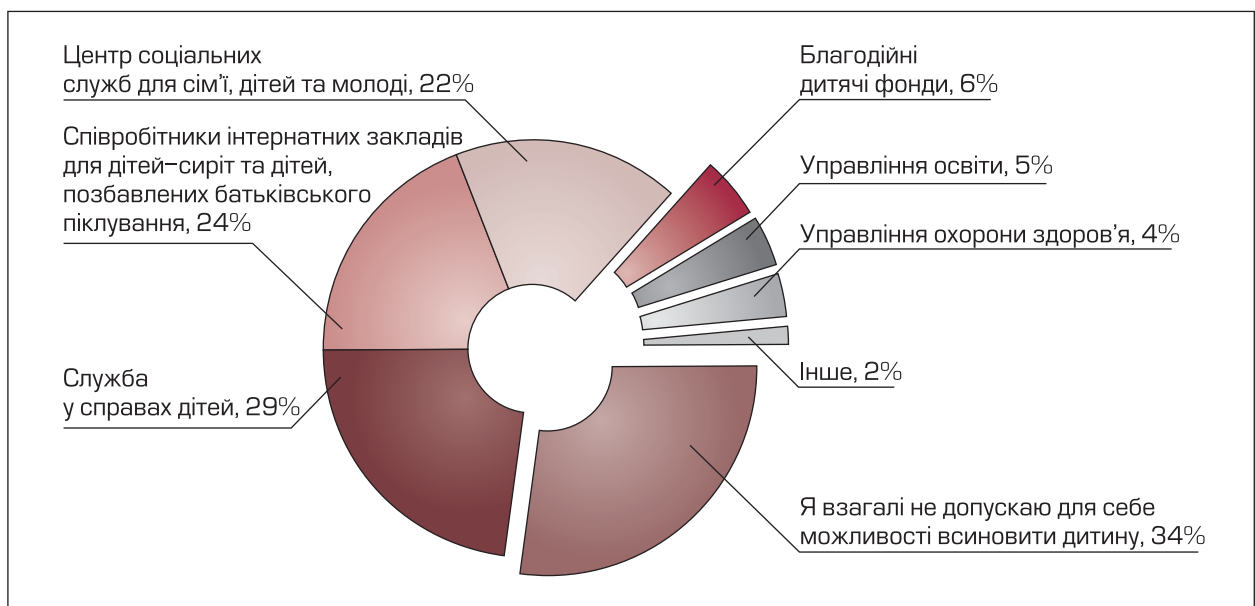

Рис. 5.1.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання «До кого б звернулися особисто Ви, якби захотіли усиновити дитину?», %. Респондент міг дати будь-яку кількість відповідей

Готовність звертатися до різних установ та служб серед респондентів, які вже обдумували можливість усиновлення дитини, значно вища порівняно із загалом опитаних. Відповіді на це запитання дають нам ще один цікавий факт: лише 34% опитаних взагалі не допускають для себе ймовірність того, що вони можуть усиновити дитину.

§5.2. Сприйняття усиновлення через призму власного життя

На проективне запитання про те, як би могла скластися доля респондентів, якби вони у дитинстві втратили батьків («Як Ви думаєте, якби Ви у дитинстві втратили батьків, як би склалася Ваша доля?»), майже третина не знала, як відповісти (23% вагалися з відповіддю, ще 10% просто відмовилися відповідати на це запитання). Третина опитаних упевнена в тому, що їх усиновили б родичі (32%), по 16% впевнені у тому, що їх би взяли під опіку або влаштували б до інтернату. Лише по 2% гадають, що їх би усиновили незнайомі люди або влаштували б у прийомну сім'ю (рис. 5.2.1).

Відповіді респондентів суттєво залежали від їхнього віку. Так представники найстаршого покоління набагато частіше обирали варіанти відповіді, відповідно до яких доля привела б їх до інтернатів. Натомість наймолодші респонденти (18 – 25-річні) розглядають такий розвиток подій для себе як малоімовірний (9%).

Серед респондентів, які належать до вікової групи 26 – 35-річних, найвищий показник з-поміж інших у позиції «Мене б усиновили родичі або друзі сім'ї» (38%), а серед 36 – 45-річних – «Мене взяли б під опіку родичі» (21%).

Проведене опитування засвідчує, що трохи менше половини з тих, у кого зараз є діти віком до 18 років, коли-небудь обдумували можливості та варіанти розвитку подій у тому разі, якщо їхні діти залишаться без батьківського піклування.

Найменшою мірою про це замислюються молоді респонденти, найбільшою –

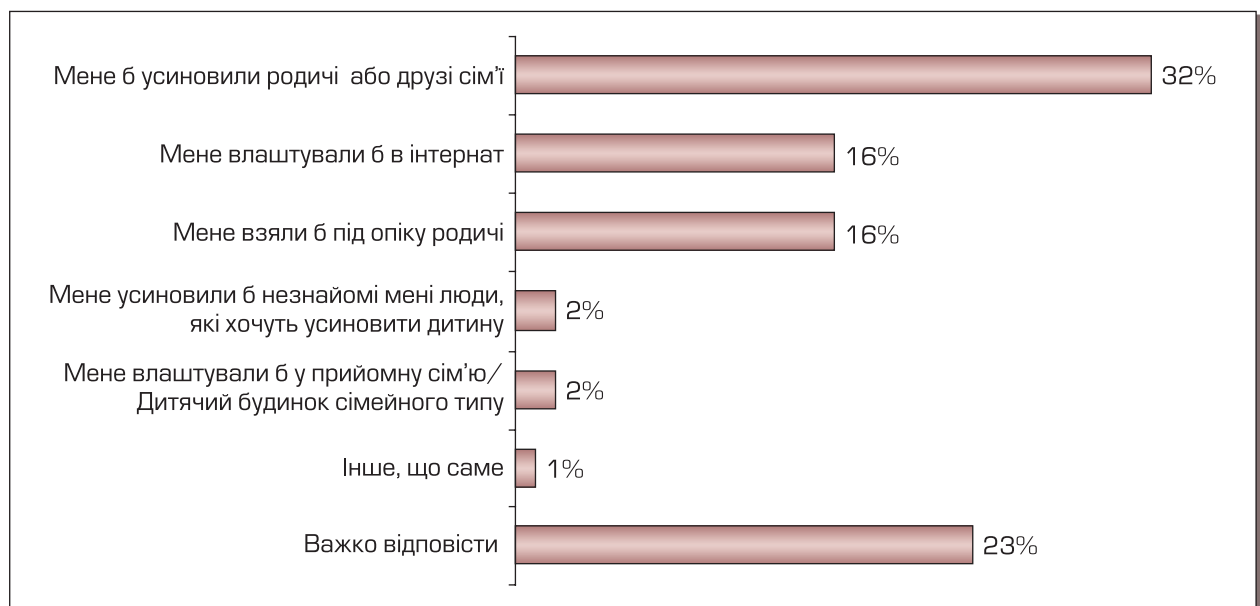

Рис. 5.2.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви думаєте, якби Ви у дитинстві втратили батьків, як би склалася Ваша доля?», %

старші: загалом спостерігається тенденція, відповідно до якої чим старші респонденти, тим більша серед них частка тих, хто замислювався над цим питанням.

Дослідження також виявило певні регіональні особливості у відповідях на поставлене запитання. Так над питанням долі дітей частіше замислювалися респонденти в Північному (59%), а найменше – у Південному регіоні (33%).

Серед важливих соціальних характеристик, які певним чином пов’язані з тим, чи думали опитані, як би склалося життя їхніх дітей, якщо б вони не змогли про них турбуватися, можна віднести сімейний стан опитаних та кількість прожитих разом років. Найменшою мірою цим питанням переймаються ті, хто живе у громадянському шлюбі, та ті, хто прожив разом 1 – 2 роки.

Найбільш вдалим варіантом влаштування долі власних дітей (в разі якщо б респондент не зміг опікуватися власною дитиною) більшість опитаних вважає усиновлення рідними або друзями родини (53%), на другому місті – офіційне оформлення опіки з боку родичів (17%).

Лише 5% опитаних вважають, що долю їхніх дітей найкраще влаштували б в інтернатних закладах; 4% висловилися на користь усиновлення сторонніми особами, які бажають усиновити дитину; 2% такої думки про прийомні сім’ї/дитячі будинки сімейного типу (рис. 5.2.2).

Відповіді на запитання про те, як було б краще влаштувати дитину, якби не було змоги піклуватися про неї, засвідчують про жорстку ієрархію переваг на користь вирішення долі дитини у межах родинного кола та найближчого соціального оточення: саме усиновлення родичами та опіка з їхнього боку вважається респондентам оптимальним та найбільш прийнятним варіантом розвитку подій. У разі вирішення долі дитини із залученням сторонніх осіб варіанти інтернату, дитячого будинку сімейного типу або усиновлення розглядаються як рівноцінні (різницю до 2% не можна вважати суттєвою).

В Західному та у Центральному регіонах набагато вищий рівень сподівань на те, що за необхідності у долі дітей братимуть найактивнішу участь друзі родини та роди-

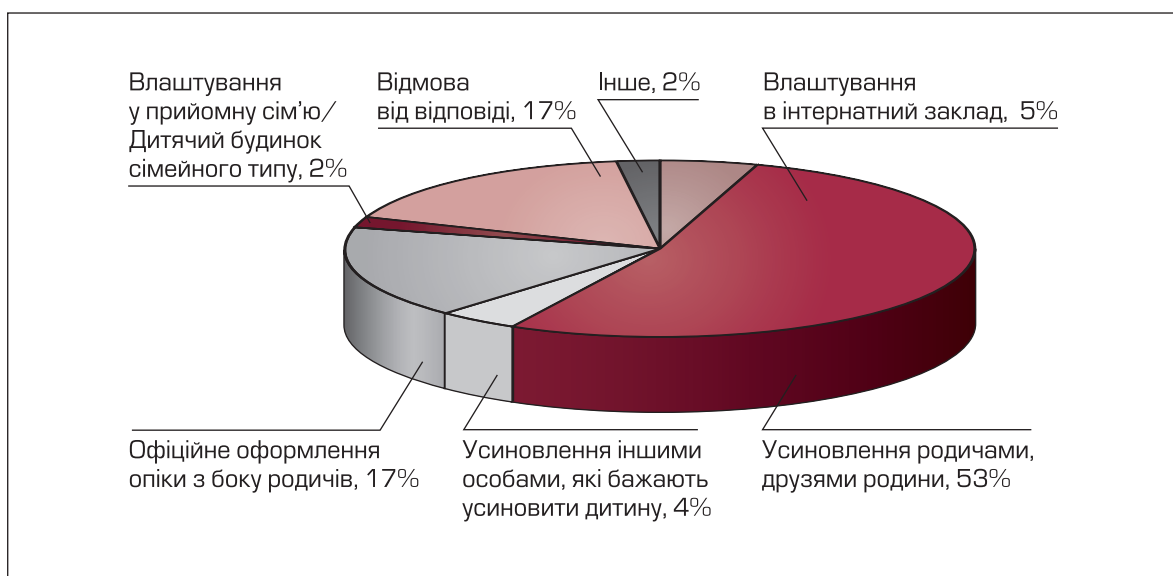

Рис. 5.2.2. Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, як було б краще влаштувати Вашу дитину, якби Ви не змогли піклуватися про неї?», %

чі. Натомість на Сході цей показник (офіційне оформлення опіки) сягає лише 10% на тлі зростання відсотку відповідей, що покладаються на інтернатні заклади та усиновлення. До пояснень таких регіональних розбіжностей можна віднести більшу соціальну розрізненість на Сході та Півдні країни, більшу згуртованість (сільська місцевість) та розвиток інституту хрещених батьків на Заході.

§5.3. Стереотипи громадської думки: перепони на шляху усиновлення

Окрім особистих причин відмови від усиновлення (відповіді на пряме запитання «Що для Вас є вагомими перепонами, щоб усиновити дитину?», див. розділ 4), частина опитаних вважає, що можуть існувати й інші обмеження, за наявності яких усиновлення дитини стає неможливим. Загалом впевнені в існуванні таких перепон 51% опитаних. Якщо звернутися до аналізу відповідей респондентів, які впевнені в існуванні таких перепон (база 1035 осіб), то можна побачити, що найчастіше респонденти вважають суттєвою перепорою для усиновлення наявність рідних батьків, які юридично не позбавлені батьківських прав (73%). На другому місці думка про те, що не можна всиновити дитину, якщо вона має порушення розумової діяльності (36%), ще 26% вважають, що не можна усиновити дитину з вадами фізичного розвитку (рис. 5.3.1). Також 28% опитаних вважають, що перепорою усиновлення може бути вік дитини (старша за 16 років).

Частка тих, хто вважає, що перепорою до усиновлення можуть бути вади розумового розвитку дитини, становить 19%; вади її фізичного розвитку – 13%; частка тих, хто зазначив обидві вади (і розумові, і фізичні) становить 11%.

Серед важливих чинників, які формують стереотипи щодо усиновлення, слід зазначити територіальні характеристики. По-перше, в обласних центрах більша частка тих, хто вважає суттєвою перепорою для всиновлення наявність рідних батьків, які юридично не позбавлені батьківських прав. Натомість у сільській місцевості більше за середній показник побоювань щодо всиновлення дітей із вадами фізичного роз-

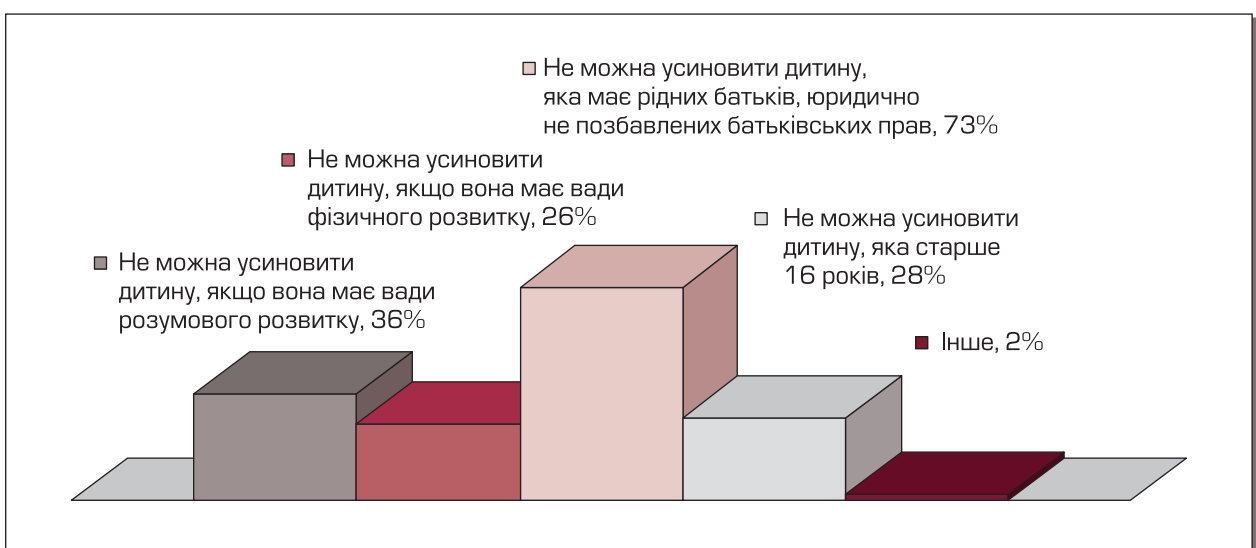

Рис. 5.3.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «У яких випадках не можна усиновити дитину, яка перебуває в інтернатному закладі», % залежно від типу поселення та регіону проживання

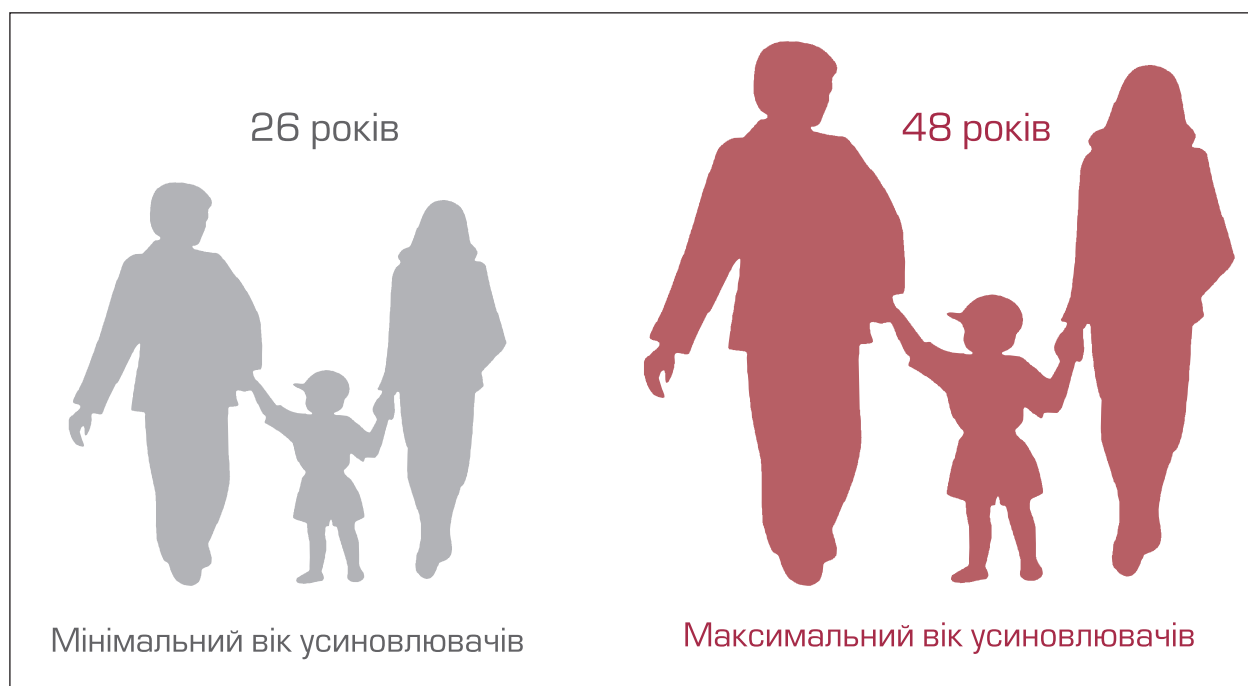

Рис. 5.3.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання
**«Як Ви вважаєте, які вікові обмеження мають бути встановлені для батьків,
 які бажають усиновити дитину?»**

витку. По-друге, респонденти із Центрального регіону частіше за інших називали фізичні та розумові вади як основні перепони в усиновленні.

На думку опитаних, найбільш бажаний вік імовірних батьків-усиновителів повинен знаходитися у діапазоні від 26 до 48 років (рис. 5.3.2).

В ході опитування респондентам було запропоновано висловити свою думку стосовно усиновлення та різних чинників, котрі можуть на нього вплинути.

З одного боку, ми можемо спостерігати наявність стійких переконань, що поділяються переважною більшістю респондентів, не викликаючи сумніву в їхній справедливості. Переважна більшість опитаних переконана в тому, що:

- держава має підтримувати сім'ї, які всиновлюють дитину (88%);
- дитині завжди краще у прийомній сім'ї ніж в інтернатному закладі (80%);
- родичі мають пріоритет перед іншими особами при усиновленні дитини (79%);
- потенційні батьки мають пройти обов'язкове консультування з психологом та іншими фахівцями (78%).

Зазначимо, що названі вище твердження мають однозначну підтримку переважної більшості опитаних та спираються на майже одноставне бачення всіх груп суспільства.

Ще один приклад одноставності громад на підтримку закону, який передбачає виплату матеріальної допомоги у випадку усиновлення дитини такого ж розміру, як і при народженні дитини, – 12 240 грн. (висловилися 95% опитаних, причому 65% відповіли, що ставляться до цього «дуже позитивно»).

Підтримку більшості населення має навіть таке суперечливе за своїм змістом твердження як «органи виконавчої влади можуть здійснювати перевірку умов про-

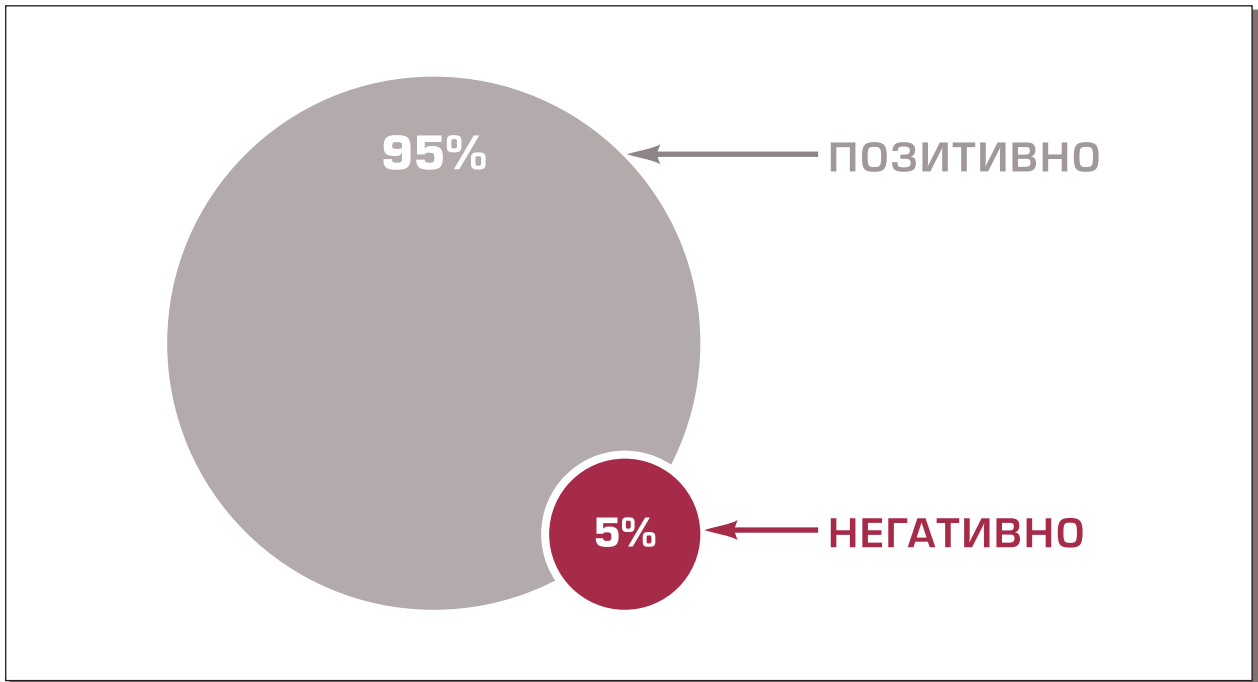

Рис. 5.3.3. Розподіл відповідей на запитання
«Чи підтримуєте ви закон, який передбачає виплату матеріальної допомоги у випадку усиновлення дитини такого ж розміру, як і при народженні дитини?», %

живання та виховання усиновленої дитини, навіть якщо батьки бажають зберегти тайну усиновлення» – 74%.

Більшість опитаних виступає за те, щоб усиновити дитину мали змогу лише особи, які не досягли пенсійного віку (69%).

На думку 67% опитаних, майбутні прийомні батьки можуть провести медичну діагностику дитини. Лише 9% вважають, що проведення незалежного медичного обстеження дитини перед її всиновленням недоцільно. До того ж близько чверті опитаних (23%) не змогли однозначно відповісти на поставлене запитання та обрали варіант відповіді «складно відповісти».

60% опитаних упевнені в тому, що громадяни України повинні мати пріоритет перед іноземцями в усиновленні дитини.

Впевнені в тому, що кожна із форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (усиновлення, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу) обирається для кожної дитини індивідуально 55%. Протилежної думки дотримуються 16%.

55% опитаних впевнені у тому, що батьки дитини, юридично позбавлені батьківських прав, можуть відновити право на виховання своєї дитини.

Понад половина опитаних (55%) впевнені у тому, що дітей підліткового віку дуже рідко усиновляють. Також 51% вважає, що перевагу в питаннях усиновлення мають діти-сироти, і дотримуються думки, що дитина-сирота має більше шансів бути усиновленою аніж дитина, позбавлена батьківського піклування.

Таким чином, можна побачити, що всі наведені твердження відповідають уявленню більшості про усиновлення (табл. 5.3.1). Частка респондентів, котрі не згодні з

Таблиця 5.3.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Чи згодні Ви із запропонованими нижче твердженнями ...», %

	Так	Ні	Не знаю
Держава має матеріально підтримувати сім'ї, які всиновлюють дитину	88%	4%	8%
Дитина краще почуватиметься у сім'ї прийомних батьків, ніж в інтернатному закладі	80%	4%	16%
Родичі дитини мають пріоритет перед іншими особами при усиновленні дитини	79%	9%	11%
Потенційні батьки, які хочуть усиновити дитину, мають пройти обов'язкове консультування з психологами та іншими фахівцями	78%	6%	16%
Органи виконавчої влади можуть здійснювати перевірку умов проживання та виховання усиновленої дитини, навіть якщо батьки бажають зберегти тайну усиновлення	74%	11%	15%
Усиновити дитину можуть лише особи, які не досягли пенсійного віку	69%	15%	16%
Перед тим, як прийняти рішення про усиновлення, потенційні батьки можуть за власний кошт провести медичну діагностику дитини	67%	9%	23%
Громадянами України мають пріоритет перед іноземними громадянами в усиновленні дитини	60%	21%	18%
Якщо батьки дитини юридично позбавлені батьківських прав, вони можуть відновити право на виховання своєї дитини	55%	16%	28%
Дітей підліткового віку дуже рідко всиновлюють	55%	11%	35%
Кожна із форм виховання дітей–сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (усиновлення, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу), обирається для кожної дитини індивідуально	52%	19%	29%
Дитина–сирота має більше шансів бути усиновленою аніж дитина, позбавлена батьківського піклування	51%	24%	25%
Діти, інфіковані ВІЛ, можуть бути усиновлені	44%	19%	37%

висловлюваннями у запропонованих формулюваннях за жодним із тверджень, не перевищила чверті від загалу опитаних і є вдвічі меншою за тих, хто відповів «так».

Єдиним твердженням, яке підтримує менше половини опитаних, стало твердження, що ВІЛ-інфіковані діти можуть бути усиновлені. Впевнені, що усиновлення ВІЛ-інфікованої дитини може відбутися, лише 44% опитаних. Натомість 19% вважають, що таку дитину не можна всиновлювати, а ще 37% не змогли визначитися з відповіддю. Такий розподіл відповідей на це запитання демонструє скоріше упереджене ставлення до ВІЛ-інфікованих та їх неприйняття, а не розуміння того, що приховано за статусом ВІЛ-інфікованого, та недостатній рівень усвідомлення особливих потреб таких дітей.

§5.4. Фактори прийняття рішення про усиновлення

На думку 58% опитаних, потенційні батьки мають перебувати у зареєстрованому шлюбі. Вважають, що це неважливо, 34% опитаних. Менш важливим наявність реєстрації шлюбу здається особам у віці 26 – 35 років (реєстрація неважлива на думку 39% опитаних цієї вікової групи). Якщо звернутися до відповідей респондентів залежно від того, чи думали вони про усиновлення дитини, то можна побачити, що ті, хто замислювався над цим питанням, надають дещо меншого значення реєстрації шлюбу потенційних батьків (56%), а частіше вважають її неважливою (40%).

Рівень освіти батьків важливий лише для чверті опитаних (24%), наявність вищої освіти вважають неважливим 68% опитаних. Якщо вдатися до регіонального аналізу та порівнянню за типом поселення, в якому проживає респондент, то можна побачити, що лише мешканці столиці надають вищій освіті потенційних батьків більшого значення: серед киян 34% вважають важливою ознакою наявність вищої освіти у потенційних усиновителів. Натомість серед мешканців сіл 74% наявність вищої освіти вважають неважливим фактором. Серед тих, хто думав про усиновлення, наявність вищої освіти у потенційних батьків має ще менше значення: вона важлива для 16% і неважлива для 80%.

Матеріальна забезпеченість батьків здається важливою для 68% опитаних, неважливою – для 25%. Дослідження не виявило жодної соціально-демографічної групи, для якої високий рівень матеріальної забезпеченості потенційних батьків був би більш важливим ніж це відображають середні показники по масиву опитаних.

Наявність житла у потенційних батьків розглядається опитаними як дуже важлива та майже обов'язкова умова усиновлення: 90% назвали наявність власної житлової площі важливим для потенційних батьків. Ще більшого значення цьому аспекту надають опитані у Східному регіоні (95%) та мешканці Києва (94%).

Коли потенційні батьки є родичами дитини, яку бажають усиновити, вважають важливим 51%, а 41% схильні не надавати цьому значення. Серед респондентів, які замислювалися над усиновленням, родинна близькість потенційних батьків до дитини здається важливою 43%, а вважають її неважливою 50%. Тобто, можна зробити висновок, що надання переваги родичам при усиновленні дитини не сприймається однозначно позитивно і не може тлумачитися як безумовна перевага у наданні батьківства.

Те, що потенційні батьки є громадянами України, здається важливим 49% опитаних.

Наявність досвіду виховання у потенційних батьків (є свої діти) вважають важливим фактором 40%, протилежної думки дотримуються 51% опитаних, ще 9% не змогли визначитися з відповіддю на це запитання. Зазначимо, що серед тих, хто думав про усиновлення, таких, що вважають наявність власних дітей важливим, меншість – лише 36% (59% вважають це неважливим).

Громадська думка щодо формальних вимог до потенційних батьків видається дуже прискіпливою, зокрема, довідку про доходи та заробітну плату обов'язковою умовою при наданні права на батьківство вважають 80% опитаних.

Висновок про стан здоров'я особи, яка хоче усиновити дитину, схильні вимагати від потенційних батьків 88% опитаних; довідку про відсутність психічних

захворювань розглядають як необхідну передумову для потенційних батьків 94%; за довідку про відсутність наркотичної залежності зголосилися так само 94% опитаних. Довідку про судимість вимагали б 82%, при чому на Заході країни на неодмінності цієї умови наголосили 88%.

Довідка про наявність житла з інформацією про житлові умови здається важливою та необхідною для 89% опитаних.

Навіть надання копії про реєстрацію шлюбу назвали обов'язковим документом 63% опитаних, і це при тому, що перебування у зареєстрованому шлюбі, на думку тих самих опитаних, є важливим при наданні батьківства лише для 58%. Тобто, така ситуація підтверджує прагнення пересічних громадян отримати якомога більше документальних підтверджень про відповідність потенційних батьків стандартам, перш ніж надати їм право всиновити дитину.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що питання конфіденційності інформації про усиновлення виявляється доволі складним для пересічних громадян – стосовно нього консенсус відсутній. Відповідаючи на запитання, чи необхідно зберігати таємницю усиновлення від дитини, 27% відповіли «обов'язково так», ще 25% відповіли «у деяких випадках так». Тобто 52% так чи інакше висловилися за те, щоб дитина не мала змогу дізнатися про своє усиновлення (табл. 5.4.1). Серед тих, хто раніше думав про усиновлення, таких 56%. Відповідно, вважають, що у більшості випадків слід говорити дитині про усиновлення 16%, ще 20% за однозначне надання такої інформації дитині. Відтак частка тих, хто виступає за збереження таємниці всиновлення, дещо переважає частку тих, хто вважає, що дитина повинна знати про своє походження, хоча перевагу не можна назвати суттєвою. Розділилися думки і щодо збереження таємниці усиновлення від оточуючих людей (родичів, друзів та інших людей). Найменша кількість опитаних вважає, що таємницю усиновлення слід зберігати від близьких (43%), 50% вважає що це має бути таємниця від друзів родини, і понад 65% вважають, що таємницю усиновлення не можна розкривати перед чужими до оточення родини усиновителів людьми.

Таблиця 5.4.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Як Ви вважаєте, чи потрібно зберігати таємницю усиновлення ...»

ВІДПОВІДІ ЗА СТОВПЧИКАМИ	Від самої дитини		Від близьких родичів сім'ї	Від друзів сім'ї	Від інших людей
1. Так, обов'язково	27%	52%	19%	26%	39%
2. У більшості випадків потрібно	25%		24%	24%	26%
3. У більшості випадків не потрібно зберігати	16%	36%	22%	20%	10%
4. Ні, не потрібно	20%		25%	20%	14%
5. Складно відповісти	12%		10%	11%	10%

Загалом у громадській думці існує деяка амбівалентність у сприйнятті питання збереження чи незбереження таємниці усиновлення. Більше 10% вагається з відповіддю на питання щодо збереження таємниці всиновлення. Прихильників чи противників збереження майже порівну (принаймні від соціального оточення). Зауважимо, що збереження таємниці всиновлення неможливе за об'єктивних обставин, крім того, може спричиняти негативні наслідки як для самої дитини, так і для прийомних батьків.

Надання найбільших прав на знання про факт усиновлення, відповідно до дослідженої громадської думки, мають саме дитина та прийомні батьки: надання інформації про всиновлення поза волею прийомних батьків вважають неправильним 78% опитаних. Саме така частина респондентів відповіла, що вважають неправильним, коли хтось із знайомих/родичів розповів всиновленій дитині про те, що її всиновили, хоча батьки-всиновлювачі не планували цього робити.

В той же час із думкою, що держава повинна здійснювати контроль за умовами проживання та виховання усиновленої дитини, згодні 85% опитаних. Ця теза на пряму суперечить тому, що має зберігатися таємниця усиновлення (адже лише 40% вважають, що дитина повинна знати, що її всиновили).

Стосовно підтримки з боку держави прийомної родини та дитини, що всиновлена, майже всі опитані дотримуються думки, що така допомога повинна здійснюватися: 85% впевнені, що держава повинна надавати пільги батькам, які всиновили дитину, 76% вважають, що держава повинна надавати пільги усиновленим дітям.

Сприйняття родин, що вирішили всиновити дитину, доволі позитивне: 76% вважають, що усиновлення дитини заслуговує на повагу та шану, 65% підтримують думку, що «бути домогосподаркою і виховувати дітей – це такий самий спосіб реалізувати себе, як і працювати за фахом». Ще 54% вважають що усиновлення дитини викликає захоплення оточення.

Стереотипи щодо усиновлення

Більше половини опитаних (52%) вважають, що Україна відрізняється від інших країн тим, що дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у нашій країні більше в порівнянні з іншими країнами. Зауважимо, що серед тих, хто коли-небудь думав про усиновлення, такої думки дотримується на 10% більше (62%). В той же час лише 31% опитаних вважає, що в нашій країні дуже багато батьків, які хотіли б всиновити дитину. І знов-таки переважна більшість тих, хто обрав такий варіант відповіді, належать до тих, хто думав про усиновлення, серед них показник сягає 42%.

Більшість опитаних респондентів не бачать заперечень у тому, щоб дітей усиновлювали ті, хто має більше однієї дитини (66%), або одинокі люди (62%). Так само наявність власної дитини не є перепорою для всиновлення – таку думку підтримує 75% опитаних (табл. 5.4.2).

З усіма розглянутими вище твердженнями згодна більшість опитаних. У той же час існує низка висловлювань, ставлення до яких не таке однозначне. За даними опитування, 40% впевнені, що наявність кровних батьків, яки вживали алкоголь/наркотики або притягалися до кримінальної відповідальності, обов'язково позначиться на поведінці дитини, незалежно від того, хто і як її буде виховувати. Тобто,

Таблиця 5.4.2

Розподіл відповідей на запитання «*Чи згодні ви із запропонованими нижче твердженнями?*»

	Так, згоден/ скоріше згоден	Скоріше, не згоден/ Ні, не згоден	Складно відповісти
Громадська думка щодо ролі держави			
Держава повинна здійснювати контроль за умовами проживання та виховання усиновленої дитини	85%	8%	7%
Держава повинна надавати пільги батькам, які усиновили дитину (наприклад, допомога в отриманні житла, пільгове кредитування, безкоштовний проїзд тощо)	85%	8%	6%
Держава повинна надавати пільги усиновленим дітям (пільговий проїзд у транспорті, особливі умови вступу до ВНЗ тощо)	76%	15%	9%
Ставлення до усиновлення та прийомних батьків			
Усиновлення дитини в Україні заслуговує на повагу та шану оточуючих	76%	11%	13%
Бути домогосподаркою і виховувати дітей – це такий самий спосіб реалізувати себе, як і працювати за фахом	65%	18%	17%
Усиновлення дитини викликає захоплення оточуючих	54%	23%	23%
Громадська думка щодо передумов усиновлення			
Дітей–сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у нашій країні більше в порівнянні з іншими країнами	52%	16%	33%
У нашій країні дуже багато батьків, які хотіли б усиновити дитину	31%	35%	33%
Дитина має знати, що її усиновили	40%	35%	25%
Якщо кровні (біологічні) батьки дитини вживали алкоголь/ наркотики або притягалися до кримінальної відповідальності, це обов'язково позначиться на поведінці дитини, незалежно від того, хто і як її буде виховувати	40%	32%	28%
Дітей з розумовими вадами розвитку не варто всиновлювати	38%	31%	31%
Іноземні громадяни не повинні всиновлювати українських дітей	30%	51%	20%
Дітей з фізичними вадами розвитку не варто всиновлювати	30%	39%	31%
Можна всиновлювати не більше однієї дитини	20%	66%	14%
Одинокий чоловік/ жінка не повинні всиновлювати дитину	23%	62%	15%
Батьки, які вже мають свою дитину/ дітей, не повинні всиновлювати дитину	13%	75%	12%

ці респонденти впевнені, що дитина успадкує вади своїх батьків і змінити це не можна. Протилежної думки, за результатами опитування, дотримується 32%. На тлі 28% тих, хто вагався із відповіддю на це запитання, стає зрозумілим, що більшість опитаних схильна розглядати наявність кровних батьків, котрі мають/мали проблеми з алкоголем/наркотиками чи кримінальним минулим як перепону для всиновлення, таку собі «успадковану ваду» дитини.

Така сама ситуація з відповідями на запитання, які визначали, чи варто всиновлювати дітей з розумовими або фізичними вадами розвитку. Прямо сказали, що згодні з тим, що таких дітей не варто всиновлювати, відповідно 38% та 30% опитаних. Ще по 30% вагалися з відповіддю – тобто понад 60% опитаних в обох випадках не схвалює усиновлення дитини з фізичними або розумовими вадами, і лише третина має більш-менш стійку позитивну думку з приводу дітей із вадами розвитку. Варто зазначити, що на розподіл відповідей на ці два запитання значною мірою могло вплинути бажання респондентів дати соціально очікувану відповідь, яка була б прийнятна з морального боку, хоча не відповідала б дійсності. Тобто реально частка тих, хто згоден із тим, що варто всиновлювати дітей із вадами розвитку, ще менша.

Аналіз відповідей на відкрите запитання «Що, на Вашу думку, спонукає людей усиновлення чужої дитини?» показує, що більше половини опитаних вважає головним мотивом неможливість мати власних дітей (57%). На другому місці, на думку опитаних, знаходиться такий мотив, як співчуття до дітей-сиріт, бажання подарувати щастя дитині (21%). Керуються внутрішнім покликком дарувати добро та любов дітям 12%. Ще по 5% вважають, що люди, які прагнуть всиновити дитину, мотивуються бажанням відчути батьківські почуття та прагнуть позбутися самотності. Також респонденти серед мотивів, якими на їхню думку керуються люди, що вирішили всиновити дитину, назвали такі: бажання піклуватися та дарувати тепло іншим, здобути підтримку в старості, продовжити свій рід, врятувати дитину, бажання мати велику родину тощо. Цікаво, що ті, хто коли-небудь думав про те, щоб самому всиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, значно частіше тих, хто на цю тему ніколи не замислювався, вважають, що усиновителі керуються гуманістичними мотивами (любов до дітей, бажання їм допомогти, врятувати), та рідше – що основним мотивом є безпліддя чи стан здоров'я, який не дозволяє мати більше дітей.

Розділ 6

Соціально-демографічні характеристики опитаних респондентів

Відповідно до заданих параметрів відбору, в опитуванні взяли участь 2010 респондентів, соціально-демографічні характеристики яких відповідають розподілу дорослого населення України віком від 18 років.

Серед опитаних 45% становлять чоловіки, 55% – жінки. Розподіл чоловіків та жінок за віком дозволяє в подальшому проводити порівняння та аналізувати отримані данні за окремими віковими групами (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Розподіл респондентів залежно від віку

Вікові групи	Чоловіки		Жінки		Всього	
	N	%	N	%	N	%
18 – 25 років	151	17	151	14	302	15
26 – 35	197	22	186	17	383	19
36 – 45	145	16	186	17	331	16
46 – 55	158	18	201	18	359	18
56 – 65	191	21	249	22	440	22
66 років та старші	56	6	139	13	195	10
Всього	898	100	1112	100	2010	100

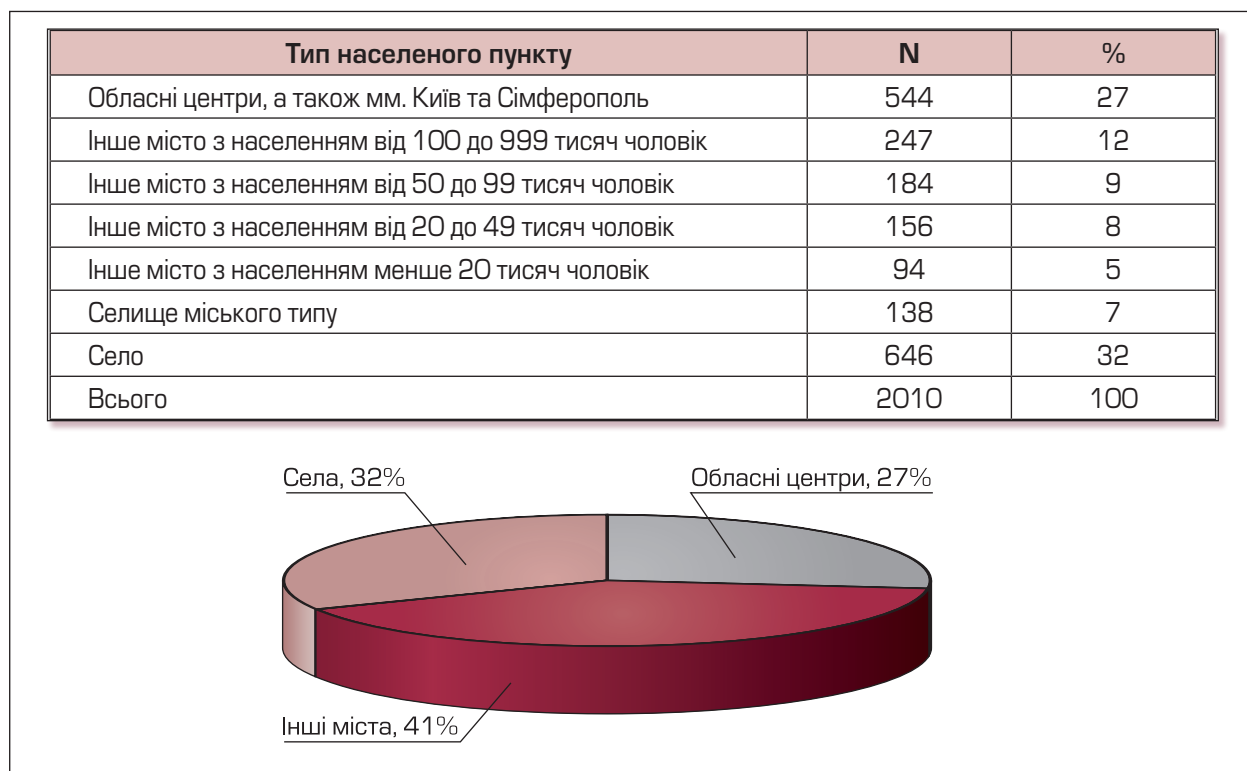
Також отриманий вибірковий розподіл за відсотковими показниками відповідає територіальним характеристикам населення країни (табл.6.2).

Таким чином, соціально-демографічні характеристики опитаних репрезентують доросле населення країни.

Важливою соціальною характеристикою опитаних є самооцінка їхнього матеріального становища. Респондентам було запропоновано оцінити фінансове становище своєї родини, використовуючи запропоновану шкалу (табл. 6.3). За отриманими даними, більше половини опитаних (54%) оцінили своє матеріальне становище переважно негативно. При цьому 13% відверто вказали, що вони матеріально не забезпечені (перші два варіанти відповіді): бракує коштів на харчування (2%) або ж на одяг (11%). Найбільшу групу (41%) складають ті, хто охарактеризував своє матеріальне становище так: *«Вистачає на харчування й необхідний одяг, взуття. Для таких покупок, як гарний костюм, мобільний телефон, пилосос потрібно накопичити або позичити»* (табл. 6.3).

Таблиця 6.2

Розподіл респондентів залежно від типу населеного пункту, в якому вони проживають

Таблиця 6.3

Розподіл відповідей респондентів залежно від самооцінки матеріального становища

	N	%
Змушені заощаджувати на харчуванні	42	2
Вистачає на харчування. Для покупки одягу, взуття потрібно накопичити або позичити	221	11
Вистачає на харчування й необхідний одяг, взуття. Для таких покупок, як гарний костюм, мобільний телефон, пилосос потрібно накопичити або позичити	815	41
Вистачає на харчування, одяг, взуття, інші покупки. Але для покупки дорогих речей (таких, як телевізор, холодильник) потрібно накопичити або позичити	652	32
Вистачає на харчування, одяг, взуття, дорогі покупки. Для таких покупок, як машина, квартира, потрібно накопичити або позичити	204	10
Будь-які необхідні покупки можу зробити в будь-який час	18	1
Складно відповісти	58	3

Оцінка економічного становища тісно пов'язана із загальною соціально-економічною ситуацією в країні, підвищенням життєвих стандартів, яке відбувалося у попередні роки, себто уявлення про достойний рівень життя трансформувалося,

Таблиця 6.4

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Що б Ви могли сказати про фінансове становище вашої сім'ї?»,
 % залежно від типу населеного пункту

	Обласні центри	Інші міста	Села	Всього
Змушені заощаджувати на харчуванні	2	3	1	2
Вистачає на харчування. Для покупки одягу, взуття потрібно накопичити або позичити	10	11	11	11
Вистачає на харчування й необхідний одяг, взуття. Для таких покупок, як гарний костюм, мобільний телефон, пилосос потрібно накопичити або позичити	33	42	44	41
Вистачає на харчування, одяг, взуття, інші покупки. Але для покупки дорогих речей (таких, як телевізор, холодильник) потрібно накопичити або позичити	37	33	28	32
Вистачає на харчування, одяг, взуття, дорогі покупки. Для таких покупок, як машина, квартира потрібно накопичити або позичити	14	7	11	10
Будь-які необхідні покупки можу зробити в будь-який час	1	1	1	1
Складно відповісти	3	2	4	3

що позначилося на самопочутті населення. Відповідно рівень оцінки матеріального становища виявився залежним від місця проживання опитаних (табл. 6.4).

Як можна побачити з наведених у таблиці даних, менш негативно оцінюють свої матеріальні можливості мешканці великих міст, а ті респонденти, що мешкають в сільській місцевості, навпаки схильні вважати своє становище гіршим.

Оцінка рівня матеріального становища суттєвим чином залежить від розміру грошових надходжень у родину. За відповідями респондентів, на запитання щодо сукупного доходу родини середній розмір щомісячного сімейного доходу становить близько 3 000 гривень (рис. 6.1).

Середня кількість членів родини, за даними опитування, становить 3,13 осіб (відповіді на запитання «Вкажіть загальну кількість членів родини (включаючи Вас), що постійно живуть разом з Вами») – табл. 6.5.

Таблиця 6.5

Кількість членів у родинах респондентів

Родина налічує	1 особу	2 особи	3 особи	4 особи	5 осіб	6 осіб	7 та більше осіб
%	9	27	28	23	8	4	2

За даними опитування, у родинах 63% опитаних не було дітей у віці до 17 років; 26% вказали, що з ними у родині мешкає одна дитина у віці до 17 років; 10% – що мають двох дітей; троє та більше дітей налічується менш ніж у 1% родин.

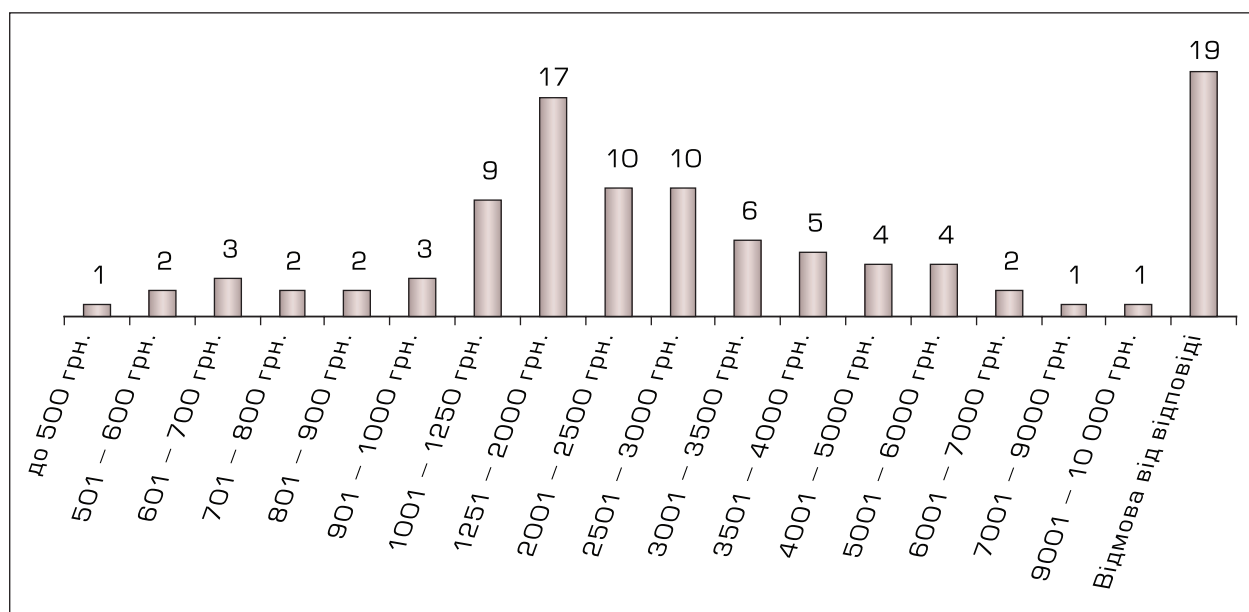

Рис. 6.1. Розподіл відповідей на запитання
«До якої групи ви віднесли б сукупний дохід вашої сім'ї з огляду на зарплати всіх членів сім'ї, пенсії, допомогу на дітей та інші грошові надходження за місяць», %

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сучасна українська сім'я часто не реалізує повною мірою заявлених настанов та уявлень про бажану кількість дітей в «ідеальній» сім'ї, виправдовуючи свою реальну малодітність різними причинами та обставинами здебільшого соціально-економічного характеру: недостатній рівень добробуту, житлова проблема, безробіття. Проте для молодого покоління досить часто, окрім об'єктивних економічних причин, бар'єрами для батьківства взагалі чи народження більше однієї дитини зокрема стають цінності самореалізації (кар'єра, навчання, зайнятість та професійне навантаження), а також прагнення до незалежності, побоювання її втратити, бажання мати більше вільного часу, зосередитись на власних інтересах. Цей своєрідний «егоїзм» є одним із проявів закріплення вже сформованого стереотипу чи, інакше кажучи, усередненого образу сучасної української сім'ї як сім'ї з однією – двома дітьми (більшість опитаних вважає наявність двох дітей ідеалом сім'ї та планує мати/чи вже має саме двоє дітей), в якій здебільшого на рівні настанови орієнтуються на те, що відповідальність за виховання несуть рівною мірою як мама, так і тато, проте на практиці дітьми найчастіше опікується матір. Немає нічого несподіваного у виявленому в ході опитування факті, що поширеність орієнтацій на малодітність сім'ї почасти впливає і на низьку готовність до того, щоб всиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування: чим менше респондент хотів би мати дітей чи планує їх мати – тим менше ймовірність того, що він задумувався над можливістю всиновлення біологічно чужої дитини, допускає для себе таку можливість. І навпаки: люди, орієнтовані на те, щоб мати трьох та більше дітей, значно частіше допускають для себе ймовірність усиновлення дитини.

У громадській думці про долю дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, існує деяка амбівалентність. З одного боку, переважна більшість громадян декларує співчутливе ставлення до цих дітей та усвідомлює переваги сімейних форм виховання у порівнянні з інтернатними закладами, вважаючи підтримку усиновлення першочерговим заходом для покращання становища дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З іншого боку, всиновлення вважають найкращою формою влаштування для здебільшого маленьких та здорових дітей, тоді як чим старше дитина-сирота чи дитина, позбавлена батьківського піклування, а тим паче якщо в неї є якісь фізичні чи розумові вади, – тим частіше її пропонують залишити в інтернаті, хоча задля справедливості слід зазначити, що чисельність прихильників якоїсь із форм виховання (усиновлення, опіка, прийомні сім'ї, ДБСТ) значною мірою переважає чисельність прихильників виховання цих дітей в інтернатах, незалежно від віку дітей чи наявності у них вад розвитку.

У громадськості є розуміння основних причин того, що в Україні є досить багато дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Здебільшого основними причинами називають асоціальну поведінку батьків цих дітей; алкоголізм, наркома-

нію; перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дітьми. Тобто має бути й адекватне уявлення про можливі проблеми, з якими можуть стикатися майбутні батьки-усиновителі: відставання у розвитку дітей, наявність хронічних захворювань, психологічні травми чи відхилення тощо.

Загалом частка тих, хто реально планує найближчим часом взяти на себе відповідальність за виховання дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, не перевищує 3%: саме стільки респондентів відповіли, що вони планують у найближчі 2 – 3 роки стати батьками-всиновлювачами чи батьками-вихователями для такої дитини/дітей, або створити прийомну сім'ю чи ДБСТ, взяти під опіку. Частка найбільш реальних потенційних усиновителів ще менша – 1% серед дорослого населення країни. Водночас не відкидають для себе можливості «колись у майбутньому» все ж таки взяти на виховання у свою родину дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, дещо більше громадян – 17%, зокрема всиновити – 8%.

Ті, хто реально планує усиновлення, у двох третинах випадків допускають для себе усиновлення більше однієї дитини. Хто орієнтований на усиновлення «колись у майбутньому», готовий всиновити більше однієї дитини у 46% випадків.

Серед орієнтованих на всиновлення найближчим часом (у 2 – 3-річний термін) половина хотіли б всиновити дитину до трьох років, проте третина – дітей віком від 12 до 17 років. Готові всиновити підлітка здебільшого сімейні пари старшого віку, що вже виростили своїх власних дітей та, живучи в селі чи невеликому місті, не відчувають матеріальної скрути. Можна припустити, що основними мотивами всиновлення підлітка стає бажання позбутися самотності, а також забезпечити собі підтримку та допомогу від усиновленої дитини по догляду за господарством у старості.

«Теоретично орієнтовані» у 80% випадків (можливо, колись) на всиновлення покинутої дитини переважно допускають усиновлення лише маленької дитини віком до трьох років. Здебільшого це сімейні пари середнього віку (як бездітні, так і такі, що вже мають власних дітей).

Важливим чинником, що впливає на рівень готовності до всиновлення дитини, позбавленої батьківської опіки, є матеріальний та соціальний статус. Як свідчать отримані результати, дещо частіше готові до всиновлення забезпечені люди з досить високим соціальним статусом. Звісно, і серед небагатих є такі, хто орієнтований на всиновлення покинутої дитини, проте їх частка менша.

Ще один чинник, що позитивно впливає на формування орієнтації на всиновлення, – освіта. Чим вище рівень освіти, тим вищим є потенціал орієнтованості на усиновлення.

Потенційних усиновителів можна знайти і серед бездітних сімей (орієнтовані здебільшого на усиновлення маленької дитини), і серед сімей, що вже мають власних, біологічних дітей (вони дещо частіше бездітних орієнтовані на усиновлення більш дорослих дітей, хоча також більшість із них хотіла б всиновити дитину дошкільного віку). Дещо частіше орієнтовані на усиновлення дитини-сироти в най-

ближчі 2 – 3 роки чи в майбутньому ті, в кого є одна дитина. 2% тих, хто має одну дитину, відповіли, що планують усиновлення найближчим часом і 8% – можливо, у майбутньому).

Вочевидь через високий рівень емпатії до оточуючих, притаманний молоді, саме серед молодих людей дещо вищим є рівень готовності до усиновлення дитини-сироти на рівні допущення – «можливо, у майбутньому». Це свідчить радше про більш чуйне ставлення до дітей, позбавлених батьківського піклування, аніж про реальні плани на майбутнє щодо усиновлення дитини-сироти.

Проведене дослідження дає підстави говорити про те, що готовність до усиновлення, як і інтерес до долі самотніх дітей, багато в чому визначається тим, чи є в опитаних свої діти, і чи стикалися вони з проблемами при плануванні власної сім'ї, продовження роду, народженням дітей тощо. Фактично для більшої частини населення, яке має дітей і не стикалося з проблемами сімейного планування, питання про долю дитини, стандарти та мотиви усиновлення виглядають суто як проєкційні, що скоріше вимірюють рівень людяності, дають нам уявлення про загальний стан суспільної турботи, визначаючи основні риси та межі сприйняття проблеми усиновлення, але аж ніяк не можуть бути перенесені на будь-які прогнози реальної поведінки. Прогнозування реальної поведінки потребує більш поглибленого вивчення з проведенням окремих досліджень, в тому числі і серед представників цільових груп: потенційних усиновителів (тих, хто має намір усиновити дитину), потенційних благодійників (тих, хто хотів би матеріально допомогти дітям) тощо.

Від участі пересічного громадянина у процесах усиновлення відмежовують такі фундаментальні життєві обставини, як наявність власних дітей, вік (а для людей старшого покоління ще й стан здоров'я) та незадоволеність власним рівнем матеріального добробуту. На ці базові передумови, що сприймаються населенням як перепони до усиновлення «чужих дітей», накладаються й інші чинники.

Зазначимо, що серед загалу своєю мотивацією дуже сильно відрізняється група осіб, що раніше вже думала про можливість усиновлення дитини: для них основний акцент як щодо основних бар'єрів, так і щодо основних мотивів, коли йдеться про усиновлення, здебільшого зміщується на вирішення матеріальних питань.

Дослідження фіксує високий рівень орієнтації населення на державну підтримку та участь відповідних установ у вирішенні долі дитини, її подальшого соціального супроводу.

Вирішення долі дитини, що потребує усиновлення, сприймається як адекватна внутрішньому уявленню опитаних, якщо вона відповідає баченню (моделі) власної долі або долі власних дітей у подібній ситуації. Так, відповідаючи на запитання, що стосуються визначення найкращих шляхів усиновлення, респонденти тяжіють до надання переваги тим процедурам усиновлення, які передбачали б найактивніше і найбільше залучення до вирішення долі дітей їхніх близьких родичів. І це зрозуміло: саме на них у скрутні часи покладається пересічний громадянин у першу чергу.

Така життєва стратегія екстраполюється і на проблеми усиновлення, а проблема певної невідповідності мінімальним соціальним стандартам та вимогам соціального середовища, з якого походить дитина, не враховується.

За даними проведеного дослідження трохи більше половини опитаних вважає, що нині існують суттєві перепони на шляху до усиновлення дітей. До них у першу чергу опитані відносять наявність рідних батьків, які юридично не позбавлені батьківських прав. В той же час на фізичні або розумові вади дитини як на перепону вказує кожен п'ятий опитаний.

Переважає більшість респондентів переконана в тому, що держава має всіляко допомагати сім'ї, що всиновлює дитину, і що дитині завжди краще у прийомній сім'ї аніж у інтернатному закладі. В громадській думці досить поширене суперечливе бачення ситуації щодо таємниці усиновлення. З одного боку, на переконання більшості опитаних, варто зберігати таємницю усиновлення, а з іншого — держава має здійснювати контроль та нагляд за долею усиновленої дитини. Причому шляхів розв'язання цієї суперечності у відповідях респондентів не вбачається. Загалом у громадській думці існує деяка амбівалентність у сприйнятті питання збереження чи незбереження таємниці усиновлення. Більше 10% вагається у відповіді на запитання щодо збереження таємниці всиновлення. Прихильників чи противників збереження (принаймні від соціального оточення) майже порівну.

Громадська думка щодо формальних вимог до потенційних батьків видається дуже прискіпливою. Респонденти повністю підтримують надання якомога більшої кількості документів потенційними батьками, вбачаючи в цьому метод отримати якомога більше документальних підтверджень про відповідність потенційних батьків стандартам усиновлення.

Аналіз відповідей на відкрите запитання «Що, на Вашу думку, спонукає людей до усиновлення чужої дитини?» показує, що більше половини опитаних вважають, що головним мотивом є неможливість мати власних дітей. На другому місці такий мотив, як співчуття до дітей-сиріт, бажання подарувати щастя дитині. Зауважимо, що ті, хто коли-небудь думав про те, щоб самому всиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, помітно частіше за тих, хто на цю тему ніколи не замислювався, вважають, що усиновителями здебільшого керують гуманістичні мотиви (любов до дітей, бажання їм допомогти, врятувати), та рідше — що основним мотивом є безпліддя чи стан здоров'я, який не дозволяє мати більше дітей.

Проведений аналіз показав, що незважаючи на проведення різними організаціями інформаційно-просвітницьких кампаній, роботу державних установ та недержавних організацій, рівень знань населення про окремі аспекти усиновлення залишається невисоким. Крім цього, існують хибні уявлення про процес усиновлення, амбівалентність у сприйнятті таємниці усиновлення як проблеми тощо.

Відтак доцільним вбачається продовження докладання державою зусиль для формування громадського співчуття до дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, широкого залучення громади до допомоги цим дітям у її різних формах, поінформування населення про існуючі шляхи підтримки дітей, що потребують усиновлення. Соціальна рекламна кампанія у ЗМІ, в якій використовувалося зображення дітей задля пошуку їм батьків, мала широкий суспільний резонанс та сприяла якщо не реальній поведінці, то формуванню позитивних настанов на усиновлення дітей. Таку роботу варто продовжувати, показуючи та публікуючи позитивні приклади усиновлення, формуючи мотивацію майбутніх усиновителів. Загалом доцільним вбачається постійний моніторинг ефективності такої соціальної кампанії, вивчення ступеню впливу та охоплення населення інформаційною кампанією, присвяченою долі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, її відображення у громадській свідомості шляхом проведення регулярних моніторингових досліджень громадської думки для використання у подальшій корекції інформаційних повідомлень. За результатами дослідження можна було б розробити різні схеми залучення громадськості через інформаційної кампанії, провести оцінку їх ефективності тощо.

Більш глибоке вивчення проблеми потребує ретельного дослідження поведінки реальної цільової групи, яка могла б претендувати на статус потенційних батьків-усиновителів. З цією метою можна загострити увагу на тих особах, які вже почали рухатися у напрямку всиновлення дітей. Глибинне вивчення мотивації та настанов цієї цільової групи дозволить скласти всеохоплюючий перелік реальних проблем та перепон на шляху до всиновлення, оптимізувати окремі етапи та процедури процесу усиновлення. Доцільним вбачається проведення фокус-групових інтерв'ю з потенційними усиновителями, що знаходяться на різних етапах процесу всиновлення, з метою вивчення нагальних потреб, шляхів і механізмів їх вирішення.

Окремої уваги потребує тема вивчення потенціалу усиновлення дітей з вадами розвитку, формування мотивації до усиновлення таких дітей, пошук людей, готових взяти у свою сім'ю дитину-інваліда. Існуючі настанови та уявлення про таких дітей не можна назвати такими, що сприяють їх усиновленню. Досить поширеним є уявлення про те, що їх не можна всиновлювати «за законом», а головне – впевненість у тому, що таким дітям краще в інтернатних закладах. Доцільним вбачається громадський PR позитивних випадків усиновлення дітей з вадами розвитку, пояснення мотивації людей, які взяли на виховання таких дітей та допомагають їм.

Існує необхідність у розвінчуванні стереотипу щодо обов'язковості збереження таємниці усиновлення як «блага» для усиновленої дитини. Поширення такого уявлення у громадській думці досить суттєва, що, звісно, не сприяє запровадженню системи контролю за подальшою долею усиновлених дітей. Варто у наступних інформаційних кампаніях особливо зосередитися на роз'ясненні можливих негативних наслідків збереження таємниці усиновлення.

ЛІНІЙНИЙ РОЗПОДІЛ ВІДПОВІДЕЙ НА ЗАПИТАННЯ АНКЕТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

«Вивчення громадської думки щодо реалізації права дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, на сімейне виховання» (у відсотках)

*Опитування проведено компанією «Іпсос Україна»
на замовлення Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини
за технічної підтримки HoltInternational.*

Період збору інформації з 3 по 13 листопада 2008 року.

Опитування проводилося в усіх областях України, АР Крим та місті Києві.

Метод збору інформації – індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента.

*Вибірка репрезентативна за статтю, віком, типом поселення, областю проживання
для населення України віком від 18 років.*

Всього опитано 2011 респондентів.

*Стандартні відхилення при достовірних 95% і
співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,31 – 2,18%.*

Київ – 2008

БЛОК А

А 1. Як Ви думаєте, скільки дітей має бути у сучасній сім'ї (в ідеалі, безвідносно до Ваших планів)?

0	1%
1 дитина	13%
2 дітей	61%
3 дітей	21%
4 і більше	3%

А 2. А скільки всього дітей Ви хотіли б мати?

0	2%
1 дитина	14%
2 дітей	56%
3 дітей	14%
4 і більше	2%
Скільки народиться	6%
Не знаю	6%

А 3. Зараз в Україні багато пар вирішують відкласти народження дітей. З чим, на Вашу думку, пов'язані відкладання народження дітей в Україні? МОЖНА ОБРАТИ ДО П'ЯТИ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДЕЙ

Недостатній рівень матеріального добробуту більшості населення	77%
Невирішеність житлової проблеми	50%
Безробіття та інші проблеми із зайнятістю	48%
Невпевненість у майбутньому дітей	46%
Нестабільність політико-економічної ситуації в країні	41%
Труднощі поєднання кар'єри, здобуття освіти з виконанням батьківських обов'язків	32%
Недоліки соціального захисту материнства і дитинства	17%
Нестабільність шлюбно-сімейних відносин	17%
Незадовільний стан медичного обслуговування дитородної діяльності в країні	13%
Проблеми доступу до доброякісних послуг освіти (дошкільної, загальної, вищої)	10%
Інше	1%
Не знаю	4%

А 4. Скільки (ще) дітей Ви плануєте мати?

Не планую мати (ще) дітей	71%
1 дитина	12%
2 дітей	9%
3 дітей	2%
4 і більше	0%
Скільки народиться	2%
Не знаю	4%

A 5. Чи плануєте Ви народити/мати дитину в найближчі 3 роки?
(серед тих, хто планує ще мати дітей, N=583)

Так	53%
Ні	47%

A 6. Що для Вас є або було раніше (або може бути) основними перепонами для народження бажаної кількості дітей?

МОЖНА ВИБРАТИ ТРИ НАЙВАЖЛИВІШІ ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ

Недостатність матеріального забезпечення сім'ї	56%
Відсутність належних житлових умов	35%
Неможливість створення необхідних умов для забезпечення майбутнього дітей (дати дітям належну освіту тощо)	25%
Зайнятість і професійне навантаження: не маю достатньо часу	19%
Проблеми зі здоров'ям	16%
Хочу досягти успіхів у кар'єрі	13%
Небажання чоловіка/дружини мати більше дітей	11%
Відсутність власної сім'ї	9%
Напружені стосунки в сім'ї (у тому числі серед подружжя)	9%
Неможливість робити кар'єру, втрата заробітку у зв'язку з народженням дітей	5%
Неможливість (фізіологічна) мати дитину	5%
Бажання мати більше вільного часу	4%
Бажання зосередитись на власних інтересах	4%
Побоювання втратити незалежність, контроль над власним життям	2%
Інше	10%
Не знаю	1%

A 7. Як ви вважаєте, хто несе більшу відповідальність за виховання дітей у родині?

Переважно/більшою мірою батько	4%
Переважно/більшою мірою матір	30%
Рівною мірою як батько, так і матір	59%
Переважно/більшою мірою дідусь/бабуся	0.4%
Рівною мірою усі члени родини, які проживають з дитиною	6%

A 8. Хто більшою мірою залучений/був залучений до виховання дітей у вашій родині?
(Якщо у респондента немає своїх дітей, запитайте про те, хто в його батьківській родині більшою мірою відповідав/був залучений до його/її виховання)

Батько	9%
Матір	86%
Бабуся/дідусь	5%
Інші члени родини	1%

A 9. Як Ви ставитесь до дітей, що виховуються в інтернатних закладах?

Із жалістю, співчуваю їм	68%
Так само, як і до інших дітей	20%
З обережністю	7%
Негативно	1%
Складно відповісти	2%
Ніколи про це не замислювався/-лась	1%
Інше	0%

A 10. Як Ви вважаєте, як найкраще влаштувати дитину-сироту/дитину, позбавлену батьківського піклування, в залежності від віку, коли вона втратила батьків?

ОДНА ВІДПОВІДЬ У КОЖНОМУ СТОВПЧИКУ ЗА КОЖНИМ ВІКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ.	від народження до 1 року	1-3 роки	3-5 років	6-11 років	12-17 років
1. Передати на усиновлення	75%	65%	48%	27%	18%
2. Передати під опіку	9%	17%	20%	23%	25%
3. Влаштувати у прийомну сім'ю/ Дитячий будинок сімейного типу	9%	11%	23%	30%	27%
4. Влаштувати в інтернатний заклад (дитячий будинок/школа-інтернат)	2%	2%	4%	12%	20%
5. Складно відповісти	5%	4%	6%	8%	10%

A 11. Як Ви вважаєте, як найкраще влаштувати дитину-сироту/дитину, позбавлену батьківського піклування з вадами розвитку?

ОДНА ВІДПОВІДЬ ЗА КОЖНИМ СТОВПЧИКОМ	Для дітей із вадами фізичного розвитку	Для дітей із вадами розумового розвитку
1. Передати на усиновлення	17%	11%
2. Передати під опіку	17%	13%
3. Влаштувати у прийомну сім'ю/ дитячий будинок сімейного типу	21%	17%
4. Влаштувати в інтернатний заклад (дитячий будинок/школа-інтернат)	27%	39%
5. Складно відповісти	18%	21%

A 12. Як Ви вважаєте, які з перерахованих заходів найбільшою мірою сприяють покращанню становища дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні?

	% тих, хто присвоїв ранг №1
1. Сприяння усиновленню дітей	43%
2. Підвищення матеріального забезпечення інтернатних закладів, де виховуються діти	24%
3. Підвищення рівня освітньої підготовки дітей в інтернатних закладах	12%
4. Підвищення рівня медичного обслуговування дітей в інтернатних закладах	9%
5. Розвиток прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу	12%

А 13. Як Ви вважаєте, які з названих нижче факторів найчастіше призводять до того, що дитина в нашій країні залишається без батьківського піклування?

НАЗВІТЬ ТРИ НАЙБІЛЬШ ЗНАЧУЩІ

Батьки зловживають алкоголем	84%
Батьки вживають наркотики	59%
Смерть батьків	49%
Батьки ув'язнені або перебувають під слідством	27%
Батьки позбавлені батьківських прав через жорстоке поведіння з дитиною	24%
Батьки не мають достатньо коштів на виховання дитину	16%
Психічні захворювання батьків	15%
Тяжкі захворювання батьків	10%
Інше	1%
Складно відповісти	1%

БЛОК В

В 1. Чи є серед ваших знайомих, родичів, друзів такі, хто усиновив дитину?

Так	22%
Ні	78%

Кількість випадків усиновлення

(серед тих, у кого є знайомі, родичі, друзі, які усиновили дитину N = 441)

1 випадок	55%
2 випадки	28%
3 випадки	11%
4 випадки	3%
5 випадків і більше	3%

В 2. Чи є серед ваших знайомих, родичів, друзів такі, хто хотів би усиновити дитину?

Так	7%
Скоріше за все, так	5%
Скоріше за все, ні	16%
Ні	59%
Складно відповісти	14%

В 3. Чи думали Ви будь-коли про те, щоб самому/самій усиновити дитину?

Так	14%
Ні	86%

В 4. З ким Ви обговорювали цю тему?

(серед тих, хто думав про те, щоб самому всиновити дитину, N=283)

ЗАЗНАЧТЕ ВСІ ВІДПОВІДІ, НАЗВАНІ РЕСПОНДЕНТОМ

Ні з ким не обговорював/-ла	46%
З чоловіком/дружиною, партнером/партнеркою	36%
З дочкою/сином	8%
З батьками чи іншими родичами	13%
З друзями	11%
З фахівцями	2%
Інше	1%

В 5. Чи є у Вас хрещеники/хрещениці віком до 17 років, які не доводяться Вам близькою ріднею (рідною племінницею/племінником, рідним братом/сестрою тощо)?

Так	32%
Ні	68%

В 6. Чи готові у разі життєвих обставин всиновити цю дитину/дітей (хрещеницю/хрещеника)?

Так	44%
Скоріше, так	31%
Скоріше, ні	6%
Ні	6%
Складно відповісти	12%

В 7. Чи хотіли б Ви більше дізнатися про усиновлення дитини в Україні?

Так	12%
Скоріше, так ніж ні	20%
Скоріше, ні ніж так	12%
Ні	51%
Складно відповісти	5%

В 8. Які саме питання щодо усиновлення Вас цікавлять?

(серед тих, хто хотів би дізнатися більше про усиновлення дитини в Україні, N=976)

Процедура усиновлення дитини	54%
Позитивні/негативні випадки усиновлення	48%
Права та обов'язки усиновителів	46%
Психологічні особливості усиновленої дитини	39%
Як повідомити родичам/знайомим про наміри/факт усиновлення дитини	17%
Як зберегти таємницю усиновлення	22%
Інше	3%

В 9. Що б Ви хотіли зробити для дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування?

	Можливо, у майбутньому	Планую це зробити протягом найближчих 2 – 3 років	Не планую
Усиновити дитину	7%	1%	92%
	8%		
Стати прийомними батьками (взяти на виховання у свою сім'ю від 1 до 4 дітей)	5%	1%	94%
	6%		
Стати батьками-вихователями у дитячому будинку сімейного типу (взяти на виховання в свою сім'ю від 5 до 10 дітей)	2%	1%	97%
	3%		
Стати опікуном/піклувальником	10%	1%	89%
	11%		
Допомагати матеріально	31%	6%	62%
	38%		
Стати вихователем в інтернатному закладі	4%	1%	95%
	5%		
Стати хрещеними/названими батьками для вихованця/–ів інтернатних закладів	10%	1%	89%
	11%		
Стати членом неурядової громадської організації, яка піклується про дітей	15%	3%	83%
	17%		
Допомагати дітям адаптуватися в суспільстві (брати дітей на вихідні дні, свята, канікули; встановити контакт із рідними; порадити тощо)	15%	3%	81%
	19%		

В 10. Чи допускаєте Ви для себе можливість усиновити більше однієї дитини? (серед тих, хто готовий усиновити дитину «можливо, у майбутньому», або «планую це зробити протягом 2 – 3 років», N=153)

Так, якщо це будуть брати/сестри, я готовий/готова не розлучати дітей	35%
Так, навіть якщо це не будуть брати/сестри	14%
Ні, не готовий/не готова всиновити більше однієї дитини	34%
Складно відповісти	18%

В 11. Якщо б Ви усиновлювали дитину, то якого віку?

Від народження до 1 року	22%
1–3 роки	17%
3–5 років	8%
6–11 років	2%
12–17 років	1%
Не став/стала б всиновлювати дітей жодного віку	39%
Не знаю/складно відповісти	14%

В 12. Чи бачили Ви соціальну рекламу по телебаченню, на бігбордах з фото дитини, яка потребує влаштування у сім'ю?

Так	74%
Ні	19%
Складно відповісти	7%

В 13. Як Ви ставитесь до пошуку батьків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за допомогою телебачення, реклами у громадських місцях?

Дуже позитивно. Вважаю, що така реклама сприятиме усиновленню дітей в Україні	55%
Скоріше, позитивно. Можливо хтось і замислиться над усиновленням дитини	38%
Скоріше, негативно. Вважаю, що більшість населення не довіряє такій рекламі	4%
Дуже негативно. Вважаю, що це дуже невдалий спосіб привернути увагу суспільства до долі дітей-сиріт	2%

В 14. Що для Вас є вагомими перепонами в усиновленні дитини?

НАЗВІТЬ НЕ БІЛЬШЕ ТРЬОХ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ

У мене є свої діти і немає можливості щодо усиновлення ще дитини	50%
Я не можу усиновити через свій вік	39%
Недостатня фінансова підтримка з боку держави	29%
Я не можу усиновити за станом здоров'я	13%
Мій партнер (чоловік/дружина) не згоден/а на усиновлення	10%
Відсутність власної сім'ї	10%
Я не хочу займатися вихованням дітей	9%
Недостатньо соціальних послуг (дитячі садки, школи, лікарні)	8%
Дуже складна процедура оформлення документів на усиновлення	7%
Бракує інформації про можливість усиновлення	4%
У мене негативне ставлення до дітей, що перебувають в інтернатних закладах	3%
Мені заважає те, що говоритимуть у суспільстві про усиновлену дитину	3%
Інше	6%
Ніколи не думав/ -ла про це	6%

В 15. Якщо в усиновленої дитини є рідні брати/сестри, які усиновлені іншими громадянами або не усиновлені, чи повинні батьки-усиновителі забезпечувати спілкування між ними?

Так, зобов'язані забезпечувати підтримку зв'язку з братами/сестрами	51%
Бажано не підтримувати такий зв'язок, аби не травмувати дітей	20%
Залежно від віку: якщо усиновлена дитина малого віку, їй не обов'язково/ не потрібно знати про біологічних родичів (батьків/братів/сестер)	27%
Інше	1%

В 16. Як Ви вважаєте, фахівці яких установ у Вашому місті/районі можуть надати кваліфіковану консультацію з питань усиновлення?

Служба у справах дітей	36%
Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	29%
Управління охорони здоров'я	6%
Управління освіти	8%
Благодійні дитячі фонди	11%
Співробітники інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей,	27%
Не знаю	30%
Інше	2%

В 17. До кого б звернулися особисто Ви, якби захотіли усиновити дитину?

Служба у справах дітей	29%
Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	22%
Управління охорони здоров'я	4%
Управління освіти	5%
Благодійні дитячі організації/ фонди	6%
Співробітники інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених піклування	24%
Я взагалі не допускаю для себе можливості всиновити дитину	34%
Інше	2%

В 18. Чи знаєте Ви, який рік Президент Віктор Ющенко оголосив роком підтримки національного усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування?

2006	3%
2007	8%
2008	21%
2009	4%
Жодний із перерахованих	7%
Не знаю	56%

В 19. Як Ви думаєте, якби Ви у дитинстві втратили батьків, як би склалася Ваша доля?

Мене влаштували б в інтернат.	16%
Мене б усиновили родичі (наприклад, тітка/дядько, брат/сестра) чи друзі сім'ї	32%
Мене усиновили б незнайомі мені люди, які хочуть усиновити дитину	2%
Мене взяли б під опіку родичі (наприклад, тітка/дядько, брат/сестра)	16%
Мене влаштували б у прийомну сім'ю/ Дитячий будинок сімейного типу	2%
Відмова від відповіді	10%
Складно відповісти	23%
Інше	1%

В 20. Чи є у Вас діти...?

ДАЙТЕ ВІДПОВІДЬ ЗА КОЖНИМ РЯДКОМ	Ні	Так
1. Ваші біологічні діти, яким Ви доводитеся біологічним (кровним) батьком/матір'ю	22%	78%
2. Діти вашої дружини/чоловіка	92%	8%
3. Діти, яких Ви взяли під опіку	99.3%	0.7%
4. Діти-вихованці, яким Ви доводитеся прийомним батьком/матір'ю (йдеться про прийомну сім'ю та дитячий будинок сімейного типу)	99.7%	0.3%

Кількість біологічних дітей

(серед тих, у кого є біологічні діти, N=1573)

1 дитина	46%
2 дітей	45%
3 дітей	8%
4 дітей	1%
5 дітей та більше	0.4%

Кількість дітей дружини/чоловіка

(серед тих, у кого є діти дружини/чоловіка, N=169)

1 дитина	72%
2 дітей	26%
3 дітей	2%
4 дітей	0.5%

Кількість дітей, яких взяли під опіку

(серед тих, у кого є діти під опікою, N=14)

1 дитина	90%
2 дітей	10%

Кількість дітей-вихованців

(серед тих, у кого є діти-вихованці, N=5)

1 дитина	100%
----------	------

Загальна кількість дітей

(як біологічних, так і дітей чоловіка/дружини, дітей під опікою, дітей/вихованців) серед тих, у кого є діти, N=1603

1 дитина	40%
2 дітей	47%
3 дітей	9%
4 дітей	3%
5 дітей та більше	1%

В 21. Чи є серед них діти, яким не виповнилося 18 років?

Так	36%
Ні	64%

В 23. Чи замислювалися Ви будь-коли над тим, як могла б скластися доля Вашої дитини/дітей, якби Ви не змогли піклуватися про неї/них? (серед тих, у кого є діти, N=1603)

Так	42%
Ні	58%

В 24. Як Ви вважаєте, як було б краще влаштувати Вашу дитину, якби Ви не змогли піклуватися про неї?

Усиновлення родичами (наприклад, тітка/дядько, брат/сестра) чи друзями сім'ї	53%
Офіційне оформлення опіки родичами (наприклад, тітка/дядько, брат/сестра)	17%
Влаштування в інтернатний заклад.	5%
Усиновлення іншими особами, які бажають усиновити дитину	4%
Влаштування у прийомну сім'ю/Дитячий будинок сімейного типу	2%
Відмова від відповіді	17%
Інше	2%

В 25. Як Ви вважаєте, чи є випадки, коли дитину, яка перебуває в інтернатному закладі, не можна усиновити?

Так	51%
Ні, будь-яку дитину, яка перебуває в інтернатному закладі, можна всиновити	49%

В 26. У яких випадках не можна усиновити дитину, яка перебуває в інтернатному закладі?

ПОЗНАЧТЕ УСІ МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ ВІДПОВІДЕЙ

(серед тих, хто знає, що є випадки, коли дитину не можна всиновити, N=1035)

Не можна усиновити дитину, якщо вона має вади розумового розвитку	36%
Не можна усиновити дитину, якщо вона має вади фізичного розвитку	26%
Не можна усиновити дитину, яка має рідних батьків, які юридично не позбавлені батьківських прав	73%
Не можна усиновити дитину, яка старше 16 років	28%
Інше	2%

В 27. Як Ви вважаєте, які вікові обмеження мають бути встановлені для батьків, котрі бажають усиновити дитину?

НЕ МОЛОДШІ ЗА... РОКІВ

18 років	3.8%
19 – 21	21.7%
22 – 25	35.1%
26 – 30	34.4%
31 – 35	4.3%
36 – 40	0.4%
41 – 45	0.2%
46 – 50	0.1%

НЕ СТАРШІ ЗА...РОКІВ

26 – 30	1.7%
31 – 35	5.4%
36 – 40	20.8%
41 – 45	22.6%
46 – 50	26.3%
51 – 55	8.7%
56 – 60	11.1%
61 – 65	2.2%
66 і старші	1.1%

В 28. Чи згодні Ви із запропонованими нижче твердженнями

ВІДПОВІДЬ ЗА КОЖНИМ РЯДКОМ	Так	Ні	Не знаю
Дитина-сирота має більше шансів бути усиновленою аніж дитина, позбавлена батьківського піклування	51%	24%	25%
Кожна із форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу), обирається для кожної дитини індивідуально	52%	19%	29%
Органи виконавчої влади можуть здійснювати перевірку умов проживання та виховання усиновленої дитини навіть якщо батьки бажають зберегти тайну усиновлення	74%	11%	15%
Громадянами України мають пріоритет перед іноземними громадянами в усиновленні дитини	60%	21%	18%
Якщо батьки дитини юридично позбавлені батьківських прав, вони можуть відновити право на виховання своєї дитини	55%	16%	28%
Родичі дитини мають пріоритет перед іншими особами при усиновленні дитини	79%	9%	11%
Усиновити дитину можуть лише особи, які не досягли пенсійного віку	69%	15%	16%
Перед тим, як прийняти рішення про усиновлення, потенційні батьки можуть за власний кошт провести медичну діагностику дитини	67%	9%	23%
Діти, інфіковані ВІЛ, можуть бути усиновлені	44%	19%	37%
Потенційні батьки, які хочуть усиновити дитину, мають пройти обов'язкове консультування з психологами та іншими фахівцями	78%	6%	16%
Дітей підліткового віку дуже рідко усиновлюють	55%	11%	35%
Дитина краще почуватиметься у сім'ї прийомних батьків аніж в інтернатному закладі	80%	4%	16%
Держава має матеріально підтримувати сім'ї, які усиновлюють дитину	88%	4%	8%

В 29. Як Ви вважаєте, які з перелічених нижче факторів важливо враховувати при прийнятті рішення про усиновлення дитини майбутніми батьками

ВІДПОВІДЬ ЗА КОЖНИМ РЯДКОМ	Важливо	Не важливо	Не знаю/складно відповісти
1. Потенційні батьки перебувають у зареєстрованому шлюбі	59%	34%	8%
2. Потенційні батьки мають вищу освіту	24%	68%	8%
3. Потенційні батьки мають високий рівень доходу	68%	25%	7%
4. Наявність житлової площі у потенційних батьків	90%	6%	4%
5. Потенційні батьки є родичами дитини, яку бажають усиновити	51%	41%	8%
6. Потенційні батьки є громадянами України	49%	42%	9%
7. В сім'ї є діти, тобто є досвід виховання дітей	40%	51%	10%

В 30. Якби особисто Вам довелося приймати рішення про усиновлення дитини, які з перелічених нижче документів Ви б попросили надати кандидатам в усиновителі?

ВІДПОВІДЬ ЗА СТОВПЧИКОМ	Від самої дитини	Від близьких родичів сім'ї	Від друзів сім'ї	Від інших людей
1. Так, обов'язково	27%	19%	26%	39%
2. У більшості випадків, <u>потрібно</u>	25%	24%	24%	26%
3. У більшості випадків <u>не потрібно</u> зберігати	16%	22%	20%	10%
4. Ні, не потрібно	20%	25%	20%	14%
5. Складно відповісти (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	12%	10%	11%	10%

В 31. Як Ви вважаєте чи потрібно зберігати таємницю усиновлення?

ВІДПОВІДЬ ЗА СТОВПЧИКОМ	Від самої дитини	Від близьких родичів сім'ї	Від друзів сім'ї	Від інших людей
1. Так, обов'язково	27%	19%	26%	39%
2. У більшості випадків, <u>потрібно</u>	25%	24%	24%	26%
3. У більшості випадків <u>не потрібно</u> зберігати	16%	22%	20%	10%
4. Ні, не потрібно	20%	25%	20%	14%
5. Складно відповісти (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	12%	10%	11%	10%

В 32. Якщо батьки-усиновителі не планують розповісти дитині про те, що вона усиновлена. Як Ви поставилися б до того, що хтось із родичів/знайомих сім'ї розповів дитині правду?

Вважаю це правильним	11%
Вважаю це неправильним	78%
Інше	4%
Складно відповісти	7%

В 33. Чи згодні Ви із запропонованими нижче твердженнями?

НАДАЙТЕ ВІДПОВІДЬ ЗА КОЖНИМ РЯДКОМ	Так, згоден/ скоріше, згоден	Скоріше, не згоден/ Ні, не згоден	Складно відповісти (не враховувати)
Дітей з розумовими вадами розвитку не варто усиновлювати	38%	31%	31%
Дітей з фізичними вадами розвитку не варто усиновлювати	30%	39%	31%
Батьки, які вже мають свою дитину/ дітей, не повинні усиновлювати дитину	13%	75%	12%
Одинокий чоловік/ жінка не повинні усиновлювати дитину	23%	62%	15%
У нашій країні дуже багато батьків, які хотіли б усиновити дитину	31%	35%	33%
Дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у нашій країні більше в порівнянні з іншими країнами	52%	16%	33%
Держава повинна здійснювати контроль за умовами проживання та виховання усиновленої дитини	85%	8%	7%
Бути домогосподаркою і виховувати дітей – це такий же спосіб реалізувати себе, як і працювати за фахом	65%	18%	17%
Дитина має знати, що її усиновили	40%	35%	25%
Усиновлення дитини в Україні заслуговує на повагу та шану оточуючих	76%	11%	13%
Усиновлення дитини викликає захоплення оточуючих	54%	23%	23%
Держава повинна надавати пільги батькам, які усиновили дитину (наприклад, допомога в отриманні житла, пільгове кредитування, безкоштовний проїзд тощо)	85%	8%	6%
Держава повинна надавати пільги усиновленим дітям (пільговий проїзд у транспорті, особливі умови вступу до ВНЗ тощо)	76%	15%	9%
Іноземні громадяни не повинні усиновлювати українських дітей	30%	51%	20%
Можна усиновлювати не більше однієї дитини	20%	66%	14%
Якщо кровні (біологічні) батьки дитини вживали алкоголь/ наркотики або притягалися до кримінальної відповідальності, це обов'язково позначиться на поведінці дитині, незалежно від того, хто і як її буде виховувати	40%	32%	28%

В 34. Як Ви вважаєте, наскільки ймовірно, що у сімейних пар, яким було встановлено діагноз «безпліддя» і які усиновили дитину, через деякий може народитися дитина?

Цілком імовірно	31%
Можливі поодинокі випадки	49%
Практично неможливо	19%
Інше, що саме	1%

В 35. Що, на Вашу думку, спонукає людей до усиновлення чужої дитини?

Немає можливості мати своїх дітей/ немає своїх дітей/ безпліддя	57%
Жалість до сиріт/ хочеться подарувати щастя дитині/ співчуття	21%
Доброта/ любов до дітей	12%
Бажання створити сім'ю/ бажання відчувати батьківські почуття	5%
Самотність	51%
Бажання піклуватися про когось, віддати своє тепло	4%
Бажання мати надію на старість/ бажання продовжити рід/ мати нащадків	4%
Спасати дитину/ допомогти дитині	4%
Діти родичів	2%
Для отримання дотації, державної допомоги на дитину	2%
Мають можливість виховати/ забезпечити дитину	2%
Щоб дитина мала батьків	1.4%
Здоров'я/ проблеми зі здоров'ям	1.0%
Релігійність/ за християнськими настановами	0.9%
Бажання мати велику родину	0.6%
Рішення сім'ї	0.6%
Щоб у домі вирувало життя	0.4%
Небажання народжувати/ непевність у нормальному перебігу пологів	0.3%
Свої вже дорослі, бажання взяти маленьку дитину	0.3%
Криза/ нестабільність	0.3%
У деяких людей сильно розвинене батьківське почуття	0.2%
Страх захворіти на ВІЛ	0.1%
Незадовільний стан дитячих будинків	0.1%
Допомогти країні	0.1%
Бо свої діти відмовилися від батьків	0.05%
Використання дитячої праці	0.05%

В 36. Цього року прийнято закон, який передбачає в разі усиновлення дитини виплату матеріальної допомоги такого ж розміру, як і при народженні дитини, – 12 240 грн. Як Ви до цього ставитесь?

Дуже позитивно	65%
Скоріше позитивно ніж негативно	29%
Скоріше негативно ніж позитивно	3%
Дуже негативно	2%

БЛОК С. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ

С 1. Скажіть, яка у вас освіта?

Незакінчена середня освіта	6%
Середня освіта	22%
Середня спеціальна освіта	34%
Незакінчена вища	8%
Вища	29%

С 2. Що ви могли б сказати про ваш сімейний стан?

Одружений/Заміжня	61%
Живемо разом/Громадянський шлюб	5%
Холостяк/Незаміжня/Ніколи не був одруженим	15%
Удовець/Удова	12%
Розлучений (а)/Живемо окремо	7%

С 3. Скільки років ви мешкаєте разом із Вашим чоловіком/дружиною/партнером/-кою? (серед одружених, N=1345)

До 1 року	1%
1 – 2 роки	6%
3 – 5 років	11%
6 – 10 років	14%
10 – 15 років	9%
16 – 25 років	23%
Більше 25 років	35%

С 4. Скажіть, чи задоволені Ви своїм шлюбом взагалом? (серед одружених, N=1345)

Цілковито задоволений/а	58%
Скоріше задоволений/а	35%
Скоріше незадоволений/а	4%
Повністю незадоволений/а	1%
Складно відповісти	2%

С 5. Що б ви могли сказати про фінансове становище вашої сім'ї?

Змушені заощаджувати на харчуванні	2%
Вистачає на харчування. Для покупки одягу, взуття потрібно накопичити або позичити	11%
Вистачає на харчування й необхідний одяг, взуття. Для таких покупок, як гарний костюм, мобільний телефон, пилосос, потрібно накопичити або позичити	41%
Вистачає на харчування, одяг, взуття, інші покупки. Але для покупки дорогих речей (таких, як телевізор, холодильник) потрібно накопичити або позичити	32%
Вистачає на харчування, одяг, взуття, дорогі покупки. Для таких покупок, як машина, квартира, потрібно накопичити або позичити	10%
Будь-які необхідні покупки можу зробити в будь-який час	1%
Складно відповісти	3%

С 6. Ви є прихильником:

Християнства	91%
Ісламу	0.4%
Іудаїзму	0.1%
Іншої релігії	0.5%
Немає жодних релігійних поглядів	8%

С 7. Незалежно від того, відвідуєте Ви церкву чи ні, чи можете сказати, що Ви

Віруючий/а або скоріше віруючий/а	84%
Невіруючий/а або скоріше невіруючий/а	8%
Перекоаний/а атеїст/ка	2%
Складно відповісти	6%

С 8. Зараз ми хотіли б знати, до якої групи ви віднесли б сукупний дохід вашої сім'ї з огляду на зарплати всіх членів сім'ї, пенсії, допомогу на дітей та інші грошові надходження за місяць. Будь ласка, назвіть ту групу, що відповідає доходу Вашої сім'ї за останній місяць

до 500 грн.	1%
501–600 грн.	2%
601–700 грн.	3%
701–800 грн.	2%
801–900 грн.	2%
901–1000 грн.	3%
1001–1250 грн.	9%
1251–2000 грн.	17%
2001–2500 грн.	10%
2501–3000 грн.	10%
3001–3500 грн.	6%
3501–4000 грн.	5%
4001–5000 грн.	4%
5001–6000 грн.	4%
6001–7000 грн.	2%
7001–9000 грн.	1%
9001–10 000 грн.	1%
більше 10 000 грн.	0.2%
Не маємо доходу	0.1%
Відмова від відповіді	19%

С 9. Ваш основний рід занять на даний момент

Керівник підприємства/компанії, заступник керівника	1%
Підприємець/власник бізнесу/індивідуальна діяльність	5%
Менеджер/керівник відділу	3%
Кваліфікований фахівець (лікар, юрист, бухгалтер, інженер)	9%
Менеджер з продажу/продавець	2%
Службовець у приватному секторі (офісний співробітник, секретар)	6%
Службовець у державному секторі	7%
Військовий/співробітник охоронного підприємства	1%
Робітник (будь-якої кваліфікації)	20%
Творчий працівник (артист, письменник, музикант)	1%
Позаштатний співробітник	1%
Студент, що підробляє	2%
Студент (не працюючий)	2%
Безробітний	3%
Домогосподарка	6%
Пенсіонер, непрацюючий інвалід	26%
Інше	4%

С 10. З ким разом ви мешкаєте, тобто маєте спільне домашнє господарство?

Чоловік/дружина або шлюбний партнер (як у зареєстрованому, так і у незареєстрованому шлюбі)	67%
Діти	53%
Зять/невістка	8%
Онук/онука	8%
Батько/мати	20%
Брати/сестри	5%
Бабуся/дідуся	3%
Тесть/теща або свекор/свекруха	2%
Інші родичі	2%
Інші, не родичі	1%
Відмова від відповіді	9%

С 10. Ваша родина (ті, з ким Ви ведете спільне домашнє господарство) мешкає

У приватному будинку (займаємо весь будинок)	42%
Займаєте частину приватного будинку	3%
В окремій квартирі	51%
Займаєте частину квартири	3%
Займаєте кімнату в гуртожитку	0%
Інше	1%

Стать

Чоловіча	45%
Жіноча	55%

Вік

18-25	15%
26 – 35	19%
36 – 45	16%
46 – 55	18%
56 –65	22%
66 і старші	10%

Тип поселення

Обласний центр (а також мм. Київ та Сімферополь)	27%
Інше місто з населенням від 100 до 999 тисяч чоловік	12%
Інше місто з населенням від 50 до 99 тисяч чоловік	9%
Інше місто з населенням від 20 до 49 тисяч чоловік	8%
Інше місто з населенням менше 20 тисяч чоловік	5%
Селище міського типу	7%
Село	32%

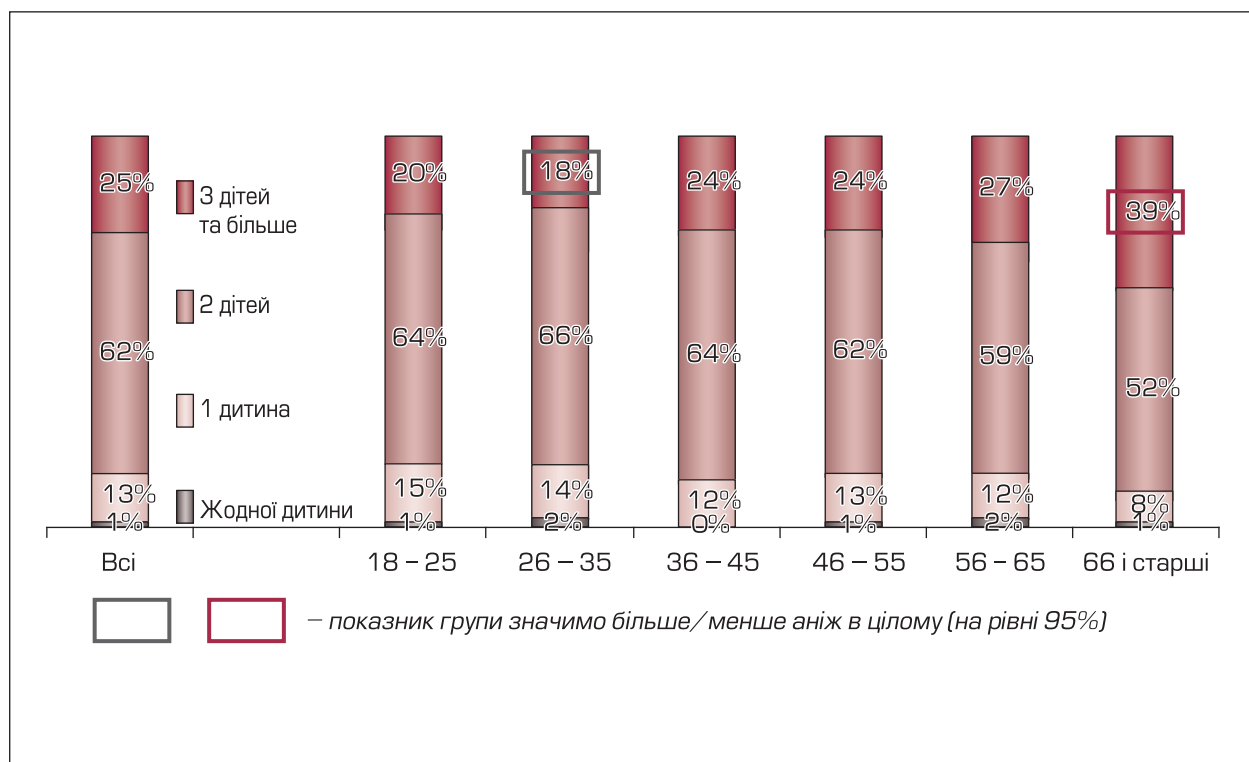
Регіони, %

АР Крим	4.3
Вінницька	3.6
Волинська	2.1
Дніпропетровська	7.5
Донецька	10.4
Житомирська	2.9
Закарпатська	2.4
Запорізька	4.2
Івано-Франківська	2.7
Київська	3.9
Кіровоградська	2.2
Луганська	5.3
Львівська	5.2
Миколаївська	2.6
Одеська	5.0
Полтавська	3.4
Рівненська	2.3
Сумська	2.6
Тернопільська	2.3
Харківська	6.3
Херсонська	2.4
Хмельницька	2.7
Черкаська	2.8
Чернівецька	1.8
Чернігівська	2.5
Київ	5.5
Севастополь	0.8

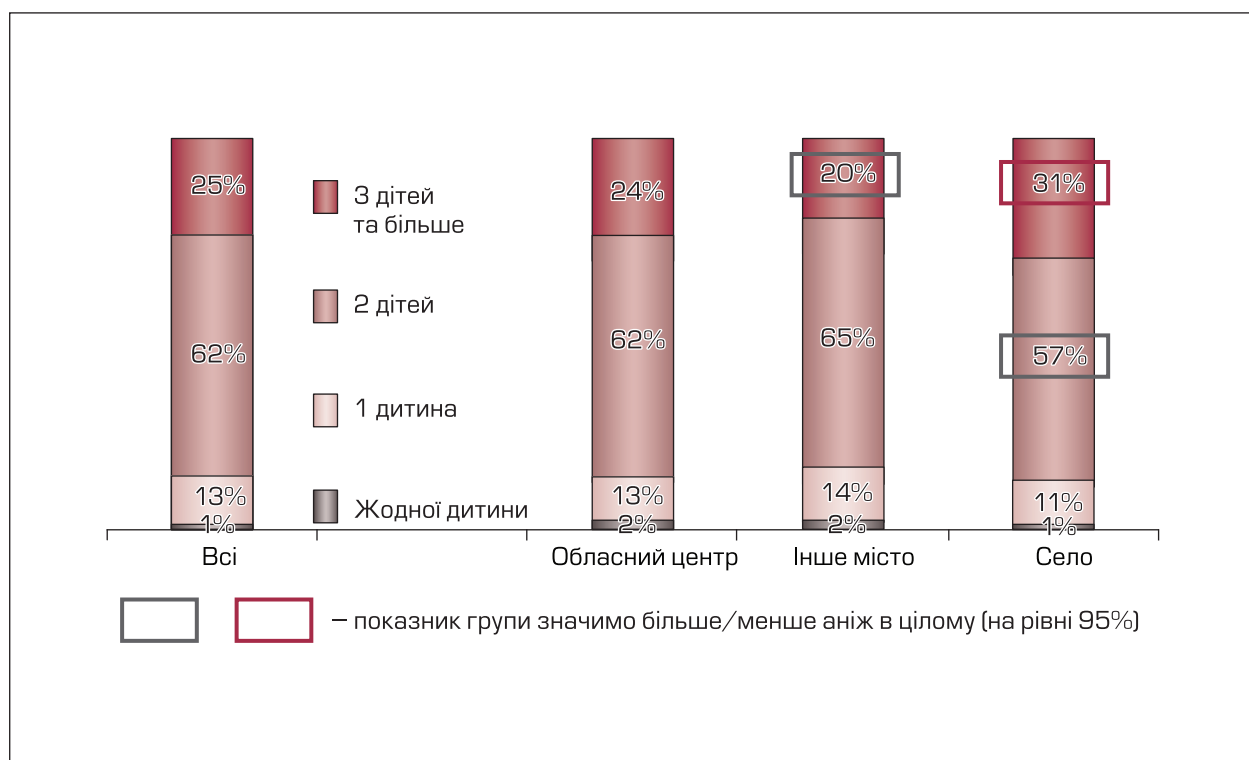
ПОРІВНЯЛЬНІ ТАБЛИЦІ ТА ДІАГРАМИ ВІДПОВІДЕЙ РЕСПОНДЕНТІВ НА ЗАПИТАННЯ АНКЕТИ

**«Вивчення громадської думки
щодо реалізації права дитини-сироти та дитини,
позбавленої батьківського піклування, на сімейне виховання»**

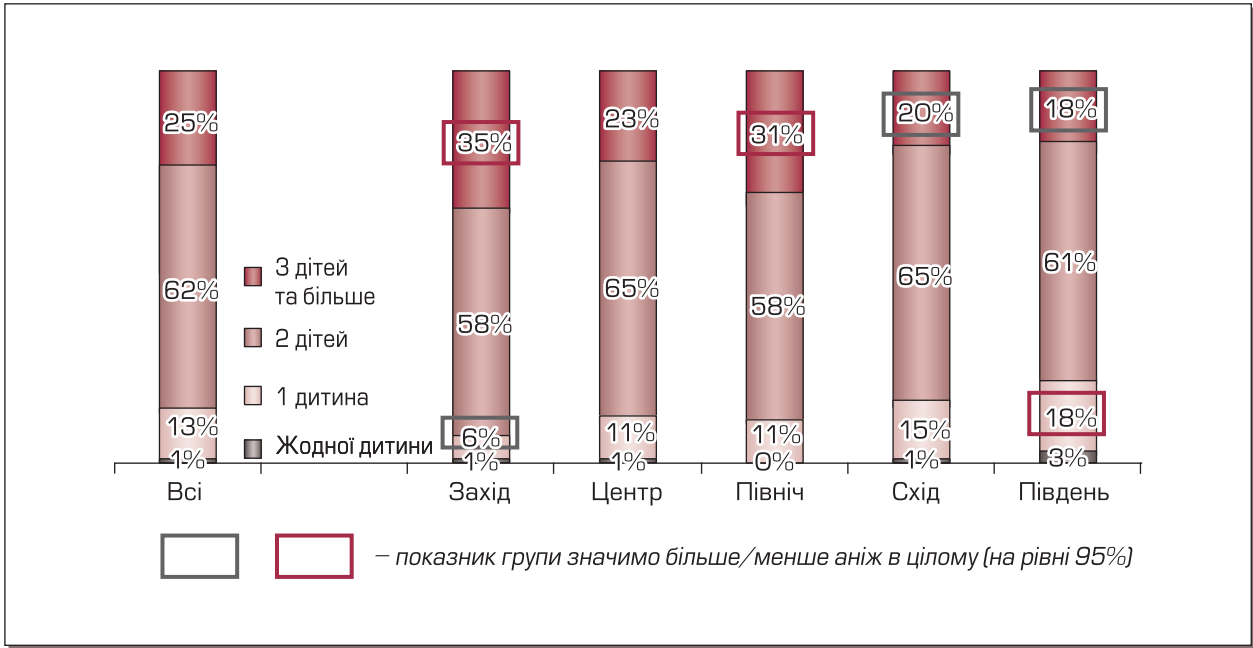
Таблиці та діаграми до розділу 1

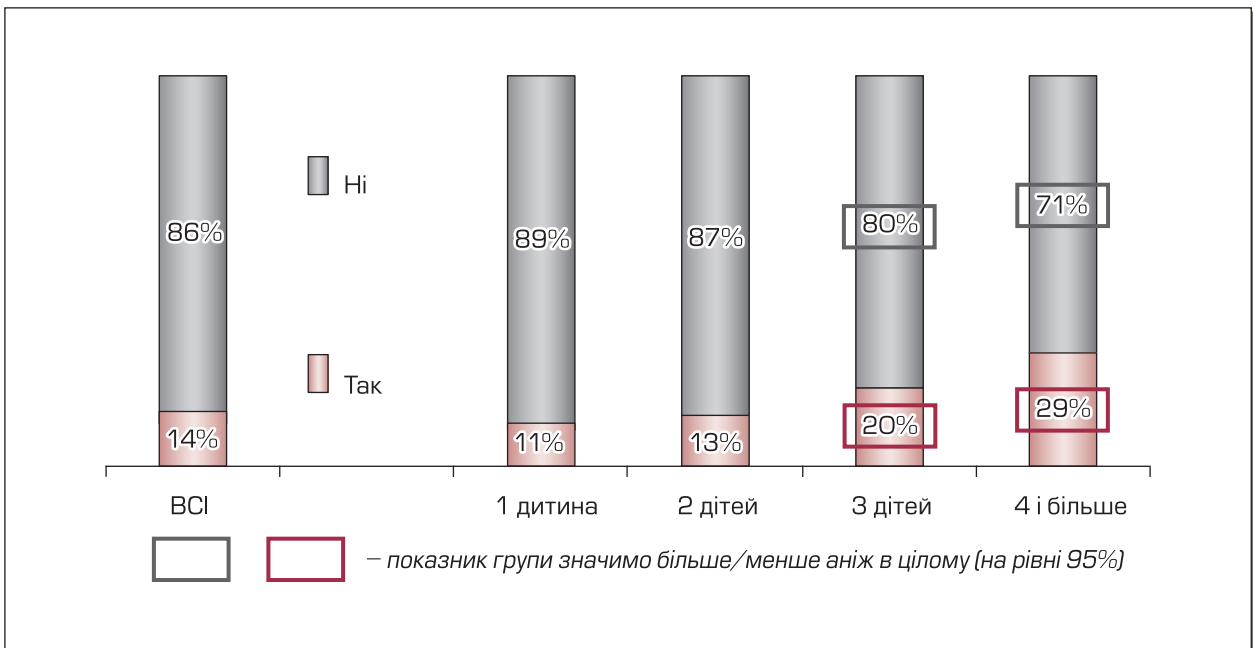
Розподіл відповідей на запитання **«Як Ви думаєте, скільки дітей має бути у сучасній сім'ї (в ідеалі, безвідносно до Ваших планів)?»** залежно від віку респондентів

Розподіл відповідей респондентів на запитання **«Як Ви думаєте, скільки дітей має бути у сучасній сім'ї (в ідеалі, безвідносно до Ваших планів)?»** залежно від типу поселення

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви думаєте, скільки дітей має бути у сучасній сім'ї (в ідеалі, безвідносно до Ваших планів)?» залежно від регіону проживання

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи думали Ви будь-коли про те, щоб самому/самій усиновити дитину?» залежно від розподілу відповідей на запитання «А скільки всього дітей Ви хотіли б мати?»

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як ви вважаєте, хто несе більшу відповідальність за виховання дітей у родині?» залежно від практики сімейного виховання

	Хто більшою мірою залучений/був залучений до виховання дітей у вашій родині				ВСІ
	Батько	Матір	Бабуся/Дідусь	Інші члени родини	
Переважно/більшою мірою батько	26%	2%	2%	7%	4%
Переважно/більшою мірою матір	9%	33%	21%	27%	30%
Рівною мірою як батько, так і матір	61%	59%	62%	40%	59%
Переважно/більшою мірою дідусь/бабуся	0%	0.3%	2%	13%	0.4%
Рівною мірою усі члени родини, які проживають з дитиною	4%	6%	13%	13%	6%
База	171	1720	103	15	2009

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Що для Вас є або було раніше (або може бути) основними перепонами для народження бажаної кількості дітей?» залежно від статі, віку та типу поселення

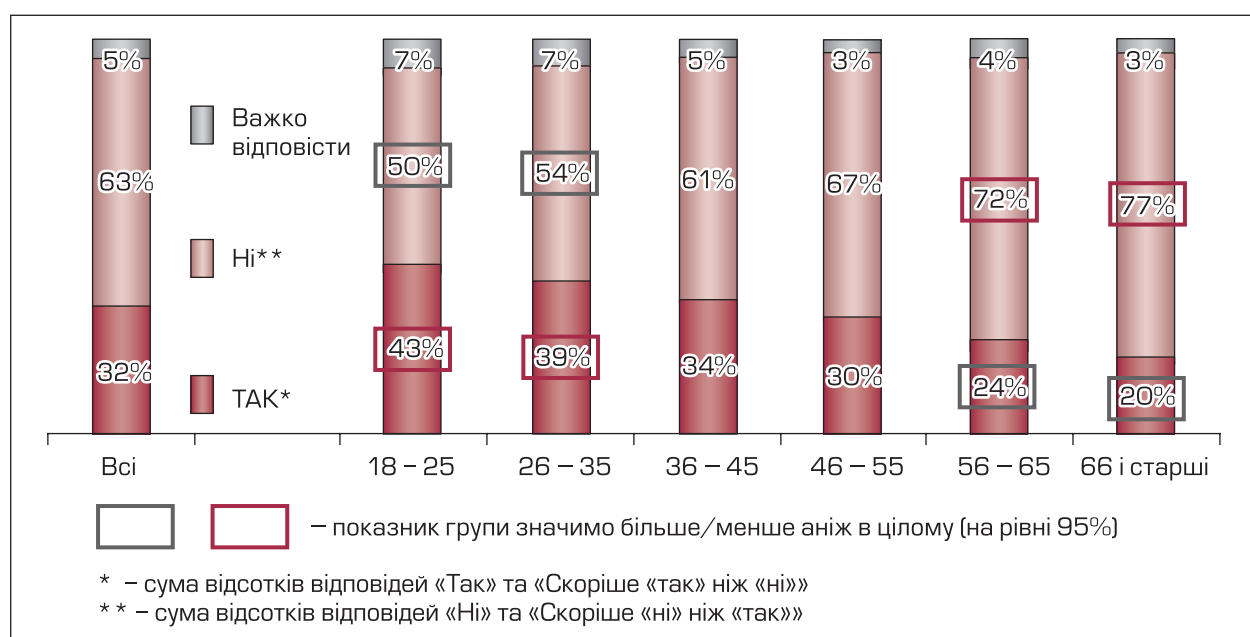
	ВСІ	Чоло- віки	Жін- ки	18- 25	26- 35	36- 45	46- 55	56- 65	66 і старші	Облас- ний центр	Інше місто	Село
Недостатність мате- ріального забезпе- чення сім'ї	56%	58%	55%	57%	60%	56%	53%	57%	53%	61%	54%	56%
Відсутність належ- них житлових умов	35%	34%	35%	36%	37%	36%	33%	32%	34%	47%	31%	29%
Неможливість ство- рення необхідних умов для забезпечення май- бутнього дітей (дати дітям освіту й т.п.)	25%	23%	26%	18%	25%	27%	29%	25%	24%	22%	27%	24%
Зайнятість і профе- сійне навантаження: не маю часу	19%	21%	18%	15%	22%	22%	22%	17%	17%	20%	22%	15%
Проблеми зі здоров'ям	16%	12%	19%	6%	10%	15%	21%	23%	19%	12%	16%	19%
Хочу досягти успіхів у кар'єрі	13%	15%	12%	29%	20%	7%	8%	8%	6%	16%	16%	8%
Небажання чолові- ка/дружини мати більше дітей	11%	12%	11%	6%	10%	13%	13%	15%	11%	9%	12%	13%
Інше	10%	9%	10%	4%	6%	10%	12%	12%	16%	7%	9%	13%
Відсутність власної сім'ї	9%	11%	8%	34%	14%	3%	3%	2%	3%	8%	11%	9%
Напружені стосунки в сім'ї (у тому числі серед подружжя)	9%	8%	10%	5%	7%	13%	12%	9%	10%	9%	11%	8%
Неможливість ро- бити кар'єру, втрата заробітку у зв'язку з народженням дітей	5%	4%	6%	8%	5%	6%	4%	4%	2%	6%	5%	4%
Неможливість (фізіо- логічна) мати дитину	5%	2%	7%	2%	1%	3%	6%	6%	13%	5%	5%	5%
Бажання мати біль- ше вільного часу	4%	4%	4%	4%	6%	5%	3%	4%	4%	5%	5%	3%
Бажання зосеред- итись на власних інтересах	4%	5%	3%	6%	3%	4%	5%	3%	3%	4%	4%	4%
Побоювання втратити незалеж- ність, контроль над життям	2%	2%	2%	3%	4%	1%	1%	1%	1%	3%	2%	2%
База	2010	898	1112	302	382	331	359	441	195	544	820	646

Таблиця до розділу 2

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Як Ви вважаєте, які з названих нижче факторів найчастіше призводять до того, що дитина в нашій країні залишається без батьківського піклування?»

	Всі	В3. Чи думали Ви будь-коли про те, щоб самому/самій усиновити дитину?	
		Так	Ні
Батьки зловживають алкоголем	84%	82%	84%
Батьки вживають наркотики	59%	61%	59%
Смерть батьків	49%	52%	48%
Батьки ув'язнені або перебувають під слідством	27%	29%	27%
Батьки позбавлені батьківських прав через жорстоке поводження з дітьми	24%	29%	23%
Батьки не мають достатньо коштів на виховання дитини	16%	13%	16%
Психічні захворювання батьків	15%	14%	15%
Тяжке захворювання батьків	10%	10%	10%
Інше	1%	2%	1%
Складно відповісти	1%	0%	1%
База	2011	283	1728

Діаграма до розділу 3

Розподіл відповідей на запитання **«Чи хотіли б Ви більше дізнатися про усиновлення дитини в Україні?»** залежно від віку респондентів

Таблиці та діаграми до розділу 4

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Що Ви б хотіли зробити для дитини-сироти чи дитини,
позбавленої батьківського піклування?»

	Можливо, у майбутньому	Планую це зробити протягом найближчих 2 – 3 років	Не планую
Усиновити дитину	7%	1%	92%
	8%		
Стати прийомними батьками (взяти на виховання у свою сім'ю від 1 до 4 дітей)	5%	1%	94%
	6%		
Стати батьками-вихователями у дитячому будинку сімейного типу (взяти на виховання в свою сім'ю від 5 до 10 дітей)	2%	1%	97%
	3%		
Стати опікуном/піклувальником	10%	1%	89%
	11%		
Допомагати матеріально	31%	6%	62%
	38%		
Стати вихователем в інтернатному закладі	4%	1%	95%
	5%		
Стати хрещеними/названими батьками для вихованця/-ів інтернатних закладів	10%	1%	89%
	11%		
Стати членом неурядової громадської організації, яка піклується про дітей	15%	3%	83%
	17%		
Допомагати дітям адаптуватися в суспільстві (брати дітей на вихідні дні, свята, канікули; встановити контакт із рідними; порадити тощо)	15%	3%	81%
	19%		

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Що Ви б хотіли зробити для дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування?»

Освітній рівень груп в залежності від готовності всиновити дитину–сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування

	Чи планують всиновити дитину			
	Всі	Можливо, у майбутньому	Планую це зробити протягом найближчих 2–3 років	Не планую
Незакінчена середня освіта	6%	1%	0%	7%
Середня освіта	22%	9%	22%	23%
Середня спеціальна освіта	34%	38%	15%	34%
Незакінчена вища	8%	15%	19%	7%
Вища	29%	38%	44%	28%
База	2,010	136	27	1,847

Віковий склад груп з різним рівнем готовності всиновити дитину–сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування

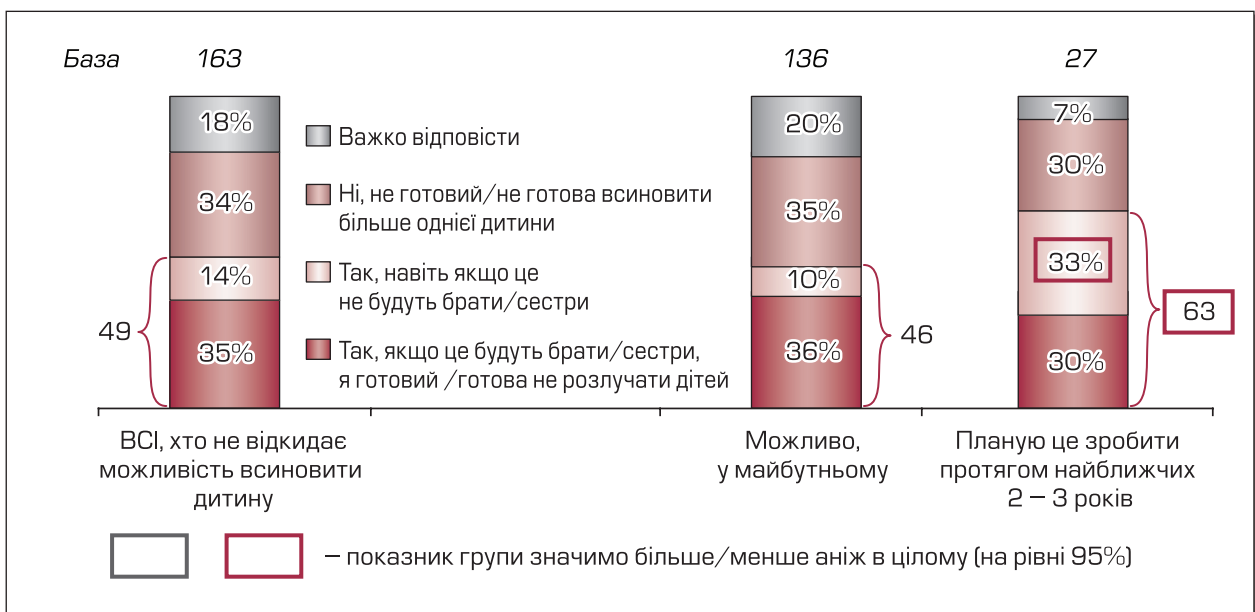
	Всі	Можливо, у майбутньому	Планую це зробити протягом найближчих 2–3 років	Не планую
18–25 років	15%	36%	11%	14%
26 – 35 років	19%	29%	22%	18%
36 – 45 років	17%	19%	22%	16%
46 – 55 років	18%	8%	26%	19%
56 –65 років	22%	7%	19%	23%
66 років і старші	10%	1%		11%
База	2010	136	27	1,847

Склад груп з різним рівнем готовності всиновити дитину–сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, за типом населення

	Всі	Можливо, у майбутньому	Планую це зробити протягом найближчих 2–3 років	Не планую
Обласний центр	27%	38%	15%	27%
Інше місто	41%	38%	30%	41%
Село	32%	24%	56%	32%
База	2010	136	27	1,847

Склад груп з різним рівнем готовності всиновити дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування, за соціальним статусом

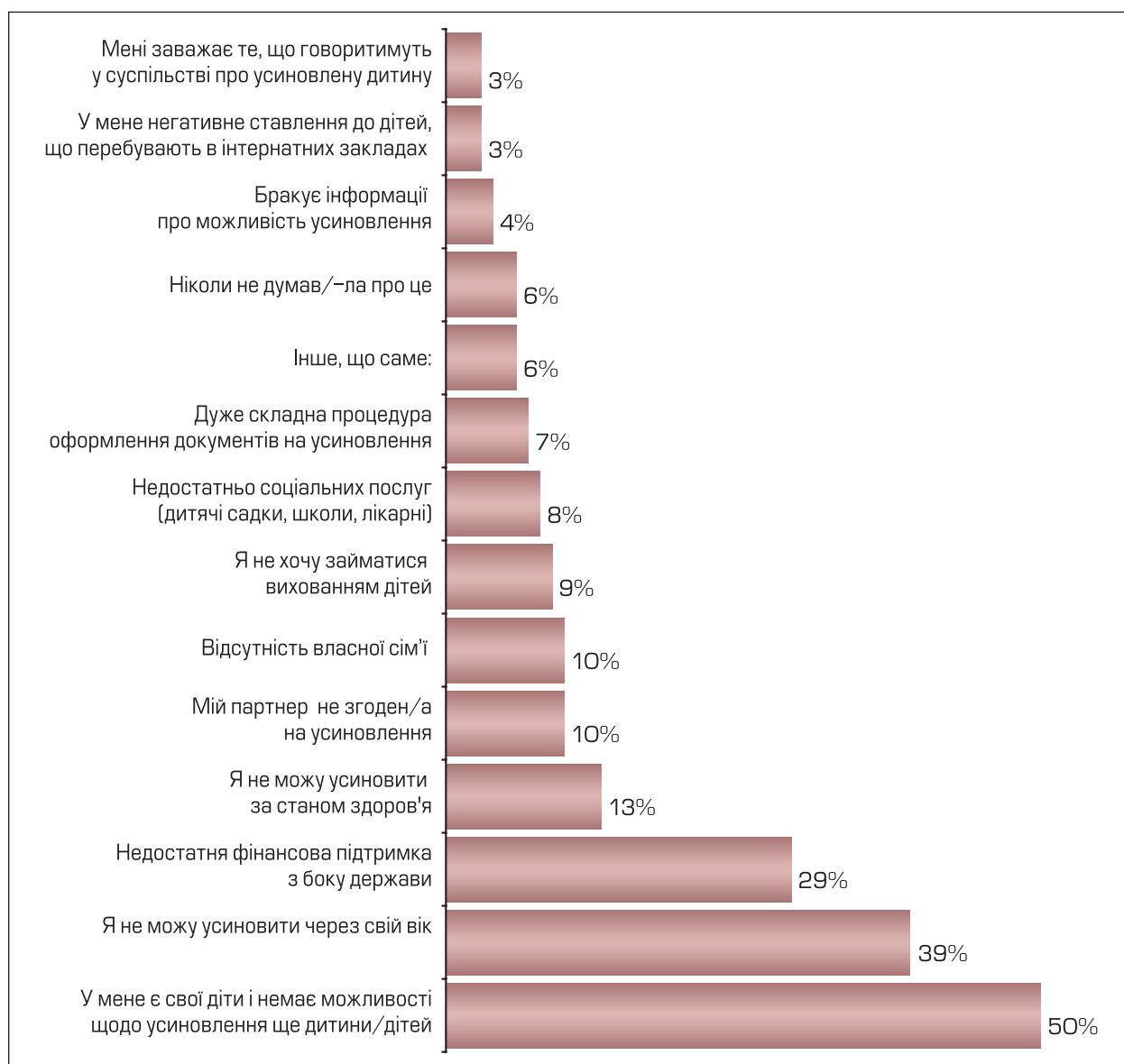
	Всі	Можливо, у майбутньому	Планую це зробити протягом найближчих 2-3 років	Не планую
Керівник підприємства/компанії, заступник керівника	1%	1%	8%	1%
Підприємець/власник бізнесу/індивідуальна діяльність	5%	5%	19%	4%
Менеджер/керівник відділу	3%	7%	0%	3%
Кваліфікований фахівець (лікар, юрист, бухгалтер, інженер і т.п.)	9%	17%	19%	8%
Менеджер з продажу/продавець	2%	2%	4%	2%
Службовець у приватному секторі (офісний співробітник, секретар і т.п.)	6%	10%	8%	6%
Службовець у державному секторі	7%	4%	8%	7%
Військовий/співробітник охоронного підприємства	1%	1%	0%	1%
Робітник (будь-якої кваліфікації)	20%	14%	15%	21%
Творчий працівник (артист, письменник, музикант)	1%	1%	0%	1%
Позаштатний співробітник	0%	1%	0%	0%
Студент, що підробляє	2%	7%	4%	2%
Студент (не працюючий)	2%	7%	4%	2%
Безробітний	3%	3%	0%	3%
Домогосподарка	6%	7%	4%	6%
Пенсіонер, непрацюючий інвалід	26%	7%	4%	28%
Інше	4%	4%	4%	4%
База	2010	136	27	1,847

Орієнтації на всиновлення більше однієї дитини в залежності від готовності до всиновлення дітей загалом «**Чи допускаєте Ви для себе можливість всиновити більше однієї дитини?**»

Розподіл відповідей на запитання «Якщо б Ви всиновлювали дитину, то якого віку?» залежно від рівня готовності до всиновлення

	ВСІ	Чи плануєте Ви всиновити дитину		
		Можливо, у майбутньому	Планую це зробити протягом найближчих 2 – 3 років	Не планую
Від народження до 1 року	22%	52%	31%	20%
1 – 3 роки	16%	27%	19%	15%
3 – 5 років	7%	9%	12%	7%
6 – 11 років	2%	2%	0%	2%
12 – 17 років	1%	1%	31%	1%
Не став/стала б всиновлювати дітей жодного віку	39%	2%	0%	42%
Не знаю/складно відповісти	14%	9%	8%	15%
База	2010	136	27	1847

Розподіл відповідей на запитання «Що для вас є вагомими перепонами в всиновленні дитини? Назвіть не більше трьох основних чинників», %

Частота зазначення причин відмови від ідеї усиновлення: порівняння за віком та статтю, %

	Всі опитані	Стать		Вік					
		Чоловіки	Жінки	18 – 25	26 – 35	36 – 45	46 – 55	56 – 65	66 і старші
У мене є свої діти і немає можливості щодо усиновлення ще дитини/дітей	50%	51%	49%	18%	54%	68%	62%	47%	41%
Я не можу усиновити через свій вік	39%	33%	43%	18%	4%	15%	50%	74%	80%
Недостатня фінансова підтримка з боку держави	29%	28%	30%	31%	38%	39%	27%	19%	18%
Я не можу усиновити за станом здоров'я	13%	11%	15%	2%	4%	8%	15%	24%	29%
Я не хочу займатися вихованням дітей	9%	11%	7%	9%	10%	9%	11%	8%	4%
Мій партнер (чоловік/дружина) не згоден/а на усиновлення	10%	10%	10%	7%	19%	13%	10%	5%	1%
Недостатньо соціальних послуг (дитячі садки, школи, лікарні)	8%	7%	9%	10%	13%	11%	6%	4%	5%
Дуже складна процедура оформлення документів на усиновлення	7%	7%	6%	8%	9%	10%	6%	3%	3%
У мене негативне ставлення до дітей, що перебувають в інтернатних закладах	3%	3%	3%	4%	4%	1%	3%	2%	1%
Бракує інформації про можливість усиновлення	4%	4%	4%	5%	6%	5%	4%	3%	3%
Мені заважає те, що говоримуть у суспільстві про усиновлену дитину	3%	2%	3%	5%	5%	3%	1%	1%	1%
Відсутність власної сім'ї	10%	12%	8%	37%	12%	4%	3%	2%	2%
Інше	6%	6%	6%	10%	10%	6%	5%	3%	4%
Ніколи не думав/ла про це	6%	7%	5%	13%	6%	3%	5%	5%	4%
База	2 011	908	1 103	305	383	333	356	438	196

  – показник групи значимо більше/менше аніж в цілому (на рівні 95%)

Частота зазначення причин відмови від ідеї усиновлення: порівняння за віком та статтю

	Всі опитані	Чи є у вас діти, яким не виповнилося 18 років ?		Чи думали Ви будь-коли про те, щоб самому/самій усиновити дитину?	
		Так	Ні	Так	Ні
У мене є свої діти і немає можливості щодо усиновлення ще дитини/дітей	50%	73%	40%	31%	53%
Я не можу усиновити через свій вік	39%	9%	51%	36%	39%
Недостатня фінансова підтримка з боку держави	29%	35%	27%	47%	26%
Я не можу усиновити за станом здоров'я	13%	5%	16%	10%	14%
Я не хочу займатися вихованням дітей	9%	7%	9%	3%	10%
Мій партнер (чоловік/дружина) не згоден/а на усиновлення	10%	18%	6%	13%	9%
Недостатньо соціальних послуг (дитячі садки, школи, лікарні)	8%	11%	7%	18%	7%
Дуже складна процедура оформлення документів на усиновлення	7%	9%	6%	14%	6%
У мене негативне ставлення до дітей, що перебувають в інтернатних закладах (дитячих будинках/інтернатах)	3%	1%	3%	1%	3%
Бракує інформації про можливість усиновлення	4%	5%	4%	9%	3%
Мені заважає те, що говоритимуть у суспільстві про усиновлену дитину	3%	3%	3%	2%	3%
Відсутність власної сім'ї	10%	4%	12%	11%	9%
Інше, що саме:	6%	8%	6%	8%	6%
Ніколи не думав/ла про це	6%	4%	7%	3%	6%
База	2 011	587	1 424	283	1 728

  – показник групи значимо більше/менше аніж в цілому (на рівні 95%)

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви вважаєте, фахівці яких установ у Вашому місті/районі можуть надати кваліфіковану консультацію з питань усиновлення?»

	Всі опитані	Тип поселення			Регіон					Чи думали Ви будь-коли про те, щоб самому/самій усиновити дитину?	
		Обласні центри	Міста	Села	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	Так	Ні
Служба у справах дітей	36%	43%	38%	28%	32%	34%	30%	43%	35%	44%	35%
Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	29%	31%	32%	23%	24%	18%	41%	31%	27%	35%	28%
Управління охорони здоров'я	6%	5%	7%	7%	3%	6%	9%	7%	7%	10%	6%
Управління освіти	8%	7%	9%	8%	6%	6%	12%	9%	7%	13%	7%
Благодійні дитячі фонди	11%	14%	12%	7%	8%	8%	14%	17%	6%	21%	10%
Співробітники інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	27%	29%	28%	25%	27%	29%	26%	29%	24%	39%	25%
Не знаю	30%	22%	27%	41%	38%	37%	25%	27%	26%	19%	32%
Інше	2%	2%	2%	3%	4%	0%	4%	1%	1%	3%	2%
База	2 011	546	797	668	444	304	315	524	424	283	1 728

* Респондент міг дати будь-яку кількість відповідей.

  – показник групи значимо більше/менше аніж в цілому (на рівні 95%)

Розподіл відповідей респондентів на запитання «До кого б звернулися особисто Ви, якби захотіли усиновити дитину?», %*

	Всі опитані	Чи думали Ви будь-коли про те, щоб самому/самій усиновити дитину?	
		Так	Ні
Служба у справах дітей	29%	41%	27%
Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді	22%	33%	20%
Управління охорони здоров'я	4%	9%	4%
Управління освіти	5%	10%	4%
Благодійні дитячі фонди	6%	11%	5%
Співробітники інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	24%	38%	22%
Я взагалі не допускаю для себе можливості всиновити дитину	34%	9%	38%
Інше	2%	6%	2%
База	2 011	283	1 728

* Респондент міг дати будь-яку кількість відповідей.

  – показник групи значимо більше/менше аніж в цілому (на рівні 95%)

Розподіл відповідей респондентів на запитання «**Як Ви думаєте, якби Ви у дитинстві втратили батьків, як би склалася Ваша доля?**»

	Всі опитані	Вік (років)					
		18 – 25	26 – 35	36 – 45	46 – 55	56 – 65	66 і старші
Мене влаштували б в інтернат.	16%	9%	13%	14%	16%	20%	23%
Мене б усиновили родичі або друзі сім'ї	32%	35%	38%	30%	35%	26%	24%
Мене усиновили б незнайомі мені люди, які хочуть усиновити дитину	2%	1%	2%	1%	4%	2%	4%
Мене взяли б під опіку родичі	16%	18%	16%	21%	15%	16%	9%
Мене влаштували б у прийомну сім'ю/ дитячий будинок сімейного типу	2%	3%	1%	1%	1%	2%	2%
Відмова від відповіді	10%	9%	11%	9%	8%	11%	11%
Складно відповісти	23%	23%	20%	21%	24%	24%	23%
Інше, що саме	1%	2%	0%	1%	0%	1%	5%
База	2 011	305	383	333	356	438	196

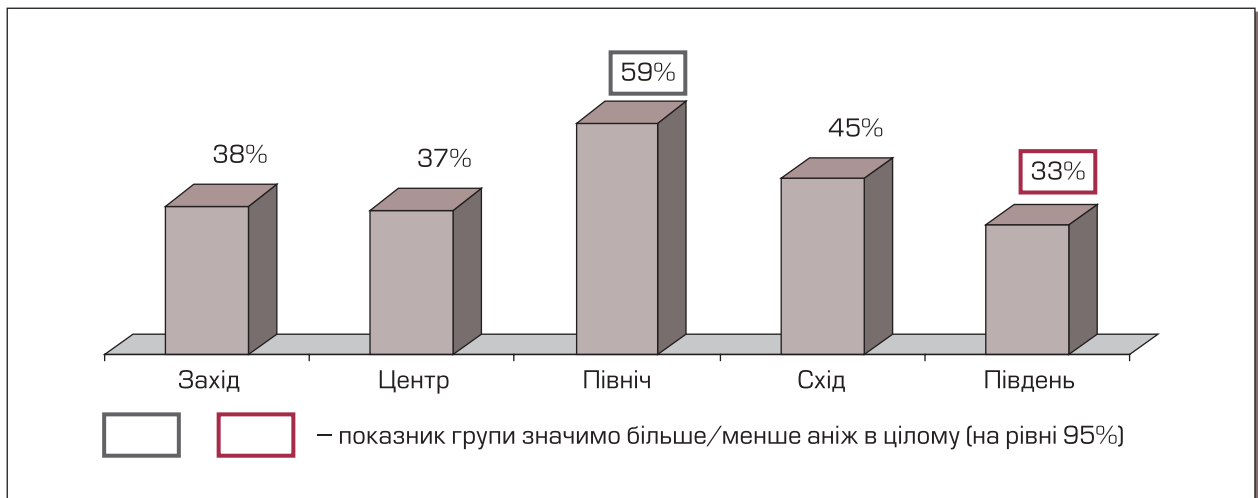
  – показник групи значимо більше/менше аніж в цілому (на рівні 95%)

Розподіл відповідей на запитання «**Чи замислювалися Ви будь-коли над тим, як могла б скластися доля Вашої дитини/дітей, якби Ви не змогли піклуватися про неї/них?**», % залежно від статі та віку

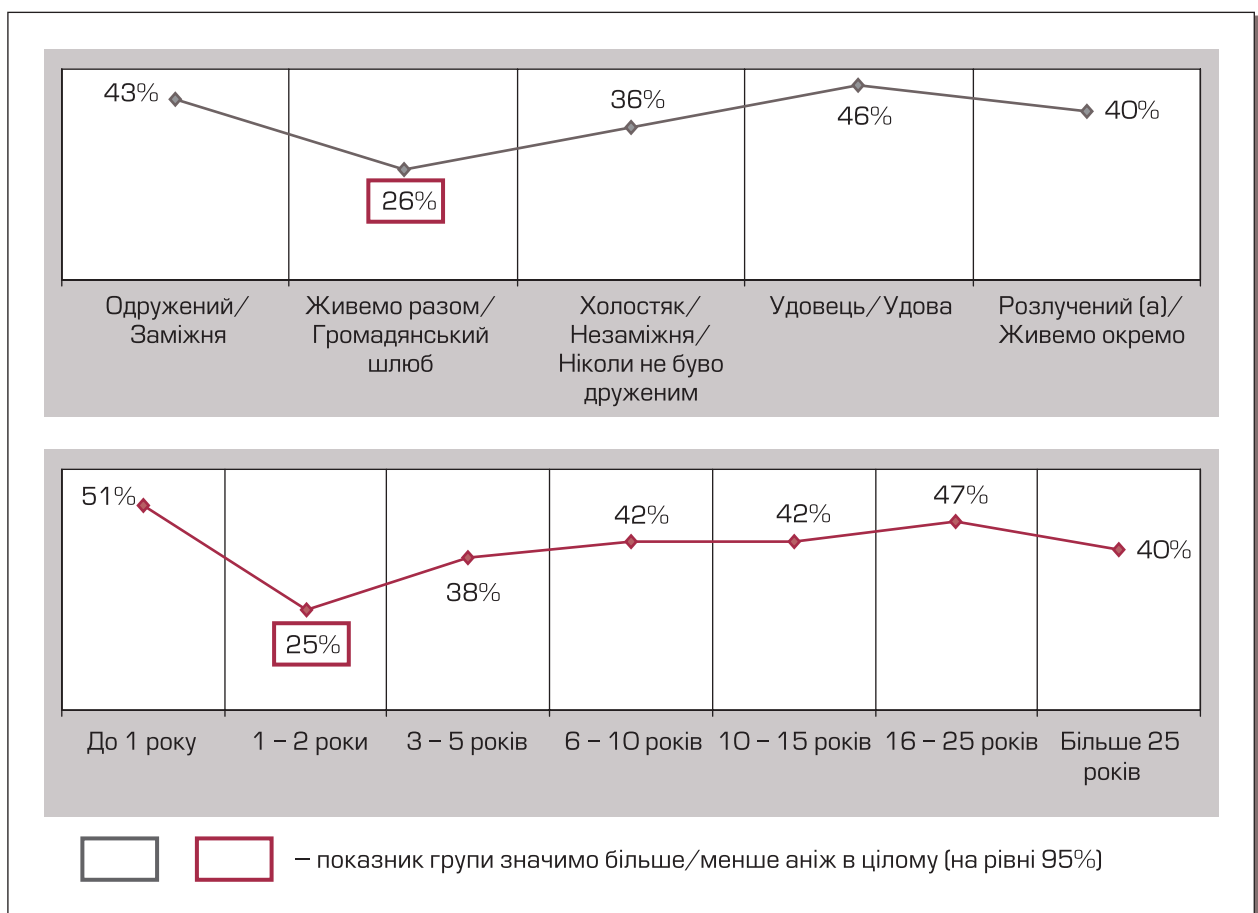
	Всі опитані	Стать		Вік (років)					
		Чоловіки	Жінки	18 – 25	26 – 35	36 – 45	46 – 55	56 – 65	66 і старші
Так	42%	39%	45%	30%	39%	44%	44%	42%	44%
Ні	58%	61%	55%	70%	61%	56%	56%	58%	56%
База	1 603	678	925	70	283	309	337	420	184

  – показник групи значимо більше/менше аніж в цілому (на рівні 95%)

Таблиці та діаграми до розділу 5

Розподіл відповідей на запитання
«Чи замислювалися Ви будь-коли над тим, як могла б скластися доля Вашої дитини/дітей, якби Ви не змогли піклуватися про неї/них?», % залежно від регіону

Розподіл відповідей на запитання
«Чи замислювалися Ви будь-коли над тим, як могла б скластися доля Вашої дитини/дітей, якби Ви не змогли піклуватися про неї/них?»,
 % залежно від сімейного стану та кількості прожитих разом років

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви вважаєте, як було б краще влаштувати Вашу дитину, якби Ви не змогли піклуватися про неї?», % залежно від регіону проживання

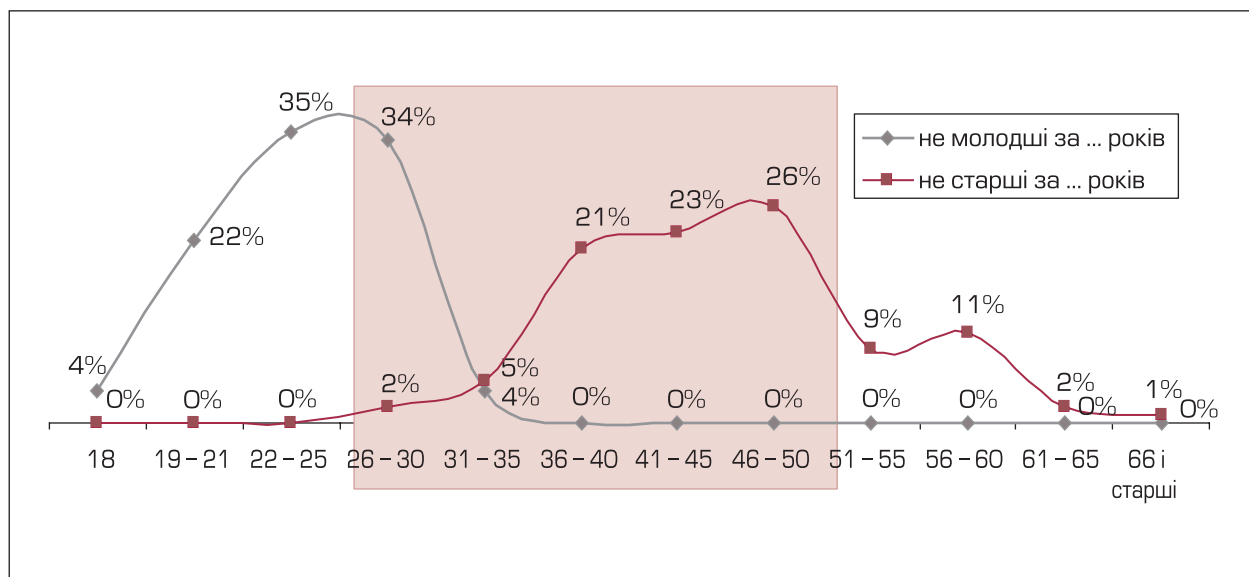
	Регіон				
	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь
Влаштування в інтернатний заклад	2%	5%	2%	7%	8%
Усиновлення родичами або друзями сім'ї	53%	50%	52%	54%	52%
Усиновлення іншими особами, які бажають усиновити дитину	1%	3%	9%	1%	7%
Офіційне оформлення опіки з боку родичів	23%	24%	17%	16%	10%
Влаштування у прийомну сім'ю/ Дитячий будинок сімейного типу	3%	1%	4%	2%	1%
Відмова від відповіді	16%	16%	15%	19%	18%
Інше	3%	1%	0%	1%	4%
База	362	257	241	418	325

  – показник групи значимо більше/менше аніж в цілому (на рівні 95%)

Розподіл відповідей респондентів на запитання
«У яких випадках не можна усиновити дитину, яка перебуває в інтернатному закладі»,
% залежно від типу поселення та регіону проживання

	Всі опита- ні	Тип поселення			Регіон				
		Облас- ний центр	Інше місто	Село	Захід	Центр	Пів- ніч	Схід	Пів- день
Не можна усиновити дитину, якщо вона має вади розумового розвитку	36%	36%	37%	36%	31%	46%	31%	39%	36%
Не можна усиновити дитину, якщо вона має вади фізичного розвитку	26%	20%	24%	33%	24%	35%	27%	26%	19%
Не можна усиновити дитину, яка має рідних батьків, які юридично не позбавлені батьківських прав	73%	81%	70%	70%	73%	68%	78%	71%	75%
Не можна усиновити дитину, яка старше 16 років	28%	24%	33%	25%	19%	27%	43%	35%	18%
Інше	2%	3%	2%	2%	1%	5%	3%	2%	2%
База	1 035	293	417	325	215	148	155	282	235

  – показник групи значимо більше/менше аніж в цілому (на рівні 95%)

Розподіл відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, які вікові обмеження мають бути встановлені для батьків, які бажають усиновити дитину?», %

СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ ПОТЕНЦІЙНОГО УСИНОВИТЕЛЯ

За результатами опитування, частка тих, хто планує взяти на себе відповідальність за виховання дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, не перевищує 3%: саме стільки респондентів відповіли, що вони планують у найближчі 2 – 3 роки стати батьками-усиновителями чи батьками-вихователями (створити прийомну сім'ю чи ДБСТ, взяти під опіку) для такої дитини/дітей. Частка найбільш реальних потенційних усиновителів же ще менша – 1% серед опитаних. Водночас не відкидають для себе можливості «колись у майбутньому» все ж таки взяти на виховання в свою родину дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування дещо більше громадян – 17%, зокрема всиновити – 8%. За результатами відповіді на запитання «Чи думали Ви коли-небудь про те, щоб самому всиновити дитину?» ствердно відповіли 14% опитаних.

Для побудови соціально-демографічного портрету потенційного усиновителя виокремленні в ході дослідження групи занадто малі за розміром, і тому в якості базової групи для опису були відібрані респонденти, які коли-небудь розглядали для себе можливість всиновити дитину.

Характеристика віку: група потенційних усиновителів представлена усіма віковими групами, але найбільша концентрація спостерігається серед 18 – 25 річних.

Вікові групи					
18-25	26 – 35	36 – 45	46 – 55	56 –65	66 і старше
19%	14%	16%	14%	11%	13%

Місце проживання: хоча статистичної значимих відхилень, крім того, що потенційних усиновителів менше у сільській місцевості, ми не бачимо, можна відзначити більший інтерес до усиновлення серед мешканців малих міст з населенням менше 50 тис. чоловік.

Тип поселення

Обласний центр (а також м. Київ та м. Сімферополь)	Інше місто з населенням від 100 до 999 тисяч чоловік	Інше місто з населенням від 50 до 99 тисяч чоловік	Інше місто з населенням від 20 до 49 тисяч чоловік	Інше місто з населенням менше 20 тисяч чоловік	Селище міського типу	Село
15%	17%	16%	20%	18%	10%	11%

Важливим показником для ідентифікації групи потенційних усиновителів є їхня орієнтація на багатодітну (в сучасних умовах) сім'ю: за даними дослідження, серед потенційних усиновителів вища, порівняно з іншими орієнтація на сім'ю, в якій має бути троє та більше дітей.

**Як Ви думаєте, скільки дітей має бути у сучасній сім'ї
(в ідеалі, безвідносно до Ваших планів)?**

0	1 дитина	2 дітей	3 дітей	4 і більше
7%	6%	14%	19%	25%

Відповідно, уявлення про ідеальну сім'ю корелює із особистими планами народити відповідну кількість дітей.

Запланована кількість дітей

1 дитина	2 дітей	3 дітей	4 і більше	Скільки народиться	Не знаю
11%	13%	20%	28%	10%	12%

Показовим є те, що серед потенційних усиновителів, майже третина (26%) має серед своїх знайомих, родичів або друзів тих, хто усиновив дитину: тобто коло спілкування, соціальне оточення тих, хто вже усиновив, та тих, хто планує усиновити дитину, доволі схоже. Цю обставину можна використати на користь стимулювання бажаної для інституту усиновлення системи координат та поведінки.

Соціальний портрет потенційних усиновителів може бути доповнений за рахунок такої риси, як наявність хрещеників. В результаті дослідження встановлено, що серед тих, хто замислювався над всиновленням дитини, вищий показник тих, хто має хрещеників.

	Серед всіх опитаних	Думали про те, щоб усиновити дитину	Не думали над цим
Є хрещеники/хрещениці віком до 17 років, які не доводяться Вам близькою ріднею	33%	44%	31%
Немає таких хрещеників/хрещениць	67%	56%	69%
База	2 011	283	1 728

Порівняння ставлення до проблем сирітства групи респондентів – потенційних усиновителів та решти опитаних в принципі не виявили суттєвих розбіжностей.

		Серед всіх опитаних	Думали про те, щоб усиновити дитину	Не думали над цим
Як Ви ставитесь до дітей, що виховуються в інтернатних закладах?	Із жалістю, співчуваю їм	68%	71%	68%
	Так само, як і до інших дітей	20%	19%	20%
	З оберегою	6%	5%	6%
	Негативно	1%	1%	1%
	Складно відповісти	2%	1%	2%
	Ніколи про це не замислювався/-лась	1%	0%	2%
	Інше	0%	2%	0%
	База	2 011	283	1 728

До особливостей свідомості тих, хто замислювався над тим, щоб всиновити дитину, слід віднести більшу зорієнтованість на виховання дитини саме обома батьками. Відповідаючи на запитання «Як ви вважаєте, хто несе більшу відповідальність за виховання дітей у родині?», ці респонденти дещо частіше за інших вказували, що відповідальність має бути у рівній мірі як на матері, так і на батьку дитини. До того ж серед потенційних усиновителів найменша частка тих, хто покладає більшу відповідальність саме на матір дитини.

		Серед всіх опитаних	Думали про те, щоб усиновити дитину	Не думали над цим
Як ви вважаєте, хто несе більшу відповідальність за виховання дітей у родині?	Переважно/більшою мірою, батько	4%	5%	4%
	Переважно/більшою мірою, матір	30%	23%	31%
	Рівною мірою, як батько, так і матір	59%	64%	59%
	Переважно/більшою мірою, дідуся/бабуся	0%	0%	0%
	Рівною мірою усі члени родини, які проживають з дитиною	6%	7%	6%
	База	2 011	283	1 728

Ще однією особливістю свідомості потенційних усиновителів є більша зорієнтованість на усиовлення (що природно) як на найкращу форму влаштування долі дитини. До того ж, в групі потенційних батьків-усиновителів менш популярний варіант відповіді «передати під опіку». Така розбіжність спостерігається у випадку, коли йдеться про дітей віком до 1 року.

Від народження до 1 року		Серед всіх опитаних	Думали про те, щоб усиновити дитину	Не думали над цим
Як Ви вважаєте, як найкраще влаштувати дитину-сироту/дитину, позбавлену батьківського піклування, в залежності від віку, коли вона втратила батьків?	Передати на усиовлення	75%	83%	73%
	Передати під опіку	9%	5%	10%
	Влаштувати у прийомну сім'ю/дитячий будинок сімейного типу	9%	8%	10%
	Влаштувати в інтернатний заклад (дитячий будинок/школа-інтернат)	2%	1%	2%
	Складно відповісти	5%	3%	5%
	База	2 011	283	1 728

Зазначимо, що ставлення потенційних усиновителів відрізняється від точки зору загалом ще у двох випадках. По-перше, коли йдеться про влаштування долі дітей віком від 6 до 11 років, більший пріоритет надається влаштуванню у прийомні сім'ї/дитячі будинки сімейного типу.

Діти віком від 6 до 11 років.		Серед всіх опитаних	Думали про те, щоб усиновити дитину	Не думали над цим
<i>Як Ви вважаєте, як найкраще влаштувати дитину-сироту/дитину, позбавлену батьківського піклування, в залежності від віку, коли вона втратила батьків?</i>	Передати на усиновлення	26%	27%	26%
	Передати під опіку	23%	19%	24%
	Влаштувати у прийомну сім'ю/дитячий будинок сімейного типу	31%	39%	30%
	Влаштувати в інтернатний заклад	12%	10%	13%
	Складно відповісти	8%	6%	8%
	База	2 011	283	1 728

Так само, потенційні батьки-усиновителі віддають більшу, порівняно із загалом, перевагу цьому способу влаштування долі дитини і тоді коли йдеться про дітей віком 12 – 17 років.

Діти віком від 12–17 років.		Серед всіх опитаних	Думали про те, щоб усиновити дитину	Не думали над цим
<i>Як Ви вважаєте, як найкраще влаштувати дитину-сироту/дитину, позбавлену батьківського піклування, в залежності від віку, коли вона втратила батьків?</i>	Передати на усиновлення	18%	18%	17%
	Передати під опіку	24%	20%	25%
	Влаштувати у прийомну сім'ю/дитячий будинок сімейного типу	27%	35%	26%
	Влаштувати в інтернатний заклад	20%	18%	21%
	Складно відповісти	10%	8%	11%
	База	2 011	283	1 728

Найбільш суттєва відмінність поглядів потенційних батьків усиновителів полягає в тому, що вони значно толерантніше ставляться (та можна припустити, що і зорієнтовані) до усиновлення дітей із фізичними та розумовими вадами.

Для дітей із вадами фізичного розвитку.		Серед всіх опитаних	Думали про те, щоб усиновити дитину	Не думали над цим
<i>Як Ви вважаєте, як найкраще влаштувати дитину-сироту/дитину, позбавлену батьківського піклування, з вадами розвитку?</i>	Передати на усиновлення	17%	23%	16%
	Передати під опіку	17%	20%	16%
	Влаштувати у прийомну сім'ю/дитячий будинок сімейного типу	21%	18%	22%
	Влаштувати в інтернатний заклад	27%	28%	27%
	Складно відповісти	18%	12%	18%
	База	2 011	283	1 728

Для дітей із вадами розумового розвитку.		Серед всіх опитаних	Думали про те, щоб усиновити дитину	Не думали над цим
<i>Як Ви вважаєте, як найкраще влаштувати дитину-сироту/дитину, позбавлену батьківського піклування, з вадами розвитку?</i>	Передати на усиновлення	11%	15%	10%
	Передати під опіку	13%	13%	12%
	Влаштувати у прийомну сім'ю/дитячий будинок сімейного типу	17%	16%	17%
	Влаштувати в інтернатний заклад	39%	40%	39%
	Складно відповісти	21%	16%	22%
	База	2 011	283	1 728

Зазначимо, що менший відсоток тих, хто вагається з відповіддю на наведені вище запитання, у групі потенційних батьків-усиновителів свідчить про те, що опитані раніше замислювалися над цим (розглядали таку можливість).

УСИНОВЛЕННЯ: РЕАЛІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ СІМЕЙ-УСИНОВИТЕЛІВ В УКРАЇНІ (частина 1)

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

ДИТИНИ-СИРОТИ ТА ДИТИНИ, ПОЗБАВЛЕНОЇ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ,

НА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ» (частина 2)

Редактор: *І. О. Шум*

На обкладинці: *фото родини Батурських,
надане ПБО «Надія і житло для дітей» в Україні.
Фотограф В. Решетняк*

Коректор: *І. О. Шум*

Макет та верстка: *Е. А. Авраменко*

Додрукова підготовка та технологічний супровід: *Е. А. Авраменко*

Підписано до друку 10.07.2009 р. Формат 64х90/8

Гарнітура «Ньютон». Друк офсет. Умов. друк. арк. 32,76. Наклад: 250 пр.

Віддруковано в друкарні “Видавництво «Фенікс»”, зам. №8-361
03680, м. Київ, вул. Шутова, 136.

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців серія ДК №271 від 07.12.2000 р

Холт Інтернешнл Чілдренз Сервісез.

C75 УСИНОВЛЕННЯ: РЕАЛІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ. РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ СІМЕЙ-УСИНОВИТЕЛІВ В УКРАЇНІ (частина 1). ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ «ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДИТИНИ-СИРОТИ ТА ДИТИНИ, ПОЗБАВЛЕНОЇ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, НА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ» (частина 2). – К.: «Фенікс», 2008 – 160 с.